

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

*Překlady a překladatelé z francouzštiny u Jana Otty a Josefa Richarda Vilímka
(1890-1914)*

*Translations from French into Czech published by Jan Otto and Josef Richard Vilímek and
their translators (1890-1914)*

Magisterská diplomová práce

Zuzana Račková

Obor: Ediční a nakladatelská praxe

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a pod odborným dohledem vedoucího práce a že jsem v ní uvedla všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci, dne 17. srpna 2022

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce, panu doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D., za odborné vedení a motivování po dobu psaní této práce. Za cenné rady při interpretaci některých otázek spojených s dobovým autorským právem děkuji panu Mgr. Martinu Tomáškoví z právního oddělení Univerzity Palackého v Olomouci.

Můj dík za podporu při sbírání materiálů patří také mnoha pracovníkům archivů, zejména badatelny Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově, paní Mgr. Ivě Prokešové, panu dipl. hist. Karolu Bílkovi a dalším jejich kolegům za cenné rady při mé orientaci ve fondech LA PNP a za neúnavnou pomoc při pořizování kopií bohatého archivního materiálu. Děkuji rovněž pracovníkům badatelny Archivu Akademie věd České republiky za provedení kopií z fondu Ferdinanda Špiška.

Řešerše v archivních fondech využitých v této práci proběhly z velké části díky finanční podpoře z grantového fondu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za rok 2018, v rámci projektu MÚNI/21/RAK/2018, České překlady z francouzštiny v období 1890–1914: otázka autorských práv na překlady, sociologie a ekonomie překladatelského povolání. Děkuji za poskytnutí této grantové podpory pracovníkům oddělení VaV FF MU, dále panu děkanovi FF MU prof. PhDr. Milanu Polovi, Csc., panu proděkanovi prof. PhDr. Petru Kyslouškovi, Csc., a vedoucímu Ústavu románských jazyků a literatur, panu doc. PhDr. Petru Dyrtrtovi, Ph.D., za schválení grantového projektu a podporu po dobu jeho řešení.

Obsah

Poděkování	3
Úvod	5
1. Politická, právní a socio-ekonomická situace doby	8
1.1 Dobová socio-ekonomická situace a legislativa	8
1.1.1 Legislativní a ekonomický rámec podnikání a systém sociálního zabezpečení	8
1.1.2 Socio-ekonomický kontext doby a profesí knižního trhu.....	12
1.2 Legislativní rámec knižního trhu	15
1.2.1 Tiskové právo	15
1.2.2 Cenzurní legislativa a praxe	17
1.2.3 Autorské právo	21
1.3 Jazyková politika: výuka cizích jazyků	26
2. Překlady z francouzštiny 1890–1914, český knižní trh a jeho hlavní aktéři	28
2.1 Překlady z francouzštiny ve světle statistik	28
2.2 Nakladatelé	29
2.3 Překladaelé	31
2.3.1 Překladaelé u Jana Otty a Josefa Richarda Vilímka	31
2.3.2 Sociologie povolání překladatele: smlouvy, honoráře	34
2.3.3 Případové studie překladatelů (Jaroslav Vrchlický, Ignát Hořica, Jiří Guth, Pavla Moudrá, Emanuel z Lešehradu, Ema Horká, Jarka Nevole)	39
2.4 Autoři originálních děl	48
Závěr	50
Résumé	53
Anotace	54
Bibliografie	55
Přílohy: tabulky a grafy	59

Úvod

Základním cílem této diplomové práce je zmapovat dílčí oblast z dějin překladu z francouzštiny v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století se zaměřením na hlavní aktéry českého knižního trhu, totiž dva významné nakladatele, Jana Ottu a Josefa Richarda Vilímka, a s nimi spolupracující překladatele.

V centru naší pozornosti bude vývoj autorsko-právní problematiky spojené s vydáváním překladové literatury v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století, a některé další sociálně-ekonomické aspekty překladatelského povolání (finanční ohodnocení práce překladatele), ilustrované na příkladu literárních překladů z francouzštiny do češtiny vydaných uvedenými pražskými nakladateli. Pokusíme se o přiblížení materiálních, honorářových a jiných smluvních podmínek překladatelů z francouzštiny v letech 1890 až 1914 na základě studia dochované nakladatelské korespondence s překladateli. Mezi dílčí výzkumné otázky bude patřit zejména ta, zda překladatelská činnost pro nakladatelství byla ve sledované době profesí v socio-ekonomickém smyslu, respektive zda bylo možno se jí uživit, a dále zda šlo o profesní činnost výlučnou (dotyčný pracovník nevykonával souběžně jinou profesi), či nevýlučnou (kombinovanou s dalšími profesemi). Stanovíme si proto několik pracovních hypotéz.

V první hypotéze předpokládáme, že profesí překladatele se uživit dalo. Ve druhé hypotéze očekáváme, že překládání a konkrétně překládání literatury z francouzštiny pro knižní nakladatelství patřilo u převážné většiny osob mezi profese nevýlučné, tedy že většina tehdejších překladatelů z francouzštiny se věnovala i jiné profesi vedle překládání. Třetí hypotéza předpokládá, že tato jiná profese patřila mezi povolání v rámci literárního pole (kromě čistě literárních profesí jako prozaik, básník, dramatik sem tak budeme zahrnovat i profesi novináře, redaktora, editora, literárního a uměleckého kritika). Ve čtvrté hypotéze předpokládáme, že mnozí překladatelé kromě překládání vyhledávali ještě zajištění v podobě občanského povolání. V páté hypotéze očekáváme, že mezi překladateli z francouzštiny se ve sledovaném období vzhledem k tehdejšímu stavu rozvoje výuky francouzštiny na území českých zemí vyskytoval častý souběžný výskyt s profesí autora učebnic a slovníků francouzštiny, neboť francouzštině a francouzské literatuře se tehdy profesně věnoval poměrně úzký okruh frankofilů. Šestá hypotéza předpokládá mezi občanskými povoláními vysoké zastoupení profese učitele.

Odpovědi na tyto otázky očekáváme od kvantitativní i kvalitativní analýzy biografí jednotlivých překladatelů, provedené na základě dostupných biografických údajů z elektronických databází (Česká národní bibliografie, Souborný katalog ČR, Biografický archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR), sekundární literatury a dochované nakladatelské korespondence s překladateli. Kromě statistického výtěžení databází využijeme i kvalitativní metody případové studie.

Dosavadní stav zpracování tohoto tématu je na samém počátku, existují dvě monografie (Horák, 2005, Vimr, 2014) a jeden sborník (ed. Břeň, Janáček, 2009), které se této problematice přímo dotýkají, zatímco obecnější monografie, věnované knižnímu trhu jako celku (např. Šimeček, Trávníček, 2014, nebo Pistorius, 2005), se specificky na postavení překladové literatury a překladatele nezaměřují. Jde tedy o problematiku pro dané území a období převážně nezpracovanou.

Časové vymezení tématu na čtvrtstoletí předcházející první světové válce vychází z povahy samotného tématu. Právě v této době se počty překladů z francouzštiny do češtiny rychle navyšují, z francouzštiny se ve sledovaných letech překládá již kontinuálně a francouzská literatura se dostává mezi překladovou literaturou v české knižní produkci na první místo, před literaturu germanofonní, anglofonní a rusofonní. Výběr nakladatelů Josefa Richarda Vilímka a Jana Otty vychází z významu obou těchto podniků na českém knižním trhu přelomu 19. a 20. století. Jedná se ve sledovaném období o dva největší české pražské nakladatele jak z hlediska české knižní produkce, tak z hlediska českých knižně vydaných překladů z francouzštiny.

Pro zpracování první kapitoly práce, vztahující se k dobovému kontextu, prostudujeme literaturu obecně historickou se zřetelem k dějinám každodennosti, k oblasti kulturní, ale zejména k oblasti hospodářské, sociální a právní. Pokud jde o právní rámec, bude nás zajímat problematika živnostenského a sociálního zákonodárství, které se rozvíjí právě od 19. století, a dále specifické zákonodárství v oblasti nakladatelské, tedy tiskový zákon, ustanovení o svobodě slova a tisku, respektive o existenci následné cenzury, a dále o autorském právu. Pro zmapování autorskoprávní legislativy v Rakousko-Uhersku je symptomatické, že na rozdíl od tiskového zákona, jazykových nařízení a dalších souvisejících ustanovení není součástí přehledových odborných publikací k dějinám práva (např. Karel Malý et al., 2003). Pro informace k autorsko-právní problematice budeme tedy nuceni sáhnout po specializované dobové právní literatuře (Karel Herrmann-Otavský, 1914; Jan Löwenbach, 1927).

Z metodologického hlediska budeme v druhé kapitole diplomové práce postupovat kombinací metodologie kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní analýzy (stanovení počtu celkové knižní produkce na území českých zemí, knižních překladů z francouzštiny, jmenovitého seznamu překladatelů z francouzštiny u obou sledovaných nakladatelů) provedeme na základě bibliografických online databází Národní knihovny ČR (www.nkp.cz). Pro zjištění počtu překladatelů v daném období vyjdeme ze Souborného katalogu (dále jen SKC), který obsahuje oproti České národní bibliografii (dále jen ČNB) úplnější informace, proto je vhodnější pro zjišťování kvalitativních údajů menšího rozsahu, například jmen tehdy působících překladatelů u jednotlivých nakladatelů. Při vyhledávání jmen překladatelů budeme postupovat v SKC pomocí

rozšířeného vyhledávání přes tyto filtry: nakladatel, rok (1890–1914), kód jazyka originálu (*fre*), kód jazyka dokumentu (*cze*). Překladaatele bude nutno vytržít ručně, protože jméno překladatele se nachází v textovém poli výsledku zpravidla v rámci titulu, nelze je vyhledat automaticky. Výsledky SKC bývá nutno ručně dotřídit, neboť tato databáze obsahuje mnohé položky zdvojeně. Tudíž její využití není praktické pro získání velkých statistických dat, jakými jsou zjišťování počtu titulů přeložených z jednotlivých jazyků pro komparaci a možnost stanovení pozice francouzštiny v rámci dobové překladové i celkové knižní produkce. Výsledky těchto souhrnných kvantitativních rešerší za celé období 1890–1914 se pohybují v řádech tisíců: ruční třídění je v takových případech nereálné, proto pro tuto část z praktických důvodů použijeme Českou národní bibliografii. Pro analýzu získaného souboru překladatelů dle věku, pohlaví a dalších profesních údajů využijeme Biografický archiv – databázi *České literární osobnosti* (CLO) Ústavu pro českou literaturu AV ČR (<http://clo.ucl.cas.cz/>). Na základě studia uvedených tří databází tedy vymezíme soubor překladatelů všech knižních titulů přeložených z francouzštiny v letech 1890–1914 a zanalyzujeme jej z hlediska sociologických proměnných.

Pro kvantitativní metodu jako převažující metodu práce nemáme ovšem k dispozici nakladatelské smlouvy všech překladatelů z vymezeného souboru (z důvodu nepřístupnosti velké části nakladatelských fondů či kvůli nedochovaným pramenům). Proto zvolíme jako doplňující metodu kvalitativní analýzu formou případových studií. Konkrétně pořídíme případové studie sedmi překladatelů, respektive pěti překladatelů a dvou překladatelek.

Kvalitativní analýzy (nakladatelských smluv s překladateli, honorářů) budou vycházet ze studia nakladatelské korespondence s překladateli, uložené ve fondech nakladatelů a překladatelů v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) v Praze.

1. Politická, právní a socio-ekonomická situace doby

1.1 Dobová socio-ekonomická situace a legislativa

1.1.1 Legislativní a ekonomický rámec podnikání a systém sociálního zabezpečení

Překládání literatury ve sledovaném období se odehrávalo v rámci liberálního systému podnikání, s nímž byl spojený volný pohyb osob do zahraničí, volný pohyb knih i korespondence. Z hlediska rámce, ve kterém byly provozovány živnosti a obchod, tedy kontextu, v němž se pohyboval i knižní trh, platil v českých zemích živnostenský řád přijatý roku 1859 (č. 227/1859 ř. z., s platností od 1. května 1860, reformovaný 1883, 1885, 1897, 1907). Tento řád deklaroval volnost výroby a odbytu (Lenderová et al., 2001: 27; Lenderová et al., 2009: 25; Malý et al., 2003: 293). Jednalo se tedy o liberální kapitalistický režim, umožňující živnostníkům značnou volnost podnikání. Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z. zajišťoval volný přístup k podnikání pro každého svéprávného občana, zároveň však pro námezdní pracovníky a dělníky platila patriarchální ustanovení inspirovaná bývalými cechovními předpisy a zavazovala tyto zaměstnance (§ 76) k „věrnosti, poslušnosti a úctě“ k zaměstnavateli (Malý et al., 2003: 293, 299). Pokud jde o pracovně-právní vztah mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, byl ponechán značně na dohodě obou stran, ovšem výrazně silnější pozici měl vzhledem k vyššímu společenskému postavení zaměstnavatel. Hlavní povinností zaměstnavatele bylo platit zaměstnancům dohodnutou mzdu, jinak nebyl příliš omezen a mohl své dělníky propustit v zásadě do 14 dnů¹, pokud nebylo v pracovní smlouvě uvedeno jinak (Malý et al., 2003: 293, 299). Dělník, který bez zákonného důvodu (§ 82, § 85) ukončil pracovní poměr předčasně, se vystavoval trestu pokutou, případně i vězením až do tří měsíců, a mohl být přiveden zpět do práce za policejního doprovodu. Na druhé straně, pokud by byl důvod k předčasnému přerušování sjednané pracovní smlouvy na straně zaměstnavatele (§ 83), např. z důvodu zániku živnosti, měl pomocný pracovník nárok na náhradu mzdy za celou výpovědní lhůtu, tedy za 14 dní (Malý et al., 2003: 300). Stávky dělníků byly považovány za porušení pracovní smlouvy (Malý et al., 2003: 293). Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z. tedy ustanovoval nerovné právní postavení ve prospěch zaměstnavatele. Z hlediska aktivit rozlišoval *živnosti výrobní* (kam patřily mnohé tzv. *svobodné živnosti*), *obchodní* a *poslužní* (práce ve službách, např. ubytovací a dopravní služby) (Lenderová et al., 2001: 27, Lenderová et al., 2009: 25–26). Z hlediska podmínek nezbytných

¹ Nejistota pracovního místa tak byla pro pomocné pracovníky, tedy dělníky v továrnách a zaměstnance v řemeslnických dílnách, podobná jako je u dnešních zaměstnanců pracujících na dohodu o pracovní činnosti, kteří mají taktéž 14denní výpovědní lhůtu a nemají nárok na placenou dovolenou.

k provozování se rozlišovaly *živnosti koncesované* a *živnosti svobodné*, po reformě z roku 1883 navíc i *živnosti řemeslné*: uchazeč o živnostenský list na řemeslnou živnost musel prokázat odbornou způsobilost a praxi v oboru jako pomocník (musel mít výuční list a tovaryšskou zkoušku) (Lenderová et al., 2001: 28; Lenderová et al., 2009: 26). Koncesované živnosti byly vázány na určitou kvalifikaci a také na místní podmínky – záleželo na živnostenském úřadě, zda novou koncesi udělí (úřad mohl žádost o koncesi zamítnout, pokud bylo živnostníků podobného zaměření již v místě dostatek). Mezi koncesované živnosti patřily například knihtiskárny nebo knihkupectví (Lenderová et al., 2009: 26). Mezi živnostmi vyžadujícími koncesi uváděl živnostenský zákon z 20. prosince 1859 (platný od 1. května 1860) hned na prvním místě právo tisknout a vydávat spisy. Tyto živnosti podléhaly regulaci: mohly být zřizovány pouze v místech, kde měl sídlo politický úřad. Vykonávat je směly osoby trestně bezúhonné a se všeobecným vzděláním (Wögerbauer et al., 2015: 485). Ze živnostenského řádu byly vyňaty některé obory podnikání řídicí se zvláštními zákony (zemědělská a lesnická produkce, hornictví, lékaři, lékárníci, notáři, advokáti, banky, pojišťovny atd.), dále profese svobodné a také nekvalifikovaná námezdní práce (posluhování v domácnosti). Do skupiny živností svobodných, tedy živností nepatřících ani mezi řemeslné, ani mezi koncesované, se řadila například umělecká a literární činnost (tedy i překlady knih pro nakladatelství), vychovatelství, výroba papírenského zboží (Lenderová et al., 2001: 27–28; Lenderová et al., 2009: 26).

Pokud jde o obchod obecně, a tedy i pravidla, jimiž se řídil knižní trh, platil v habsburské monarchii obchodní zákoník (přijatý 1862, platný od 1. července 1863), který upravoval otázky obchodního práva a stanovil pravidla zavádějící do obchodního podnikání volnou konkurenci (Lenderová et al., 2001: 27–28). Během 19. století se také významně změnilo společenské postavení podnikatelů: zatímco počátkem století nebyla tato profese považována za prestižní povolání, ve druhé polovině 19. století se podnikatelé stávají součástí společenské, kulturní i politické elity země (Lenderová et al., 2001: 35). V případě podnikatelů na poli knižního trhu byla jejich role pro kulturní rozvoj českého národa klíčová, ekonomický rozvoj českého nakladatelství šel ruku v ruce s kulturním rozvojem a emancipací českého čtenáře.

Hlavní bariéra v kulturní výměně s Francií a dalšími zeměmi na přelomu 19. a 20. století tak nebyla rázu politického ani ekonomického, nýbrž jazykového. Cestování do Francie bylo totiž relativně dostupné i studentům, umělcům, a nikoliv pouze majetným průmyslníkům a podnikatelům. V roce 1892 byl kurz francouzského franku vůči rakouské koruně zhruba 1 : 1 v mírný prospěch koruny, konkrétně 1 francouzský frank = 0,95 K (více v kapitole 1.1.2, Sejbal, 1997: 314). Rozhodující pro zprostředkování francouzské literatury tak byla jazyková vybavenost nejen překladatelů, ale i nakladatelů (více viz kapitola 1.3).

Sociální zabezpečení v dnešním slova smyslu bylo v Rakousku v 90. letech 19. století v samotných počátcích. Počátky moderních forem sociálního zabezpečení na území habsburské monarchie a českých zemí spadají do konce 18. století a zejména do 19. století, kdy po zrušení nevolnictví 1781 začalo v dalších desetiletích větší stěhování obyvatelstva do měst. Koncem 18. století vznikají sice zárodky státního sociálního zabezpečení v souvislosti s pronikáním osob jiného než aristokratického původu do státních služeb (důchod pro vojenské vysloužilce a státní zaměstnance a jejich vdovy a sirotky, Potůček, 1995: 25), jež se týkalo zprvu jen nepatrné části obyvatelstva celé monarchie. Penze pro státní a veřejné zaměstnance upravovaly v této době dva penzijní normály, z roku 1771 pro „vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří věrně sloužili“ a z roku 1781 pro zaměstnance, kteří „se stali neschopnými práce po alespoň deseti letech uspokojivé služby“ (Tomeš et al., 1998: 21). Během 19. století se okruh takto zabezpečených státních zaměstnanců rozšiřoval (soudci, učitelé, železniční a poštovní zaměstnanci) a ve druhé polovině 19. století jim byly vypláceny kromě starobních důchodů i dávky v nemoci a invaliditě, po jejich smrti měli příbuzní nárok i na pozůstalostní důchod (Potůček, 1995: 25). To se ovšem týkalo jen úzké vrstvy obyvatelstva monarchie. Teprve během druhé poloviny 19. století vznikají v Rakousku, respektive Rakousko-Uhersku, svépomocné spolkové nemocenské pokladny na základě spolkových zákonů (zákonů č. 253/1852 ř. z. a č. 134/1867 ř. z.), z nichž byly vypláceny podpory nemocným dělníkům a jejich rodinám (Tröster et al., 2010: 28).

Postupně byly přijímány zákony ukládající podnikatelům povinnost zajistit své dělníky pro případ nemoci a úrazu: horní zákon č. 146/1854 ř. z., nařizoval majitelům dolů, aby zřídili na podporu svých dělníků bratrskou pokladnu sami nebo ve spojení s jiným zaměstnavatelem, živnostenský řád z r. 1859 ř. z. zaváděl podobnou povinnost pro závody, které zaměstnávaly ve společných dílnách více než 20 dělníků. Po většinu století však byla velká část zaměstnanců pro případ nemoci a úrazu stále nezabezpečena, což se týkalo i zaměstnanců v tiskařských závodech, pomocných zaměstnanců v nakladatelstvích a knihkupectvích. Teprve novela živnostenského řádu č. 39/1883 ř. z. ustanovovala povinnost všem majitelům živnostenských podniků zřídit pro své dělníky závodní pokladnu, nebo je k jiné již založené pokladně přihlásit (Tröster et al., 2010: 28–29). Pod vlivem německého tzv. Bismarckova modelu sociálního pojištění (r. 1883 bylo v Německu zavedeno povinné nemocenské pojištění, 1884 úrazové pojištění, 1889 starobní a invalidní pojištění) byla koncem 80. let v rakouské části Rakousko-Uherska, tedy i v českých zemích přijata alespoň legislativa v oblasti nemocenského a úrazového pojištění, tzv. Taafeho reforma: zákon č. 1/1888 ř. z., o úrazovém pojištění dělníků, a zákon č. 33/1888 ř. z., platný s účinností od 1. srpna 1889, o nemocenském pojištění dělníků. Pojistné v rámci těchto zákonů platili pojištěnci i jejich zaměstnavatelé (Tröster et al., 2010: 29–30). Ovšem podle zákona č. 1/1888 ř. z. byli pro případ

úrazu pojištění jen dělníci ve velkých továrnách, nikoliv v malých živnostenských podnicích (Malý et al., 2003: 296).

Počátky moderního důchodového (penzijního) zabezpečení v Rakousko-Uhersku byly položeny r. 1907, kdy byl schválen zákon o penzijním pojištění zaměstnanců v soukromém sektoru a některých zaměstnanců ve veřejném sektoru (zákon č. 1/1907 ř. z.), platný s účinností od roku 1909 (Tröster et al., 2010: 29–30). Od této doby začali mít státní úředníci po úspěšném složení úřednických zkoušek nárok na tzv. definitivu, tedy relativní jistotu pracovního místa a definitivní státní penzijní pojištění (Malý et al., 2003: 296), tedy nárok na státní penzi. V r. 1910 bylo upraveno důchodové pojištění obchodních pomocníků a těsně před první světovou válkou byla přijata služební pragmatika (č. 15/1914 ř. z.), která upravovala sociálněprávní pozici státních úředníků a zřízců (Malý et al., 2003: 296). Starobní a invalidní pojištění dělníků bylo zavedeno teprve ve 20. letech zákonem č. 221/1924 Sb. z. a n., platným s účinností od 1. července 1926, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (Tomeš et al., 1998: 22).

Z výše uvedeného je zřejmé, že překladatelé a spisovatelé nepatřili k žádné skupině „zaměstnanců“, nýbrž mezi svobodná povolání, tudíž neměli z hlediska platných zákonů žádný nárok na státní sociální zabezpečení, na rozdíl od některých kategorií státních zaměstnanců (úředníků, učitelů, soudců). To je třeba mít na paměti při porovnávání překladatelských i autorských honorářů s dobovými platy např. učitelů, zaměstnanců pošty, železnice a jiných státních institucí. Ačkoliv si v některých případech mohl překladatel vydělat měsíčně sumu odpovídající platu některého státního úředníka či učitele, měl reálně horší materiální zajištění než daný státní zaměstnanec, vezmeme-li v úvahu absenci jakéhokoli zabezpečení pro případ nemoci, invalidity či stáří u svobodných povolání. I proto mnozí překladatelé usilovali o získání jakéhokoli místa v úřadě či instituci (na poště, u dráhy, v knihovně, archivu, muzeu apod.), které by bylo tzv. „pod penzí“.

1.1.2 Socio-ekonomický kontext doby a profesí knižního trhu

Podívejme se na cenové údaje a platy v jednotlivých profesích ve 2. polovině 19. století a na přelomu 19. a 20. století. Mezi lety 1857 až 1892 platila v Rakousku tzv. rakouská zlatníková měna, jejímž základem byla celní libra (500 g), z níž se razilo 45 stříbrných zlatníků (zl.), které se dělily na 20 grošů a 100 krejcarů (Sejbal, 1997: 321). Vlivem hospodářského vzestupu Rakousko-Uherska ve druhé polovině 19. století došlo k zavedení nové zlaté měny, jejíž základní mincovní jednotkou byla 1 koruna (K) (Sejbal, 1997: 323 a 325–326). Výměna rakouské měny za korunovou měnu probíhala postupně, v letech 1892 až 1899 vedle sebe legálně existovaly obě měnové soustavy. Až zavedení povinného počítání v korunách r. 1900 bylo povoleno používat pro ceny zboží v obchodech přepočtu 1 zlatý r. č. (rakouského čísla neboli rakouské měny) = 2 K (Sejbal, 1997: 323–326). Proto údaje o honorářích překladatelů (viz dále kapitola 2.3.2), uváděné ještě koncem 19. století ve zlatkách, musíme násobit dvěma, abychom je mohli srovnat s výší honorářů z počátku století, které jsou již v korunách.

Vzhledem k torzovitosti pramenů a nejednotnosti pravidel odměňování (Lenderová et al., 2001: 46-47; Lenderová et al., 2009: 32) není snadné určit referenční průměrný plat ve sledovaném období. Výše příjmů v rámci určité profese se vyvíjela v čase, lišila se místně (podle velikosti města nebo obce) a také v průběhu individuální kariéry. Uvedme několik příkladů: státní úředník VII. a VI. třídy (vysokoškolsky vzdělaný pracovník s letitou praxí) pobíral ve druhé polovině 19. století mezi 1400 a 2400 zlatých ročně. Platy ve školství se v téže době pohybovaly mezi 300 zl. a 1050 zl. ročně, přičemž na tuto horní hranici dosahovali středoškolští profesori ke konci své kariéry, průměrně se plat učitele pohyboval ke konci 19. stol. mezi 700–800 zl. ročně (Kříšťanová, 2009: 97). Katolický duchovní dosahoval v 90. letech 19. století v Praze 1200 zl. ročního příjmu, v ostatních městech 800 zl. Mnohem nižší byly platy nekvalifikovaného dělnictva (v cukrovarnictví ročně kolem 105 zlatých průměrně, zemědělský dělník měl roční příjem v rozmezí 156–390 zlatých), ale i řemeslníků: řemeslnický mistr měl 180–190 zl., nádeník 92–122 zl. (Lenderová et al., 2009: 32). V roce 1883 byl měsíční plat úředníka přibližně 25 zlatých, plat zedníka okolo 35 zlatých (Sejbal, 1997: 314). V roce 1910, kdy již platila korunová měna, byly měsíční platy řemeslníků, dělníků a nižších úředníků přibližně v rozmezí 70 až 150 korun: hospodářský správce měl 150 K měsíčně, kancelista 90 K, kovářský mistr 90 K, strojník v cihelně 70 K a dělník přibližně 72 K (Sejbal, 1997: 315). Platy se během druhé poloviny 19. století příliš neměnily, stejně jako ceny zboží (Lenderová et al., 2001: 46–47; Lenderová et al., 2009: 32).

Kdo pobíral kolem roku 1890 padesát zlatých měsíčně, měl již velmi slušně zajištěnou existenci, většina obyvatelstva měst však na tuto hranici ani zdaleka nedosahovala. Přitom ve městech byly výdaje vyšší – nejen za nákup potravin, které na venkově pokrývala z části vlastní zemědělská

produkce rodiny, ale pro většinu obyvatelstva, které se do města během 19. století přistěhovalo z venkova, byl velkým výdajem nájem bytu nebo domu. Pouze některé profese měly za svou práci nejen odměnu peněžní, ale i naturální byt, respektive pokojík v domě, kde pracovali, jako například služebnictvo v domácnostech či někteří vychovatelé v rodinách (Lenderová, 2009: 45–53).

Během 19. století ve městech začíná přibývat nájemníků, a naopak ubývat majitelů domů nebo bytů. (Lenderová et al., 2001: 66; Lenderová, 2009: 45–53). Ve městech představovalo bydlení pro nižší i střední vrstvy významný výdaj, slušné bydlení na dobré adrese ve městě si nemohl dovolit zdaleka každý. Ceny nájmu se vyvíjely v čase a místě: v roce 1890 stál byt na Starém Městě pražském průměrně 483 zl. ročně, na Novém Městě pražském 407 zl. a na Malé Straně 237 zl. (Lenderová et al., 2001: 67; Lenderová, 2009: 47–48). Kdo si nemohl dovolit samostatný byt, bydlel v pronajatém pokoji nebo jej i sdílel s dalšími nájemníky, což platilo pro řadu studentů, řemeslníků, nižších státních i soukromých úředníků, ale i mnohých začínajících příslušníků svobodných povolání – umělců, lékařů, právníků, profesorů, novinářů, spisovatelů, překladatelů a dalších profesí (Lenderová et al., 2001: 69–70; Lenderová, 2009: 51–53). Nájemné za nezařizený pokoj činilo od 5–6 zl. měsíčně, za pokoj s nábytkem od 8–10 zl., za pokoj se stravou (snídaně, oběd, večeře) od 12–15 zl. měsíčně (Lenderová, 2009: 46, 52). Jeden konkrétní případ z okruhu českých literátů a překladatelů: František Sekanina bydlel v letech před první světovou válkou i po ní ve vile Emanuela z Lešehradu na Smíchově (ul. Na Doubové 8) a jeho kvartální činže činila v dubnu 1913 275 korun a k 1. 2. 1914 již 297 korun.²

Kolik stály potraviny, ošacení, obuv, knihy? Bochník chleba stával kolem 6 krejcarů, půl kilogramu hovězího masa přibližně 12 kr., jeden kilogram škvařeného sádla 66 kr. (sádlo se tehdy používalo běžně na chléb, jako dnes máslo). Brambory na uskladnění stály 1 zl. 60 kr. za metrický cent (přibližně 100 kg) (Lenderová et al., 2009: 33). Od poloviny 80. let nabízely některé hostince tzv. *obědové známky* (něco jako lístky na obědy do školních jídelen) za 9 zl. na měsíc (Lenderová et al., 2001: 143; Lenderová et al., 2009: 138). Pokud jde o nákup základních potravin, v roce 1883 stál 1 kg másla 1,07 zlatých, 1 kg mouky 0,21 zl., 1 kg sádla 0,71 zl., 1 kg rýže 0,18 zl. (Sejbal, 1997: 314). V roce 1906 stál 1 kg pšeničné mouky 0,30 K, žitné mouky 0,28 K, 1 kg chleba 0,32 K, 1 kg cukru 0,82 K, 1 litr mléka 0,30 K, 1 kg hovězího masa 1,27–1,78 K, 1 kg vepřového masa 1,76–2,45 K, kuře 1,60–2,12 K, kopa vajec 3,50–3,92 K (Sejbal, 1997: 315). Značnou investicí byly oděvy, proto si je zejména nižší a střední vrstvy pořizovaly na mnoho let; svrchní části oděvu sloužily svému majiteli často téměř celý dospělý život (Lenderová et al., 2001: 47; Lenderová et al., 2009: 34). Například v roce 1893 stál pánský oblek od 14 zl., dámský kabátek s podšívkou 4 zl. 30 kr.

² LA PNP, fond Lešehradum, uložení Fr. Sekanina, dopisy b. d. I. 1912–1914, Fr. Sekanina Emanuelovi z Lešehradu.

(Lenderová et al., 2001: 47). V roce 1906 přišla pánská košile na 2,40 K, pánský konfekční oblek na 24 až 48 K a boty na 12 K (Sejbal, 1997: 314–315). Julius Zeyer dal např. v roce 1881 za žaket, několikery spodky, převlečník a dvě vesty 123 zl., r. 1882 za hedvábné sako, vestu a spodky 41 zl. V téže době stál jeden výtisk Zeyerova románu *Ondřej Černyšev* 3 zl. (Kříšťanová, 2009: 95).

Celkově u chudších vrstev ve městě pohltily výdaje za jídlo, otop, osvětlení a nájem celý příjem. Další výdaje představovala doprava, nutná součást života obchodníků, podnikatelů, vzdělaných vrstev. Např. poznávací cesty do ciziny byly v 2. polovině 19. století již běžnou součástí života nejen šlechtických vrstev a movitějšího měšťanstva, ale i chudších a po poznání toužících vrstev obyvatelstva – studentů, umělců, mnohých řemeslníků a obchodníků, novinářů, spisovatelů, překladatelů. Ceny jízdného na železnici (hlavní trať mezi Vídní – Brnem – Olomoucí – Prahou existovala již r. 1845 a do konce 70. let 19. století existovala většina hlavních tratí tvořících dnešní železniční síť) odrážely sociální stratifikaci cestujících: například jízdné z Olomouce do Vídně stálo ve 2. polovině 19. století v 1. vozové třídě 11 zl. 12 kr., ve 2. třídě 7 zl. a ve 3. třídě 4 zl. 40 kr. (Lenderová et al., 2001: 119). Pro cestu mezi Vídní a Prahou bylo nutno počítat s přibližně dvojnásobnou cenou.

Literární život se soustřeďoval nejvíce ve velkých kulturních centrech (Vídní, Praze, Brně, Olomouci, Plzni), český knižní trh pak zejména v Praze. O cestovních a pobytových nákladech českých literátů a překladatelů při studijních cestách do Francie v této době si můžeme udělat představu z případu Julia Zeyera. Ten uskutečnil mezi březnem 1889 a červnem 1890 pobyt ve Francii, odkud podnikl v březnu 1890 cestu přes Bordeaux do Španělska, z níž se v květnu 1890 vrátil přes jižní Francii zpět do Paříže. Na tuto cestu mu přispěl 300 zl. spolek Svatobor a dalších 300 zl. mu půjčil přítel J. V. Sládek (Riedlbauchová, 2010: 23–35), přičemž můžeme předpokládat, vzhledem k délce pobytu, že během této cesty Zeyer využíval i vlastní finanční zdroje, ovšem obě částky po 300 zl. byly pro Zeyerovu cestu významnou pomocí.

1.2 Legislativní rámec knižního trhu

Jedním ze základních předpokladů pro rozvoj knižního trhu je zakotvení tiskové svobody a v případě existence tiskové cenzury i její obsah a rozsah, stejně jako způsob uplatňování případných postihů za tiskové přestupky a přečiny. Dalším důležitým aspektem je i autorskoprávní legislativa.

1.2.1 Tiskové právo

S ekonomickou pozicí překladatelů a nakladatelů úzce souvisí rozvoj autorského práva a ochrany nejen duševního, ale i ekonomického vlastnictví autorů originálních děl i jejich překladatelů, který spadá právě do námi sledovaného období. Mezi koncem 19. století a počátkem 20. let 20. století byla celou řadou evropských zemí přijata Bernská úmluva o mezinárodní ochraně autorských práv (1886, a její pozdější revidované verze, 1896 Pařížská akta a 1908 Berlínská úmluva).

Tiskové právo v námi sledovaném období bylo upraveno zejména dvěma zákony, přijatými již po obnovení ústavnosti v Rakousku v 60. letech 19. století: zákonem č. 6/1863 ř. z. ze 17. prosince 1862 a zákonem o tiskovém řízení č. 7/1863 ř. z., později novelizovanými zákonem č. 142/1868 ř. z. a zákonem č. 32 a 33/1869 ř. z., jež zavedly do tiskového soudnictví opět porotní soudy (zavedené r. 1848, zrušené r. 1852) (Malý et al., 2003: 266 a 308). Rakouské tiskové právo od konce 60. let vycházelo z čl. 13 ústavního zákona č. 142/1867, který ustanovil právo každého „mínění své v mezích zákona slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti“. Zároveň byla výslovně zakázána předběžná cenzura (která v Rakousku platila do r. 1848). Formálně se tak Rakousko, respektive Rakousko-Uhersko zařadilo mezi země, v nichž platila svoboda tisku. Zároveň byla ovšem zákonem o tisku č. 6/1863 stanovena za obsah tisku trestněprávní odpovědnost (Malý et al., 2003: 308). Příslušné úřady (státní zastupitelství, policejní ředitelství, okresní hejtmanství) mohly zakázat vydání časopisů, rozšiřování tiskovin, mohly také kontrolovat zásilky časopisů z ciziny (Malý et al., 2003: 308). Státní zastupitelství jako úřad stíhající trestné činy z úřední povinnosti bylo zřízeno r. 1848, nejprve ve věcech tiskových, od r. 1850 byla jeho pravomoc rozšířena na veškerá trestní řízení, což zůstalo v platnosti i v trestním řádu z r. 1853 a r. 1873. U okresního soudu zastával funkci státního zástupce úředník státního zastupitelství, případně úředník politické správy nebo policie. U sborových soudů působili v první instanci státní zástupci, v druhé instanci vrchní státní zástupci. U soudu kasačního zastával funkci státního zástupce generální prokurátor, který byl stejně jako vrchní státní zástupci podřízený přímo ministru spravedlnosti (Malý et al., 2003: 267–268). Porotní soudy, které vznikly r. 1848 nejprve pro rozhodování o vině v trestním řízení proti autorovi nebo vydavateli tisku, byly zrušeny r. 1852 a opět obnoveny pro věci tiskové r. 1869 a pro rozhodování o ostatních zločinech u sborových soudů první instance na základě trestního řádu r. 1873. V porotních soudech zasedali výhradně majetní

muži, zapsaní do voličských seznamů pro obecní volby, tedy dle majetkového cenzu (Malý et al., 2003: 266). Zákon č. 6/1863, respektive jeho novela č. 161/1884, která rušila povinné kauce pro založení periodika, se věnují především periodickým publikacím, zatímco ostatní publikace, tedy knihy, jsou zákonem zmíněny pouze okrajově. U publikací mohl být stíhán závadný obsah, zejména z politického hlediska, což v praxi znamenalo hlavně pronásledování dělnických časopisů. Zahájení vydávání periodického tisku muselo být předem oznámeno příslušným úřadům (§ 10). V oznámení bylo nutno uvést titul spisu, periodicitu, plánovaný obsah tisku, dále jméno a bydliště zodpovědného redaktora, jímž směl být pouze svéprávný a bezúhonný rakouský občan s bydlištěm v místě vydávání periodika, dále jméno a bydliště tiskaře a jméno a bydliště nakladatele (Malý et al., 2003: 308–309). Od každého tisku musel být odevzdán příslušnému policejnímu úřadu povinný výtisk; u periodických spisů v den vydání (v okamžiku zahájení distribuce tiskoviny), u spisů s rozsahem do pěti tiskových archů 24 hodin před zahájením distribuce a u ostatních spisů do osmi dnů od vydání (§ 17) (Malý et al., 2003: 310). Tato povinnost příslušela nakladateli, nebyl-li na spise uveden nebo v případě nákladu v cizině měl tuto povinnost tiskař. V případě nesplnění povinnosti včasného odevzdání povinného výtisku hrozila pokuta za přestupek od 10 do 100 K a bylo nutno povinný exemplář odevzdat úřadům dodatečně (§ 18 zák. č. 6/1863 ř. z. v úpravě zák. č. 161/1884 ř. z.) (Malý et al., 2003: 310).

V případě shledání závadného obsahu mohlo být zahájeno trestní řízení proti autorovi textu nebo samotnému inkriminovanému textu, proti němuž se vedlo tzv. objektivní řízení. Úřady měly právo nařídit opravy v textu (na účet nakladatele, § 19 zák. č. 142/1868 ř. z.), případně i přistoupit k razantnějším krokům: zabavit celé číslo časopisu, v němž závadný text nalezly, rozmetat sazbu, zničit celý náklad (Malý et al., 2003: 308, 310). V případě, že by kdokoli nerespektoval soudní nález a zabavený spis dál rozšiřoval nebo jeho obsah dál tiskem vydával, mohl být potrestán za přečin pokutou ve výši 100 až 1000 K, v případě opakovaného přečinu navíc odnětím svobody od jednoho týdne do jednoho měsíce (§ 24 zák. 161/1884 ř. z.; Malý et al., 2003: 311).

Povinný exemplář všech k prodeji určených spisů se také odevzdával c. k. dvorní knihovně a místně příslušné univerzitní nebo zemské knihovně (Malý et al., 2003: 310). Pro tituly vydané tiskaři v Čechách měla od r. 1807 právo povinného výtisku univerzitní knihovna v Praze, pro tituly vydané moravskými tiskaři měla totéž právo o r. 1807 univerzitní knihovna v Olomouci, dnešní Vědecká knihovna v Olomouci (Bohatcová, 1990: 365–366). V dnešní době má právo na povinný výtisk od všech neperiodických publikací vydaných na území ČR zejména Národní knihovna v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně a Vědecká knihovna v Olomouci, a dále dle místa vydavatele příslušná regionální vědecká knihovna (Pistorius, 2005: 167).

Technickou stránkou výroby a distribuce tiskovin se zabýval zákon o tisku č. 6/ 1863 ř. z., schválený 17. prosince 1862, s platností od 9. března 1863. Prošel dvěma revizemi, v říjnu 1868 a v červenci 1894³, a základ tiskové legislativy představoval ještě v období první republiky, kdy byl doplněn o další zákonné normy. Zákon o tisku z r. 1863 vycházel v podstatě z principu následné cenzury, jež cílila zejména na politická periodika, jak vyplývá z výše uvedených ustanovení o povinných exemplářích. K úřední kontrole musely být předkládány ještě před distribucí povinné výtisky právě periodik, letáků a kratších brožur, zatímco u delších tisků (typicky knih) stačilo dodat povinný výtisk až do osmi dnů od vydání (kdy již mohla být alespoň určitá část nákladu knihy rozprodána, tudíž již nemohla být úředně zabavena). Až do novely z července 1894 bylo navíc nutno pro založení periodického titulu složit kauci. Zákon z r. 1863 však rušil oproti předchozím letům nutnost koncesí pro vydávání periodik; nadále k založení novin či časopisu stačilo pouhé oznámení. Z předchozího období platily nadále pro noviny a časopisy hospodářské sankce v případě úředního stíhání kvůli závadnému obsahu. Vedle zákona č. 6/1863 o tisku vyšel zároveň zákon č. 7/1863 o trestním řízení v tiskových věcech (viz podrobněji v kapitole o cenzurní legislativě a praxi) (Wögerbauer et al., 2015: 484–485).

1.2.2 Cenzurní legislativa a praxe

V období počínajícím polovinou 19. století (revolučními lety 1848–1849) a končícím rokem 1939 byla na území českých zemí aplikována liberální cenzura, která charakterizuje rovněž současnou dobu po r. 1989. Pro tento přístup k uveřejňování textů tiskem platí základní princip, že jakýkoli text je povolený, dokud není úředně zakázán. Cenzura v letech 1848–1939 byla z velké části následná, ačkoliv v určitých oblastech kombinovala i prvky cenzury předběžné, zejména pokud šlo o periodický tisk (viz předchozí kapitola). Klíčovou roli však v daném období hrála právě cenzura následná, která – zejména pokud šlo o neperiodické a rozsáhlejší tisky, probíhala spíše výběrově, často na základě oznámení (udání) o závadnosti šířené publikace. Oznámení mohlo být učiněno soukromou osobou nebo státní či občanskou institucí (spolkem). Cenzura byla v tomto období věcí veřejnou, to znamená, že soudní rozhodnutí v tiskových věcech (at' šlo o přestupky, přečiny nebo delikty) byla publikována (v novinách, v úředních věstnících) a v konkrétních zabavených tiskovinách (pokud nedošlo přímo k zabavení celého nákladu knihy nebo čísla novin) se v sazbě objevovala bílá místa po cenzurních zásazích. Bylo tak možno si udělat představu o počtu a rozsahu zabavených míst. Mohla také vyjít opravená vydání, kde byl například původně zabavený text nahrazen nezávadným obsahem, což pochopitelně znamenalo zvýšené výrobní náklady pro

³ Karel Malý et al. (2003: 310–311) ovšem uvádí jako datum zrušení povinných novinářských kaurí rok 1884, konkrétně novelu zákona o tisku č. 161/1884.

nakladatele i tiskaře a práci navíc pro autora textu, který jej musel narychlo v tiskárně doplnit do již probíhající sazby. Tato následná cenzura tak byla funkční zejména díky ekonomickým dopadům, jež případná konfiskace měla pro nakladatele a nepřímo i pro autora, proto vedla k určitým autocenzurním mechanismům autorů i nakladatelů. Zabavení nákladu celé knihy a s tím spojené finanční dopady pro nakladatele spisu se pochopitelně promítly do další spolupráce autora s daným nakladatelem, konkrétně do výše autorského honoráře. Autor sám také podléhal možné represí na základě příslušných paragrafů trestního zákona (Wögerbauer et al., 2015: 48–49).

Někteří nakladatelé přesto prokazovali chuť riskovat a vydávat i autory a texty, u nichž bylo možno očekávat cenzurní zabavení. Očekávané zvýšené náklady na opravené vydání po zásahu cenzury již zakalkulovali do výrobních nákladů a tomu uzpůsobili např. smlouvu s autorem a výši honoráře. Zabílená místa v textu (pokud nebyla příliš rozsáhlá tak, že by značně narušila srozumitelnost textu) také mohla sloužit jako marketingový tah. Punc „díla zabaveného (zčásti) cenzurou“ mohl zvýšit prodejnost u určité senzacechtivé části veřejnosti, čímž se kompenzovalo obchodní riziko.

V tomto období liberální následné cenzury bylo samozřejmé o cenzuře veřejně diskutovat a psát, na rozdíl od následujícího let 1939 až 1989, kdy se v českých zemích a na Slovensku uplatňovaly mechanismy autoritativní cenzury předběžné i následné a veřejný diskurz o cenzuře byl vyloučen (Wögerbauer et al., 2015: 49).

Cenzura se v námi sledovaném období řídila výše citovanými zákony č. 6/1863 a č. 7/1863 ř. z. Osobně zodpovědní byli tiskař nebo nakladatel, u periodických publikací také zodpovědný redaktor, který mohl být potrestán odnětím svobody, nenesl ale finanční sankce, na rozdíl od vydavatele spisu (Wögerbauer et al., 2015: 484–485).

Vzhledem k tomu, že zákon explicitně zmiňuje hlavně periodické spisy, bylo by možno se domnívat, že knihy jakožto publikace neperiodické zůstávaly v poslední třetině 19. století spíše na okraji zájmu cenzurních zásahů rakouských úřadů. Ovšem zároveň je třeba připomenout, že velká část beletristických textů vycházela v téže době nejprve v časopisech nebo v přílohách denních novin (například romány na pokračování), tedy publikací periodických, na něž se vztahovalo pravidlo předkládání povinného výtisku k úřední kontrole 24 hodin před zahájením distribuce.

Kromě příloh denního tisku bylo běžné rovněž vydávání románů a povídek na pokračování v sešitových vydáních, typicky se čtrnáctidenní frekvencí. Časopisecká a sešitová forma vydávání příběhů, románů a povídek byla až do konce 19. století v evropské literatuře zcela běžným jevem (a v českých zemích ještě po celou první polovinu století dvacátého), na rozdíl od druhé poloviny 20. století a současné doby, kdy se synonymem pro literární dílo stává tištěná kniha (Janáček, 2005: 16–18, 22). Periodický tisk umožnil českým autorům v desetiletích následujících od poloviny 19. století, aby se profesionalizovali, tedy aby se literatura mohla stát zdrojem jejich pravidelného, i

když ne ve všech případech exkluzivního výtěžku (Janáček, 2005: 17). Ještě na přelomu 19. a 20. století se řada začínajících autorů dočkávala knižních vydání až v případě úspěchu u čtenářstva některého z literárních časopisů (měřeno zvýšením počtu předplatitelů u zábavných příběhů a románů na pokračování, nebo pozitivním kritickým ohlasem u méně komerčního čtiva).

Ačkoli se tedy cenzura rakouských úřadů v poslední třetině 19. století zaměřovala zejména na politický denní tisk, a nikoliv primárně na neperiodické beletristické publikace, kam spadaly i překlady francouzské krásné literatury a další knižní produkce (nebeletristická, tedy umělecko-kritická, historická, sociologická, psychologická, filozofická aj.) přeložená z francouzštiny, určitá obezřetnost vůči cenzurním zásahům byla i zde namístě. Cenzurní zásahy byly očekávatelné zejména u erotické literatury, kde hrozilo stíhání a konfiskace na základě § 516 trestního zákona, o urážce mravopočestnosti. Většina literatury, jíž se zákaz podle tohoto paragrafu týkal, však nebyla domácí produkcí, ani českou překladovou literaturou z francouzštiny, nýbrž šlo zejména o dovoz německojazyčných titulů, ať už původních, anebo přeložených z francouzštiny do němčiny – např. díla Jeana-Baptisty Louveta de Couvray, Octava Mirbeau aj. (Wögerbauer et al., 2015: 509).

Porušením zákona o tisku bylo možno dopustit se přestupku, po němž následovaly finanční sankce (pokuta nebo konfiskace konkrétního spisu nebo čísla časopisu), nebo přečinu, který měl za následek mnohonásobně vyšší finanční trest než pouhý přestupek, případně bylo možné i krátkodobé uvěznění zodpovědné osoby (zodpovědného redaktora): nejčastěji podle tohoto zákona docházelo k odnětí svobody v rozmezí od jednoho týdne do jednoho měsíce (Wögerbauer et al., 2015: 488).

Ovšem porušením trestního zákona, který se vztahoval k obsahové stránce tisků, mohlo dojít k deliktům, u nichž mohly být tresty mnohem přísnější než dle zákona o tisku. Trestní zákon platný v námi sledované době existoval od r. 1852 a platil až do r. 1918. Pro soudní řízení spojené s vydáváním tiskovin se uplatňovaly nejčastěji § 58–59, § 63–65, § 122, § 302–303 a § 516 trestního zákona, případně kombinace několika paragrafů (Wögerbauer et al., 2015: 488 a 509).

Nejtěžší provinění a následné postihy byly na základě § 58–59 (velezrada), § 63 (urážka panujícího císaře), § 64 (urážka členů císařského rodu včetně již zemřelých), § 65 (rušení veřejného pokoje). Nejčastější postihy v tiskových věcech se děly na základě kombinace paragrafů 63, 64 a 65, naopak zločin velezrady byl v tiskových deliktech používán spíše vzácně (Wögerbauer et al., 2015: 488).

Další skupinou deliktů, týkajících se obsahu tiskoviny, byly zločiny spadající pod § 122 (rušení náboženství – sem spadalo třeba svádění křesťanů k odpadnutí od víry nebo rozšiřování bludného učení), § 302 (popuzování k zášti proti skupinám) a § 303 (urážka církve nebo náboženského spolku). § 302 se vztahoval jak na popuzování k zášti proti různým náboženským skupinám, tak proti různým národnostem, nebo jiným společenským třídám, případně proti „korporacím zákonně

uznaným“ (Wögerbauer et al., 2015: 488). Jeho využití bylo velmi všestranné jak při vydávání antisemitských spisů, tak u národnostních útoků v publicistice při česko-německých sporech, jež eskalovaly právě koncem 19. století.

Další skupinou postihovaných textů byla erotická literatura, na niž se vztahoval nejčastěji § 516 o urážce mravopoctnosti (Wögerbauer et al., 2015: 509). Pro porušení tohoto paragrafu byly konfiskovány například německé překlady Zolových románů *Nana* (1882 a 1884) a *Mutter Erde* (1887, *Matka Země*), vydané v Budapešti; naopak sešitové české vydání Zolovy *Nany* (1880, nakl. Alois Hynek) konfiskováno nebylo (Wögerbauer et al., 2015: 497).

Zmíněný nakladatel Alois Hynek ovšem s úřední cenzurou měl občas určité problémy: na jaře 1904 byl vyšetřován pražským policejním ředitelstvím pro podezření z šíření erotické literatury. Na základě názvů knih z jeho firemního katalogu si policie našla podezřelé tituly v univerzitní knihovně a po jejich prostudování uzavřela případ zprávou vrchnímu státnímu zastupitelství s tím, že proti dotyčnému nakladateli nelze účinně zasáhnout, neboť sice vydává pikantní díla, ale nepřekračující únosnou míru, navíc se jedná o knihy známých zahraničních autorů. Závadnou dle § 516 byla shledána pouze jediná povídka, *Dafnis a Chloë* (Wögerbauer et al., 2015: 541).

Zákazy postihující překlady z francouzské literatury do češtiny nacházíme v letech 1890 až 1914 spíše ojediněle. Z konfiskovaných děl z francouzské literatury počátkem 20. století podle § 516 uveďme *Deník zamilované* Hectora Briota (1907), vydaný v rámci ilustrované sešitové edice *Zapovězené ovoce* nakladatele Rudolfa Storchy (i další tituly v rámci této edice byly konfiskovány), a dále soubor z vybraných klasiků francouzské poezie 15.–18. století *Libertinská poezie* v překladu Jarmila Krecara (zákaz z března 1914). Podle § 122 pro urážku náboženství byly zabaveny již r. 1887 *Novely* Prospera Mériméa v překladu Bedřicha Frídy, dále v letech 1890 a 1892 kniha Clauda Tilliera *Můj ujec Benjamin* (kvůli porušení § 65, 122, 302 a 303, tedy navíc pro rušení veřejného pokoje a popuzování zášti proti skupinám; reedice vyšla r. 1897 pod názvem *Můj strýc Benjamin*). Voltairovy *Všetečné a bezbožné otázky nábožného doktora theologie Zapaty* byly zakázány r. 1909 pro porušení § 122 a 303, po imunizaci⁴ vyšly opětovně r. 1910 v nakladatelství Volná myšlenka. Roku 1913 byl zakázán román A. Dumase staršího *Hraběnka de Charny*⁵ pro porušení § 64 o urážce členů císařského rodu (Wögerbauer et al., 2015: 541 a 545).

V období první světové války, kdy se rakouská cenzura zaměřovala na překlady z literatur „z nepřátelených“ mocností, kam spadala i Francie, byla znovu zakázána některá dříve imunizovaná

⁴ Imunizací zde rozumíme přečtení textu či jeho určitých pasáží před říšskou radou ve Vídni nebo před zemským sněmem jednotlivých zemí monarchie. Takto oficiálně přečtený text mohl být poté bez závady přejímán tiskem, případně znovu vyjít i knižně bez rizika postihu pro nakladatele (Pořízková, 2019: 43).

⁵ Kterou přeložila Ema Horká pro nakladatele J. R. Vilímka, více viz příslušná případová studie.

díla, například kniha překladů erotických básní v próze Pierra Louÿse *Písně Bilitiny* byla po prvním zákazu r. 1910 a následné imunizaci z r. 1911 opětovně zakázána r. 1916 (dle § 516). Zákaz stihl také dříve vydané dílo Clauda Tilliera *Můj strýc Benjamin*, když vyšlo r. 1916 jako příloha měsíční revue *Kronika*. Voltairovy *Všetečné a bezbožné otázky nábožného doktora theologie Zapaty* byly znovu zakázány po opakovaném vydání r. 1915 (Wögerbauer et al., 2015: 545 a 552).

Kromě státní cenzury existovala také církevní cenzura. V katolické církvi spočívala jednak v předběžné cenzuře církevních textů, jež prováděly biskupské a arcibiskupské konzistoře, jednak v následné cenzuře, opírající se o vatikánský seznam prohibit, který byl průběžně aktualizován a v češtině otiskován v *Ordinariátních listech* pražského arcibiskupství. Z francouzské beletrie byla na tento seznam zařazena například r. 1863 „milostná“ díla Alexandra Dumase staršího i mladšího, *Bídníci* Victora Huga r. 1864, *Paní Bovaryová* Gustava Flauberta a r. 1894 veškerá díla Émila Zoly. Uvedená díla na indexu nesměli v žádné jazykové verzi vlastnit, číst ani distribuovat členové církevních řádů, v ideálním případě ani laičtí věřící (Wögerbauer et al., 2015: 502). Ovšem to, že byl dosah církevní cenzury mimo rámec církevních řádů ve 2. polovině 19. století již omezený, jasně vyplývá z toho, že uvedená díla se běžně vydávala, prodávala a četla, jak v originálním znění, tak v překladech. Neexistovaly zřejmě žádné účinné mechanismy, které by umožňovaly kontrolovat dodržování zákazu vlastnit a číst na indexu uvedená díla. Vatikánský zákaz děl určitého autora tedy rozhodně nezabránil českým ani zahraničním vydavatelům díla těchto spisovatelů vydávat a šířit mezi čtenáře, o čemž svědčí například opakované české překlady Hugových nebo Zolových románů ke konci 19. století.

1.2.3 Autorské právo

Situace v letech 1890 až 1914 v oblasti autorských práv v rámci Rakouska (v Uhrách platil zák. čl. XVI z 26. dubna 1884) byla regulována zákonem č. 197/1895 ř. z. z 26. prosince 1895, který pro české země platil až do přijetí nové československé autorskoprávní legislativy r. 1926 (Löwenbach, 1927: 1-4). Podle zákona z r. 1895 (§ 28 a § 47) bylo literární dílo chráněno proti překladu za podmínky, že bylo toto právo vyhrazeno explicitně na všech exemplářích vydaného díla a vyšel-li do tří let od vydání díla takto vyhrazený překlad, přičemž výlučné právo autora na vyhrazený překlad vlastního díla zanikalo pět let po řádném vydání vyhrazeného překladu (Herrmann-Otavský, 1914: 21–22; Löwenbach, 1927: 3; Nosovský, 1927: 414).⁶ Pokud překlad vyšel do tří let od vydání originálu, vztahovala se další pětiletá ochrana již pouze na tento konkrétní překlad,

⁶ Před přijetím tohoto zákona v prosinci 1895 se autorská ochrana na překlady vztahovala v Rakousku pouze jeden rok po vydání originálu (Horák, 2005: 30 a 39).

nikoliv na obecné právo dané dílo přeložit. V případě, že si autor při vydání přímo na každém exempláři svého díla výhradní právo pro překlad nevymínil, stávalo se toto volným pro překlady do cizích jazyků okamžitě po vydání originálu. Pokud si autor právo překladu na každém exempláři originálu svého díla vyhradil, ovšem do konce tříleté lhůty žádný autorizovaný překlad nevyšel, stávalo se dílo taktéž volné pro účely překladu.

Pokud jde o autorskoprávní ochranu originálních děl v Rakousku (i českých zemích), stanovovaly ji § 43 a § 46 zák. 197/1895 ř. z. na 30 let po smrti autora, v případě posmrtně vydaných děl na 5 let po vyjití a děl úřadů i jiných právnických osob na 30 let po vyjití (Herrmann-Otavský, 1914: 28; Löwenbach, 1927: 3).

Pokud jde o mezinárodní autorskoprávní ochranu, § 1 zákona č. 197/1895 ř. z. z 26. prosince 1895 ustanovoval, že díla cizích autorů vyšlá v tuzemsku jsou chráněná stejně jako tuzemská produkce nakladatelská, tedy jako díla domácích rakouských, respektive českých autorů (Herrmann-Otavský, 1914: 32–33). Tento zákon č. 197/1895 tudíž nevyhovoval při překladech z cizích literatur do češtiny zejména zájmům zahraničních autorů, protože jim poskytoval pouze tříletou ochranu, která se lišila od ustanovení Bernské úmluvy, k níž již řada evropských států koncem 19. stol. přistoupila. Na druhé straně bylo díky rakouské legislativní úpravě snadné uvést zahraniční dílo na český trh i bez součinnosti autora, což českým nakladatelům na jedné straně činnost usnadňovalo, na druhé straně ovšem komplikovalo tím, že museli bedlivě sledovat konkurenci (kterýkoli jiný český nakladatel mohl tentýž zahraniční titul vydat ve stejné době, což se i běžně dělo).

Cílem rakouské legislativní úpravy bylo mimo jiné umožnit slovanským národům šířit volně svá díla prostřednictvím překladů, což bylo i jedním z argumentů, proč Rakousko-Uhersko nepřistoupilo k podpisu Bernské úmluvy o autorských právech (Löwenbach, 1927: 25). Ovšem ustanovení rakouského zákona ohledně pouze tříleté ochranné lhůty pro překlad platila i pro cizí státní příslušníky, pokud s jejich státem mělo Rakousko podepsanou smlouvu o reciprocitě (zák. č. 85/1907 ř. z., Löwenbach, 1927: 4). S Francií takovou smlouvu Rakousko podepsanou mělo od r. 1866, s dalšími zeměmi ji uzavřelo během posledního desetiletí 19. století: s Itálií r. 1890, s Velkou Británií r. 1893, s Německem r. 1899 (Herrmann-Otavský, 1914: 32–33).

Francouzský zákon ze 14. července 1866 o trvání práva dědiců a právních nástupců původců, skladatelů neb umělců, přiznával pro literární a další umělecká díla ochrannou lhůtu padesát let po smrti autora (Löwenbach, 1927: 326). V tom byla francouzská autorskoprávní legislativa ve shodě s pozdější Bernskou úmluvou, k níž Francie jako jedna ze zakládajících zemí přistoupila r. 1886.

První znění Bernské úmluvy bylo podepsáno v Bernu 9. září 1886 (s platností od 5. prosince 1887) řadou evropských států, mezi nimi Francií, Velkou Británií, Itálií, ale nikoliv Rakousko-Uherskem. Další revidovaná verze, přijatá v Paříži 4. května 1896 (s platností od 9. prosince 1897), byla

doplněna a spojena v jednotnou úmluvu v Berlíně 13. listopadu 1908 (s platností od 9. září 1910 pod názvem Revidovaná Konvence Bernská, R. K. B.). Další dodatkový protokol k R. K. B. byl podepsán v Bernu 20. března 1914 (Löwenbach, 1927: 290).

Speciálně překládům byly věnovány čl. 2, čl. 7 a čl. 8 R. K. B., přičemž čl. 2 přisuzoval překládům a adaptacím stejnou ochranu jako dílům původním, čl. 7 stanovoval stejnou délku práva na překlad jako u práva na opakované vydávání díla, tako ochrana trvala rovněž 50 let po smrti autora a čl. 8 stanovil územní i časový rozsah autorskoprávní ochrany překladů na všechny státy Bernské úmluvy a na celou dobu trvání práva k původnímu dílu (Löwenbach, 1927: 293 a 295). K Bernské konvenci o ochraně děl literárních a uměleckých z roku 1886, ani k pozdějším revidovaným zněním (r. 1896 a r. 1908) ovšem habsburská říše nepřistoupila (Herrmann-Otavský, 1914: 34).⁷

Autor francouzského či jiného cizího originálu měl tudíž právně vymahatelný nárok na dohled na tím, kdo jej v Rakousku překládá a vydává, pouze v tříleté lhůtě po vydání díla, pokud si na originálu vyhradil právo překladu. Po uplynutí tříleté lhůty nebo v případě nevyhrazení práva na překlad na každém exempláři originálu takový nárok autor neměl. Pokud se je rozhodl některý nakladatel v Rakousku přeložit po této lhůtě, mohl tak učinit bez obav z právního postihu a s držitelem autorských práv nebyl nucen uzavřít žádnou smlouvu ani zaplatit honorář za vydání překladu. Někteří nakladatelé však i přesto autorovi a nakladateli originálu za pořízení českého překladu zaplatili, jako např. Jos. R. Vilímek, který od počátku 90. let 19. století podepisoval smlouvy např. s Émilem Zolou nebo Julesem Vernem na postoupení výhradních práv na překlad jejich nových románů do češtiny.⁸ Jiní čeští nakladatelé měli zase to štěstí, že získali formální autorizaci od francouzského spisovatele zdarma, což se podařilo například překladateli a redaktorovi menšího nakladatelství Kamilla Neumannová Arnoštu Procházkovi, který dostal od Andrého Gida svolení

⁷ Ve styku českých a francouzských nakladatelů tak nastávaly logicky dohady o tom, jak dlouho má francouzský autor právo na ochranu svého díla proti překladu do češtiny, zda tři roky po vydání, jak vyplývalo z rakouského zákona č. 197/1895 (platného ještě v Československu do r. 1926), nebo padesát let po smrti autora dle Bernské úmluvy.

⁸ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, korespondence E. Zola – Jos. R. Vilímek, dopis Zoly Vilímkovi z 6. 1. 1892, v němž spisovatel oznamuje, že začne se svým nakladatelem vyjednávat o českém překladu svého nového románu *La Débâcle* [*Rozprutí*], a od Vilímka chce vědět, jakou sumu si myslí, že bude muset francouzskému nakladateli nabídnout a žádá jej, aby mu domluvenou částku zaslal předem, hned jakmile mu Zola zašle první kapitoly románu. O dalším vývoj víme hned z následujícího dopisu Zoly Vilímkovi z 30. 1. 1892, jímž autor pražskému nakladateli stvrzuje, že od něj za postoupení práv na překlad uvedeného románu do češtiny obdržel šek na 600 franků. O deset let později, (dopis Zoly Vilímkovi z 10. 7. 1902) byla částka za postoupení práv na český překlad dalšího Zolova románu, *Vérité (Pravda)*, tisíc franků, splatných opět šekem po obdržení první části románu (prvních čtyř kapitol), což byly Zolovy obvyklé podmínky v jednání s Vilímkem, jak vyplývá i z jejich další korespondence (např. dopis Zoly Vilímkovi, 29. 10. 1900). V dopise z 10. 7. 1902 Zola s Vilímkem také dojednával data publikování českého překladu v časopiseckém i knižním vydání tak, aby nepředstihla vydání francouzské v časopise *l'Aurore*, respektive knižní vydání u Fasquella.

přeložit jeho nedávno vydanou prózu *Porte étroite* (*Těsná brána*, Kamilla Neumannová, 1910). Autor Procházce napsal, že kontaktoval svého nakladatele (Mercure de France) a za překlad nebude nic požadováno a že on, Gide, bude velmi šťasten, bude-li vědět, že jeho dílo bude do češtiny přeloženo právě Arnoštem Procházkou.⁹

Po celé námi sledované období tak vedle sebe koexistovaly tyto překlady tzv. autorizované (kdy český nakladatel s cizím nakladatelem a autorem podepsali smlouvu a byl vyplacen autorský honorář), tak neautorizované, které byly nekalou konkurencí pro tyto poctivější nakladatele, kteří postupovali *de facto* stejně, jako kdyby habsburská monarchie již byla k Bernské úmluvě přistouplá.¹⁰

Problém rakouské legislativy v autorskoprávní oblasti konkrétně ve vztahu k francouzským literárním autorům spočíval zejména v nepřistoupení Rakousko-Uherska k Bernské úmluvě. S Francií totiž v důsledku podpisu bilaterální smlouvy z r. 1866 Rakousko-Uhersko uplatňovalo zásadu reciprocity, ovšem podle rakouských standardů, tedy autorskoprávní ochranu na překlady trvající pouze tři roky od vydání díla, a nikoliv padesát let po smrti autora.

Problém byl v pojetí celistvosti, respektive dělitelnosti předmětu ochrany autorského práva dle rakouského zákona č. 197/1895. Tento zákon na jedné straně přiznával autorům ochranu jejich originálních literárních a uměleckých děl po celou dobu jejich života a třicet let po smrti, ale zároveň týmž autorům přiznával v případě překladu jejich díla ochranu v trvání pouhých tří let od vydání originálu. Překlady tedy nepožívaly též ochrany jako díla originální.¹¹

Zhodnotíme-li význam zákona č. 197/1895 ř. z. pro oblast překladové literatury, nekladl tento legislativní text téměř žádná omezení pro překlady domácích rakouských a českých autorů do cizích literatur. V podstatě vyhovoval ideji volného šíření myšlenek a uměleckých děl napříč hranic států a prezentaci domácích autorů na evropské literární scéně. Možnost vydat v překladu nějakou

⁹ LA PNP, fond Arnošt Procházka, dopis Andrého Gida Arnoštu Procházkovi, 14. 4. 1910. A. Procházka již dříve přeložil do češtiny jiný Gidův román *Filoktétés*. Informace, že jde o spisovatelem autorizovaný překlad, byla pochopitelně marketingově využita a zdůrazněna na titulní straně překladu.

¹⁰ Odměnou za čestný přístup těmto nakladatelům bylo, že na překladu uvedli explicitní zmínku, že jde o autorizovaný překlad. Navíc v případě knih s ilustracemi mohli zároveň v rámci smlouvy s nakladatelem originálu získat původní štočky a vydat dílo s originálními ilustracemi, což byla v případě Jos. R. Vilímekem vydávaných „Verneovek“ nemalá konkurenční výhoda.

¹¹ Tuto nedostatečnou ochranu překladů v rakouské legislativě napravil čs. zákon č. 218/1926 Sb. z. a nař. o původském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském), který rušil časové a formální omezení práva k překladu dle § 28 zákona č. 197/1895, právo na překlad tak bylo v souladu s čl. 4, odst. 2 R. K. B. postaveno na roveň s ostatními výhradními autorovými právy a nebylo nadále třeba si jej při vydání díla jakkoli vyhrazovat (Löwenbach, 1927: 104 a 110).

literární práci v zahraničním, nejlépe francouzském literárním časopise, byla pro české spisovatele na přelomu století zejména otázkou prestiže a osobní cti, nikoliv zdrojem financí. Publikování literárních ukázek prací českých prozaiků a básníků např. ve francouzských literárních časopisech bylo v této době spíše vzácností a dělo se jen zásluhou nemoha českých frankofilů (např. autorů kolem *Moderní revue*, zejména Arnošta Procházky), kteří od konce 19. století navazovali kontakty s francouzskými literárními kruhy. Rakouská autorskoprávní legislativa naopak logicky nevyhovovala zejména těm západním, konkrétně v našem případě francouzským autorům, kteří již měli nějaké literární renomé.

1.3 Jazyková politika: výuka cizích jazyků

Od poloviny 19. století se rozvíjely v českých zemích podmínky pro zlepšení vzdělanosti obyvatelstva. Z významných reforem školství připomeňme zejména Exner-Bonitzovu reformu v letech 1848–1849, která položila základy modernímu střednímu školství prodloužením studia na klasických gymnáziích z šesti na osm let a na reálných školách ze tří na šest let (Raková, 2011: 27). Dále jde o Hasnerovu reformu z r. 1869, jež prodloužila povinnou školní docházku z šesti na osm let a vytvořila síť obecných a měšťanských škol (Lenderová et al., 2001: 15).

Na některých měšťanských školách byla jako volitelný předmět nabízena i francouzština: ve školním roce 1887/1888 se tomuto jazyku vyučovalo na více než stovce měšťanských škol v českých zemích (Feller, b. d.: 1–5). Další změna z 60. let 19. století, umožňující vznik reálných gymnázií, měla v této době vliv omezený, neboť tento typ střední školy kombinující učební plány klasických gymnázií s plány škol reálných nedoznal širšího ohlasu dříve než počátkem 20. století (po reformě z roku 1908); masové rozšíření reálného gymnázia spadá pak až do doby po roce 1919. Ve sledovaném období 1890 až 1914 již existovalo také dívčí střední školství, nabízející ve většině případů možnost výuky francouzštině a dalším živým cizím jazykům (Vyšší dívčí škola hlavního města Prahy, založená r. 1863, od r. 1900 vznikající šestiletá dívčí lycea). Francouzština se vyučovala jako povinný předmět na reálných školách a na obchodních akademiích (zakládaných od r. 1872 nejprve jako dvouleté, poté tříleté, nakonec čtyřleté střední školy určené pro žáky po dokončení měšťanské školy, případně nižšího stupně gymnázia).

Jako volitelný předmět, tedy nad rámec běžného rozvrhu, bylo možno francouzštinu studovat na klasických gymnáziích, kde si ji v průměru vybíralo kolem 10 až 15 % žactva vyšších tříd. Francouzština zde byla nabízena od kvarty do oktávy, kdy již žáci měli jisté znalosti latiny. Latina byla při tehdejší převládající gramaticko-překladové metodě výuky cizího jazyka považována za dobrou přípravu pro osvojení francouzštiny. Přestože převažujícím typem středních škol byla v Rakousko-Uhersku i v českých zemích až do r. 1918 právě klasická gymnázia s pouze nepovinnou francouzštinou, měla i tato nepovinná výuka francouzštiny významný vliv pro rozvoj univerzitního oboru románské, respektive francouzské filologie.

Studenti filologických směrů na univerzitě se totiž rekrutovali převážně z řad absolventů těchto klasických gymnázií. Je třeba dodat, že ne všichni měli za sebou nepovinnou středoškolskou výuku francouzštiny v době, kdy se na románskou filologii Karlo-Ferdinandovy univerzity zapsali, neboť zdaleka ne všechna gymnázia tuto možnost nabízela. Čeští posluchači a studenti mohli navštěvovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze přednášky a semináře v oboru francouzský jazyk a literatura vyučované v češtině již od konce 18. století. Od r. 1871 existoval tamtéž románský

seminář, po rozdělení univerzity na českou a německou část v r. 1882 existovala již na české (i na německé) filozofické fakultě katedra romanistiky, jejímž řádným profesorem byl Jan Urban Jarník. Rozvoj univerzitního studia romanistiky, zejména francouzské filologie, urychlila jazyková politika rakouské vlády v 60. letech 19. století, kdy volba francouzštiny jako druhého povinného cizího jazyka na reálkách a reálných gymnáziích vedla k nutnosti systematického univerzitního vzdělávání středoškolských učitelů francouzštiny. Ti museli mít od roku 1882 povinně z tohoto oboru univerzitní diplom.

Postupně tak díky těmto reformním opatřením došlo během poslední třetiny 19. století k rozšíření znalosti francouzštiny mezi středoškolsky a vysokoškolsky vzdělanými mladými lidmi, kteří vyrůstali v 80. a 90. letech a z nichž se rekrutovali překladatelé z francouzštiny od konce 19. století až po období meziválečné. V roce 1870 se francouzštinu prokazatelně učilo pouhých 2711 žáků českých středních škol, v roce 1905 jich bylo necelých 16 tisíc a v roce 1914 to již přes 21 tisíc žáků českých středních škol (Raková, 2011: 42; Reznikow, 2002: 553–554). K tomu je třeba připočít v těchto statistikách nezahrnuté počty samouků, žáků navštěvujících soukromé hodiny francouzštiny i kurzy Francouzských aliancí, a také univerzitní studenty francouzské filologie (desítky až stovky osob ročně).

Ovšem úroveň francouzštiny českých překladatelů té doby se mezi konkrétními jednotlivci velmi lišila: někteří byli samouky nebo částečnými samouky, se znalostí hlavně pasivní, jež jim umožňovala číst francouzské texty (Jaroslav Vrchlický, František Václav Krejčí, František Sekanina¹²), jiní již vystudovali francouzskou filologii na univerzitě (Hanuš Jelínek a mnoho mladých mužů jeho generace) a měli tak znalost jazyka i aktivní. Konkrétně H. Jelínek, který během vysokoškolského studia využil dvou semestrálních pobytů v Paříži, měl takovou úroveň francouzštiny, jež mu dovolovala překládat mezi francouzštinou a češtinou v obou směrech, směrem do francouzštiny ovšem ve spolupráci s rodilým mluvčím (Jelínek, 1947: 146–171, 194–200, 489; Krejčí, 1989: 96–100; *LČL* 4, 2008: 73–74).¹³

¹² Sekanina navštěvoval francouzskou filologii jako mimořádný posluchač po dva semestry. *LČL* 4, 2008: 73–74.

¹³ Jelínek (1947: 146–171 a 194–200) píše o svých pobytech v Paříži a také o své překladatelské činnosti (1947: 373, 480). Viz také fond F. Špišek, Archivu Akademie věd ČR, Paměti, inv. č. 1.

2. Překlady z francouzštiny 1890–1914, český knižní trh a jeho hlavní aktéři

2.1 Překlady z francouzštiny ve světle statistik

Procentuální podíl všech překladů v celkové české knižní produkci byl v letech 1890 až 1914 ve srovnání se současnou dobou velmi nízký (za celé období máme ze 45 596 knih vydaných v češtině českými nakladateli 6752 přeložených titulů, překlady tedy tvořily v rámci české knižní produkce necelých 15 %).¹⁴ Dobovému knižnímu trhu dominovala domácí literární produkce, a tato tendence přetrvala jak v meziválečném období, tak také za protektorátu i v období po druhé světové válce.¹⁵ Podrobnosti týkající se překladů z francouzštiny i z dalších jazyků v letech 1890–1914 uvádíme v tabulce 1 a grafech 1 až 12. Srovnáme-li situaci se stavem v současné době, kdy překlady tvoří již 40 % knižní produkce (*Zpráva*, 2019: 4), jedná se o zcela jinak strukturovaný knižní trh. Od přelomu 19. a 20. století do dnešní doby se také velmi změnilo relativní postavení francouzštiny jako zdrojového jazyka českých knižních překladů. Např. v letech 1990–2014 překlady z francouzštiny představují pouhá 2 % české knižní produkce (viz graf 3), v rámci překladové literatury v češtině pak knihy přeložené z francouzštiny tvoří v současné době něco přes 5 % (*Zpráva*, 2019: 5). V současnosti tak koreluje procentuální zastoupení překladů z francouzštiny v české knižní produkci (2 %) s procentem lidí ovládajících francouzský jazyk v rámci české populace (také přibližně 2 %).¹⁶ Oproti tomu v období 1890–1914 bylo procentuální zastoupení překladů z francouzštiny v rámci celkové české knižní produkce vyšší než dnes, konkrétně dosahovalo 4,1

¹⁴ ČNB, www.nkp.cz, 13. 5. 2017.

¹⁵ Wögerbauer et al. (2015: 891, 952, 972–973) uvádí pro období 30. let, protektorátu i poválečného období 1945–1948 procentuální zastoupení překladů pohybující se průměrně mezi 10 a 15 % (Wögerbauer et al., 2015: 952).

¹⁶ Harton et al., 2014: 11–14, 75–76. http://observatoire.francophonie.org/wp-content/uploads/2016/02/odsef_nr_lfdm_2015_finalweb-elp-1.pdf, 14. 12. 2019. Údaje odhadující počty frankofonních mluvčích pro Českou republiku a rok 2015 jsou založené na šetření Eurobarometru z roku 2012 (pro populaci od 15 do 24 let a nad 65 let), zaměřené na populaci evropských zemí od 15 let výše; anketa byla provedena na vzorcích populace (500 až 1500 osob). Položené dotazy: „Jaký je váš mateřský jazyk? a „Jaké další jazyky ovládáte natolik dobře, abyste se v nich mohli účastnit rozhovoru?“ Další šetření (EÉA, Dotazníkový výzkum o vzdělávání dospělé populace v Evropě z roku 2011), zaměřené na vzdělání populace v kategorii 25 až 64 let, bylo také orientováno mj. na mluvčími deklarovanou znalost jazyků. Součtem údajů těchto dvou šetření, doplněných o údaje školských statistik (pro žáky ve věku 6 až 14 let) učící se cizí jazyk, byl získán celkový odhadovaný počet frankofonních mluvčích v ČR v r. 2015: 189 486 osob, tedy 1,8 % celkového obyvatelstva. V populaci 15–24 let a nad 65 let je to pouze 1 % dané věkové kategorie, naopak v populaci 24–64 let jsou to 2,6 % Čechů, kteří ovládají francouzštinu tak, že v ní mohou vést konverzaci.

% (1866 překladů z francouzštiny ze 45 596 českých knih v češtině),¹⁷ zatímco procento osob ovládajících francouzštinu (učitelů, studentů, spisovatelů, překladatelů, nakladatelů, redaktorů a dalších intelektuálních profesí) nelze na základě dochovaných údajů přesně určit. Můžeme pouze porovnat počty tehdejší české populace (k roku 1913 mohla dosahovat k 6,9 milionům)¹⁸ s údaji o počtech žactva, které se tomuto jazyku učilo (k r. 1914 to bylo 21 000 žáků středních škol, což odpovídá 0,3 % českého obyvatelstva), viz předchozí kapitola 1.3 (Raková, 2011: 42; Reznikow, 2002: 553–554).

2.2 Nakladatelé¹⁹

Jan Otto (1841–1916) se r. 1871 oženil s dcerou nakladatele Jaroslava Pospíšila Miladou a převzal tchánovu tiskárnu. V letech 1871–1879 měl firmu na Václavském náměstí, v l. 1879–1883 na Jungmannově třídě a od r. 1883 na Karlově náměstí ve vlastním domě. K jeho významným počínům patřil tisk (od 9. ročníku) a později od r. 1898 i vydávání časopisu *Lumír*, od r. 1884 vydávání časopisu *Zlatá Praha*, v l. 1872–1878 humoristického týdeníku *Paleček*, v 90. letech lidového týdeníku *Besedy lidu*, jež byly moderním pokračováním lidových kalendářů a měly svůj literární fejeton. Z edičních knižních řad zmiňme *Ottovu lacinou knihovnu*, přinášející v sešitových vydáních od r. 1871 hodnotnou a zároveň cenově přístupnou českou literaturu pro lidové vrstvy. Pro vyšší vrstvy byla určena od r. 1887 vycházející *Salonní bibliotéka*, zaměřená také téměř výhradně na českou literární tvorbu. Poezii, a to převážně zahraniční, byl věnován *Sborník světové poezie*, vycházející od r. 1891 péčí České Akademie. Od r. 1897 vycházela *Světová knihovna*, zaměřená převážně na zahraniční, zejména francouzskou literaturu, zatímco anglické a ruské literatury byly věnovány samostatné ediční řady (*Anglická knihovna*, *Ruská knihovna*). Kromě českojazyčných knih vycházely u Otty také knihy v němčině, např. v ediční řadě *Slavische Roman-Bibliothek*, zaměřené na propagaci české a slovanské tvorby v cizině. J. Otto také vydával sebrané spisy řady významných českých autorů (K. Světlé, A. Heyduka, J. Arbesa, A. Jiráska, J. Vrchlického, Z. Wintra, F. Heritesa atd.). Kromě české i světové beletrie vydával J. Otto rovněž české a v menší míře i německé vědecké spisy (historické, zeměpisné, přírodovědné, filozofické, právnické, lékařské, jazykovědné, jazykové slovníky a encyklopedické dílo *Ottův Slovník naučný*) a v menším počtu hudebniny. V l. 1899 až 1922 měl J. Otto filiálku svého knihkupectví ve Vídni s týdenními dodávkami nového zboží (Nosovský,

¹⁷ ČNB, www.nkp.cz, 13. 5. 2017.

¹⁸ V roce 1890 dosahoval počet obyvatelstva českých zemí 8,7 milionů, v roce 1900 9,4 milionů a v roce 1913 již téměř 10,3 milionu, z čehož jazykově české obyvatelstvo tvořilo přibližně dvě třetiny. <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2019>, 30. 7. 2022.

¹⁹ Statistické údaje v kapitole 2.2 vycházejí z údajů v ČNB, www.nkp.cz, 29. 10. 2015 a 13. 5. 2017.

1927: 316–322). V letech 1890–1914 vydal knižně z francouzštiny 192 přeložených titulů (což představovalo 7,2 % jeho celkové knižní produkce).

Jos. R. Vilímek mladší (1860–1938), který se vyučil tiskařství v závodě svého otce J. R. Vilímka, od něj nakladatelství v r. 1886 převzal, s výjimkou *Humoristických Listů*. Za Vilímka mladšího se nakladatelství začalo orientovat výrazně na původní a hlavně přeloženou beletrii, ač v jeho produkci nechybějí ani díla cestopisná, kulturně historická či hudební. Jos. R. Vilímek mladší vydával hodně edičních řad, např. řadu *Slavní autoři*, zaměřenou na vydávání sebraných spisů zahraničních autorů; z francouzských spisovatelů zde vyšly spisy H. de Balzaca, A. Dumase st., A. Daudeta, G. de Maupassanta, V. Lemonniera, É. Zoly; vycházeli zde i autoři angličtí, italští, ruští, polští. Ve svazcích *Vilímkovy knihovny* se nacházela díla autorů domácích i cizích. K dalším edičním řadám patří *Ilustrované romány*, *Knihovna románů cizojazyčných* nebo nedokončený soubor *1000 nejkrásnějších novell 1000 nejlepších spisovatelů*, světová antologie novel obsahující nejlepší novely české i zahraniční. Dětem a mládeži byly věnovány jednak časopis *Malý čtenář* a dále edice *Knihovna Malého Čtenáře*, *Knihovna mládeže dospívající* nebo *Dívčím srdcím*, kde vyšla řada děl klasiků literatury domácí i světové (Nosovský, 1927: 497–500; Zach, 1996: 29–30). U Vilímka byl kladen důraz na obrazovou složku knih, ilustroval nejen knihy pro děti a mládež (například u románů Julese Verna mohl díky vydávání autorizovaných překladů využít původních ilustrací z francouzských vydání), nýbrž i pro dospělé. Jeho knihy se rovněž vyznačovaly krásnými barevnými obálkami (Zach, 1996: 30). J. Otto spolu s J. R. Vilímkem byli prvními nakladateli, kteří využívali velkorysou reklamu. Vilímek měl na Jubilejní výstavě r. 1891 vlastní pavilon, kde vydával výstavní deník *Praha*. V r. 1896 zřídil Vilímek filiálku svého knihkupectví ve Vídni (zrušenou krátce po r. 1918) a r. 1904 velké sortimentní knihkupectví na Národní třídě, kde prodával kromě české produkce přímo i literaturu cizojazyčnou, zejména francouzskou. Po smrti J. Otty byl nejplodnějším českým nakladatelem, sledujícím stále ducha doby (Nosovský, 1927: 497–500). V letech 1890–1914 vydal Jos. R. Vilímek knižně 266 z francouzštiny přeložených titulů (což tvořilo 20,8 % jeho knižní produkce). Oba zmínění nakladatelé od přelomu století úzce spolupracovali, v r. 1900 sloučili své tiskárny ještě spolu s tiskárnou Fr. Šimáčka a reprodukčním ústavem Jana Vilíma v tehdejší největší tiskařský podnik Unii (od r. 1918 přejmenovanou na Českou grafickou unii), který měl na počátku 35 tiskařských strojů a 400 pracovníků (Nosovský, 1927: 533–534).

Jan Otto a Josef Richard Vilímek patřili ve sledovaném čtvrtstoletí 1890 až 1914 k největším českým pražským nakladatelům. Zaujímalí přední pozice jak v celkové produkci českých knih, tak v rámci překladové literatury obecně (kde jejich relativní pozice byla ještě silnější než z hlediska celkové knižní produkce) i konkrétně v rámci překladů z francouzštiny (viz grafy 9 až 12). U J. Otty zaujímalý překlady z francouzštiny do češtiny v dané době 7,2 % knižní produkce, zatímco původní

české knihy téměř 65 % (graf 6) a u Jos. R. Vilímka tvořily překlady z francouzštiny 20,8 %, zatímco původní české knihy 46,6 % (graf 7). Produkce J. Otty představovala 5,7 % celého českého knižního trhu té doby a Jos. R. Vilímka 2,8 %, přičemž první čtvrtinu trhu si mezi sebe dělilo jedenáct největších nakladatelů a prvních pětadvacet nakladatelů zaujímal dohromady pouze 20 % trhu (viz graf 9). Šlo o knižní trh velmi málo monopolizovaný, spíše jej charakterizovala značná fragmentarizace. Z celkového počtu 360 nakladatelů byla drtivá většina malých nakladatelů (často majících na kontě jen 1 až 2 tituly za celé sledované období), několik desítek nakladatelů středních a pouze několik firem patřilo k velkým nakladatelským domům (kromě J. Otty a Jos. R. Vilímka sem patřili např. F. Šimáček, M. Knapp, I. L. Kober, A. Hynek, Rud. Storch, E. Šolc, F. Topič, Bursík a Kohout, Fr. Bačkovský, Fr. Urbánek, B. Kočí, E. Beaufort, Hejda a Tuček). Ne všichni z uvedených nakladatelů ovšem měli stejně významný podíl i na trhu s překlady z francouzštiny. Celkově lze říci, že relativní podíl prvních pětadvaceti nakladatelů knih přeložených z francouzštiny na trhu s tehdejší českou překladovou literaturou (ze všech jazyků dohromady) byl větší (cca 60 % trhu s překlady, přičemž na J. Otta připadalo 14,5 % všech českých překladů a na J. R. Vilímka 10,5 %, oba tito velcí nakladatelé tedy vydávali čtvrtinu všech českých překladových titulů, viz graf 10) než podíl těch samých nakladatelských domů na celkové české knižní produkci (již uvedených 20 %, graf 9). Ještě větší koncentraci nakladatelů lze pak pozorovat právě u překladů z francouzštiny, na nichž se z 65 % podílelo prvních devatenáct hráčů na trhu (přičemž J. Otto 10,1 % a Jos. R. Vilímek 14 %, oba dohromady zaujímali téměř čtvrtinu trhu s překlady z francouzštiny), zatímco ostatních 341 nakladatelů se dělilo o zbylých 35 % trhu s překlady z francouzštiny (graf 12).

2.3 Překladatelé

2.3.1 Překladatelé u Jana Otty a Josefa Richarda Vilímka

Z celkového počtu 338 překladatelů (289 mužů a 49 žen), jež jsme napočítali u patnácti největších nakladatelů (dle počtu překladů vydaných v daném období z francouzštiny), spolupracovalo 259 osob (221 mužů a 38 žen) výhradně s jediným nakladatelem, z čehož pouze pro J. Otta překládalo z francouzštiny 65 překladatelů a pouze pro Jos. R. Vilímka 28. Dalších 79 překladatelů z francouzštiny, 68 mužů a 11 žen, pracovalo ve sledovaném období pro dva nebo více nakladatelů (nadpoloviční většina těchto překladatelů spolupracovala se dvěma nakladateli, ovšem dva překladatelé překládali z francouzštiny až pro šest a jeden dokonce pro sedm různých nakladatelů). Těchto nevýhradních překladatelů bylo u Jos. R. Vilímka 49 a u J. Otty 35.

Podívejme se dále na překladatele působící ve službách Jos. R. Vilímka a J. Ottu z hlediska věkového a genderového složení i dalších profesí vykonávaných vedle překladu knih.

V letech 1890 až 1914 pracovalo pro Jos. R. Vilímka alespoň 77 překladatelů z francouzštiny, z toho 68 mužů (88,3 %) a 9 žen (11,7 %). V téže době vyšla u J. Ottu díla 101 překladatelů z francouzštiny, z toho 85 mužů (84,2 %) a 16 žen (15,8 %).²⁰ Celkem bylo u obou těchto nakladatelů ve sledovaném období nalezeno 155 různých překladatelů z francouzštiny, z toho 131 (84,5 %) mužů a 24 (15,5 %) žen, přičemž jak pro Jana Ottu, tak pro Jos. R. Vilímka z nich překládalo 23²¹ (14,8 %, viz tabulky 2 a 3). Ženy překladatelky přeložily v letech 1890 až 1914 u J. Ottu 30 titulů ze 192 (15,6 %) a u Jos. R. Vilímka 25 titulů z 266 (9,4 %). Z hlediska počtu přeložených titulů²² patřili mezi nejproduktivnější překladatele u daných nakladatelů Jiří Guth (28), Jaroslav Vrchlický (16), J. J. Benešovský-Veselý (13), Jarka Nevole (13), Pavel Projsa (12), František Serafínský Procházka (11), Jaroslav Pšenička (11), Josef Vítězslav Sterzinger (10), Jan Wagner (9).²³ Podíváme-li se na věkovou strukturu překladatelů,²⁴ zjistíme, že v desetiletí 1840 až 1849 se narodilo 10 překladatelů (ze 72; 13,9 %) J. Ottu a 2 překladatelé (ze 65, 3,1 %) J. R. Vilímka. Mezi lety 1850 až 1859 se narodilo 10 překladatelů (ze 72; 13,9 %) J. Ottu a 13 překladatelů (ze 65; 20 %) J. R. Vilímka. V období 1860 až 1869 se narodilo 17 překladatelů (ze 72; 23,6 %) J. Ottu a 17 překladatelů (ze 65; 26,1 %) J. R. Vilímka. Mezi lety 1870 až 1879 se narodilo 16 překladatelů (ze 72; 22,2 %) J. Ottu a 17 překladatelů (ze 65; 26,1 %) J. R. Vilímka. V období 1880 až 1889 přišlo na svět 17 překladatelů (ze 72; 23,6 %) J. Ottu a 12 překladatelů (ze 65; 18,5 %) J. R. Vilímka. V letech 1890 až 1899 se narodili 2 překladatelé (ze 72; 2,8 %) J. Ottu a 4 překladatelé (ze 65; 6,2 %) J. R. Vilímka.

Necelá čtvrtina (23,1 %) překladatelů J. R. Vilímka se tedy narodila před r. 1860, nadpoloviční většina (52,2 %) mezi lety 1860 až 1879 a téměř čtvrtina (24,7 %) po r. 1880. Nejstarší Vilímkův překladatel se narodil v r. 1842 (Jan Kosina), nejmladší 1896 (Anna Horáková). Téměř 28 %

²⁰ Další čtyři překladatelé (či překladatelky) jsou uvedeni pouze iniciálami jména a nemůžeme určit jejich totožnost (stanovit, zda šlo o někoho z předchozích překladatelů, nebo o zcela jiné osoby); do dalších statistik je nezahrnujeme.

²¹ Byla mezi nimi jedna žena, Eliška Řeháková, a dvacet dva mužů: Václav Beneš-Šumavský, J. J. Benešovský-Veselý, Jaromír Borecký, Fr. Flos, Bedřich Frída, Adolf Gottwald, Jiří Guth, Čeněk Ibl, Hanuš Jelínek, Boh. Jirsík, Josef Kubín, Otakar Kunstovný, Emanuel z Lešehradu, Josef Pachmayer, Pavel Projsa, Bořivoj Prusík, Jaroslav Pšenička, František Sekanina, Josef V. Sterzinger, Otokar Šimek, Jaroslav Vrchlický, Jaroslav Zajíček-Horský.

²² Počet titulů přeložených v l. 1890 až 1914 z francouzštiny uvádíme dále v závorce za jménem překladatele.

²³ Databáze literárních osobností, <http://clo.ucl.cas.cz/>, 16.–28. srpna 2021.

²⁴ U J. Ottu známe alespoň částečná biografická data u 73 překladatelů, přičemž u 72 máme k dispozici alespoň datum narození, které je pro další analýzu souboru klíčové, zatímco u 27 překladatelů tyto údaje neznáme. U J. R. Vilímka známe kompletní data (narození i úmrtí) u 65 překladatelů, u 12 tyto údaje nemáme k dispozici.

překladařů J. Otty se narodilo před r. 1860, 45,8 % mezi lety 1860 až 1879 a 26,4 % po r. 1880. Nejstarší překladař J. Otty se narodili v r. 1840 (Jakub Arbes, Karel Bulíř), nejmladší 1895 (Vladimír Josef Procházka).

Z hlediska profesní struktury jsme překladaře rozdělili do čtyř kategorií (viz tabulky 3 a 4): 1) Ze spolupracovníků Jana Otty překládalo výlučně 22 překladařů (17 mužů a 5 žen), u Jos. R. Vilímka se výlučně překladaři věnovalo 14 osob (10 mužů a 4 ženy). Celkem výhradně překládalo 36 překladařů, tedy 23,2 % ze 155 překladařů, kteří pro oba nakladatele v letech 1890 až 1914 pracovali,²⁵ přičemž mužů bylo v kategorii výlučných překladařů 27 (20,6 % ze 131 překladařů) a žen 9 (37,5 % z 24 překladařek). Zbýlých 119 (76,8 %) překladařů a překladařek se kromě překladařství živilo i jinou profesí, či dokonce, a to velmi často, celou řadou jiných profesí, jak v rámci literárního pole (spisovatelé, novináři, redaktoři²⁶, editoři, kritici), tak mimo něj (učitelé²⁷, úředníci, advokáti, lékaři, kněží), případně na pomezí (autoři učebnic, slovníků, příruček, jazykovědci). Konkrétně z této široké skupiny bylo 2) 87 mužů a 13 žen, tedy celkem sto překladařů (64,5 %), i jinak literárně, žurnalisticky či umělecky činných, 3) 86 mužů a 10 žen, tedy 96 překladařů (62 %), mělo občanské povolání (úředníci, učitelé, archiváři, kněží, vědci, autoři odborných spisů) a 4) 76 mužů a 9 žen, tedy 85 překladařů (téměř 55 %), mělo jak literární či umělecké povolání (v nejširším slova smyslu, včetně povolání spjatých s divadlem, jako režisér, dramaturg), tak povolání tzv. občanské (úředník, učitel, právník, lékař, vědec, autor vědeckých či pedagogických spisů aj.). Mezi občanskými profesemi vyniká svou četností povolání pedagoga (41,3 % překladařů, 53 mužů a 11 žen), ať již soukromého vychovatele, nebo středoškolského, případně méně často i vysokoškolského učitele.

Pokusíme-li se interpretovat absenci jména překladaře v Databázi českých literárních osobností (CLO), domníváme se, že převažujícím důvodem je fakt, že dotyčný nebyl znám v literárním poli své doby (ať již jako básník, dramatik, prozaik, redaktor, novinář, ale ani překladař), ani jej nezaznamenala pozdější literární historie. Tito překladaři se v podstatě ve všech případech věnovali z literárních profesí výlučně profesi překladaře a ve sledovaném období šlo v naprosté většině o překladaře jednoho, výjimečně pak dvou a v jednom jediném případě tří titulů

²⁵ Do kategorie výlučných překladařů patřily převážně ty osobnosti, u nichž jsme postrádali údaje o jejich případných jiných profesích; ve skutečnosti tak nelze vyloučit, že kategorie *překladař + další profese* je ještě početnější.

²⁶ Většina překladařů, kteří zastávali také pozici redaktora, byli právě nakladatelskými redaktory, případně pracovali jak pro noviny či časopisy, tak pro nakladatelství, ale označení nakladatelský redaktor uvádíme v tab. 3 jen u případech, kde je to takto explicitně uvedeno v Databázi literárních osobností (CLO), což analogicky platí i pro rubriky pedagog, resp. středoškolský či vysokoškolský pedagog.

²⁷ Údaje v rubrikách pedagog, resp. středoškolský či vysokoškolský pedagog, lze sčítat; kde není známo, o jaký typ pedagoga se jedná, je uvedeno pouze pedagog.

z francouzštiny, pracující až na dvě výjimky (Otto Haasen a Jaroslav Zajíček-Horský²⁸) pro jediného nakladatele; navíc se zřejmě profesi překladatele ve své další životní dráze nevěnovali nijak soustavně. Databáze CLO totiž v několika jiných případech výlučné překladatele (osobnosti bez dalších literárních či mimoliterárních profesí) uvádí.

Profesí překladatele se dalo jistě uživit, o čemž svědčí některé případy překladatelů, kteří jinou profesi neměli, s dovětkem, že šlo o živobytí skromné.²⁹ Většina osob (76,8 %) se proto věnovala vedle překládání i jiné profesi, a to velmi často (v 64,5 % případů) v rámci literárního pole. Mnozí překladatelé (62 %) navíc vyhledávali i zajištění v podobě občanského povolání, přičemž v rámci této kategorie bylo vysoké zasoupení profese učitele (přes 41 %).

2.3.2 Sociologie povolání překladatele: smlouvy, honoráře

Pokud jde o honorářovou otázku, v námi sledovaném období bylo zvykem, že autoři i překladatelé byli placeni fixní smluvenou částkou za tiskový arch (16 tiskových stran), případně paušální částkou za celé jedno vydání spisu, jehož parametry (tiskový formát, výše nákladu, lhůty dodání, podmínky korektur) upravovala nakladatelská smlouva s překladatelem či autorem. V letech před první světovou válkou měly tyto smlouvy často formu osobního, většinou ještě ručně³⁰ psaného dopisu nakladatele autorovi/překladateli, v němž nakladatel navrhoval smluvní podmínky vydání. Případně šlo naopak o dopis autora/překladatele nakladateli, kde byly stvrzovány nakladatelem navržené podmínky: v případě autorů originálních děl bylo běžné i to, že sám autor stanovoval podmínky postoupení svého rukopisu nakladateli, u překladů bývala iniciativa ohledně navržení výše honoráře na straně nakladatele. Tyto dopisy obsahovaly navrhované smluvní podmínky. Kromě finančního honoráře se jednalo o „čestné“, tj. autorské výtisky zdarma, jejichž počet se pohyboval nejčastěji mezi deseti až pětadvaceti. Dále bývala upřesněna výše nákladu konkrétního vydání (obvykle kolem dvou až tří tisíc výtisků), stanoveny lhůty pro dodání překladu, provedení korektur, vydání knihy a splatnost honoráře, případně domluven honorář za druhé a další vydání – šlo zpravidla o 50 až 70 % honoráře³¹ z prvního vydání (např. u Hejdy a Tučka), někteří nakladatelé,

²⁸ Haasen pracoval kromě J. R. Vilímka také pro F. Šimáčka a M. Knappa a Zajíček-Horský pro J. R. Vilímka i J. Ottu.

²⁹ O existenčních obtížích zejména začínajících překladatelů i spisovatelů svědčí např. dopis Emanuela Lešetického Jaroslavu Vrchlickému (LA PNP, fond J. Vrchlický, 6. 11. 1902), viz případová studie Emanuel z Lešehradu.

³⁰ Po r. 1918 začaly mít smlouvy psané nakladatelstvími častěji formu strojopisu (někteří nakladatelé posílali strojopisné návrhy smluv již před r. 1914), odpovědi směrem od autorů k nakladatelům bývaly nadále převážně rukopisné.

³¹ LA PNP, fond Hejda a Tuček, dopis Pavly Moudré nakladatelství Hejda a Tuček, 15. 11. 1907; dopis Josefa Pachmayera firmě Hejda a Tuček, 20. 3. 1908.

konkrétně zejména Jos. R. Vilímek, mívali ve zvyku stanovit u překladatelů honorář ve smlouvě u prvního vydání tzv. „jednou pro vždy“,³² tedy za druhé a další vydání překladu již překladatel nedostal dle smlouvy nic (pokud se přece jen nakladatel rozhodl mu po letech za nové vydání něco zaplatit, vždy zdůraznil v dopise, že jde o jeho dobrou vůli, nikoli smluvní povinnost).³³

Jaká byla konkrétní výše honorářů překladatelů v daném období? Částky se pochopitelně vyvíjely od počátku 90. let po předválečné období a odrážely pravděpodobně i pozici překladatele v literárním poli (významnější autoři mívali větší honoráře³⁴). U některých osobností máme možnost srovnat honorářové podmínky u jejich tvorby autorské a překladatelské. Tak např. Pavla Moudrá dostala od nakladatelství Hejda a Tuček za originální autorské dílo „Do rozmaru i do pláče“ v roce 1900 20 korun za tiskový arch (o 16 stranách) u prvního vydání (při nákladu 2000 výtisků a 200 redakčních výtisků), za druhé a každé další vydání pak 10 korun za arch, k tomu 20 autorských výtisků zdarma. Splatnost honoráře byla po vytištění knihy.³⁵ O pár let později, r. 1907, dostala tataž autorka, tentokrát ovšem v roli překladatelky, od téhož nakladatele honorář za překlad z angličtiny, vydaný v nákladu 3000 výtisků, 14 korun za tiskový arch (u druhého vydání 8 korun za arch) a 15 autorských výtisků.³⁶ U téže firmy dostal ve stejném roce Bořivoj Weigert za překlad Flammarionova díla *Konec světa* v r. 1907 14 korun za tiskový arch u prvního vydání (3300 výtisků), k tomu 15 autorských výtisků, a u každého případného dalšího vydání 10 korun³⁷ (tedy vyšší honorář, než měla za druhé vydání v tomtéž roce překladatelka Pavla Moudrá). Jak se vyvíjely honoráře, můžeme porovnat na případu téhož překladatele B. Weigerta, který spolu s Karlem Dyrnkem pro stejného nakladatele přeložil o dva roky později další Flammarionovo dílo *Svět před stvořením člověka*, tentokrát již za 16 korun za tiskový arch při nákladu 3300 výtisků, za případné druhé vydání pak měli obdržet 10 korun za arch, přičemž každý z obou překladatelů obdržel 9 autorských výtisků (8 nevázaných, 1 vázaný).³⁸ Jiří Guth dostal od nakladatele Vilímka v r. 1911 20 korun za tiskový arch překladu Balzakovy *Césara Biroteana*, honorář byl splatný „jednou pro vždy“ v den vydání překladu, k tomu měl překladatel 6 brožovaných autorských výtisků.³⁹ Tentýž

³² LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Vilímkova nakladatelství Hanuši Jelínkovi, 6. 5. 1913.

³³ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis J. R. Vilímek Václavu Beneši-Šumavskému, 2. 10. 1917.

³⁴ Např. lékař Duchoslav Panýrek dostal v r. 1905 od Hejdy a Tučka za svůj lékařský spis „Strnutí šíje“ honorář 40 korun za tiskový arch při nákladu 3000 výtisků; fond Hejda a Tuček, dopis Duchoslava Panýrka firmě Hejda a Tuček, 1905.

³⁵ LA PNP, fond Hejda a Tuček, dopis Pavly Moudré nakladatelství Hejda a Tuček, 23. 7. 1900.

³⁶ LA PNP, fond Hejda a Tuček, dopis Pavly Moudré nakladatelství Hejda a Tuček, 15. 11. 1907.

³⁷ LA PNP, fond Hejda a Tuček, dopis Bořivoje Weigerta nakladatelství Hejda a Tuček, 10. 9. 1907.

³⁸ LA PNP, fond Hejda a Tuček, dopis Bořivoje Weigerta a Karla Dyrnka firmě Hejda a Tuček, 27. 3. 1909.

³⁹ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Jos. R. Vilímka Jiřímu Guthovi, 4. 10. 1911.

překladatel podepsal se stejným nakladatelem o rok později smlouvu na pořízení českého překladu Maupassantových děl *Au Soleil – La Vie errante – Sur l'eau*, s honorářem 18 korun za tiskový arch, splatným v den vydání všech tří děl (k čemuž došlo r. 1913), a 10 brožovaných autorských výtisků.⁴⁰ Těsně před válkou, v r. 1913, dostal Hanuš Jelínek od Vilímkova nakladatelství za svůj překlad románu *Zrzek* Julese Renarda 16 korun za arch, splatných v den kompletního vydání knihy jednou pro vždy (i pro všechna další eventuální vydání), a 6 brožovaných autorských výtisků.⁴¹ O vlivu významu spisovatele i konkrétního spisu v literárním poli na výši honoráře se můžeme přesvědčit na příkladu Fr. V. Krejčího, který kromě překladů psal i autorská díla a věnoval se literární kritice a historii. S nakladatelstvím Hejda a Tuček podepsal r. 1901 smlouvu na vydání své monografie o Juliu Zeyerovi, tedy autorského díla, nikoliv překladu, a to za honorář 50 korun za tiskový arch při nákladu 3300 výtisků u prvního vydání a 25 korun za arch u každého budoucího vydání; k tomu obdržel z každého vydání 25 výtisků zdarma.⁴² Relativně vysoký honorář odpovídal jistě jak významu autora, tak zaměření monografie pro národní kulturu. Hugo Kosterka si v roli překladatele vyjednal v r. 1887 od Jos. R. Vilímka za překlad z němčiny 80 zl. (a 12 autorských výtisků), nepřesáhne-li překlad 12 signatur určitého formátu, splatný v den vydání „jednou pro vždy“, ovšem s výhradou, že mělo-li by dojít k druhému vydání, chce být o tom překladatel vyrozuměn.⁴³

Mnozí překladatelé, kteří nepřekládali pravidelně, anebo s překládáním teprve začínali, museli věnovat nejprve značný čas a energii tomu, než se vůbec k nějakému překladu dostali, což vyžadovalo korespondenci s nakladateli, redaktory a dalšími klíčovými osobnostmi literárního pole. O tom, že iniciativa se zadáním překladu nevycházela vždy od nakladatele, nýbrž od překladatele, svědčí dopis Jarky Nevole redaktorovi Vilímkova nakladatelství Františku Serafinskému Procházce z r. 1909, kde jej žádá o zadání překladu díla *Le trésor dans l'abime*, pokud jej již nesvěřilo nakladatelství někomu jinému. O chystaném překladu tohoto díla se J. Nevole doslechl od profesora Fr. Sekaniny, který mu slíbil, že se u Fr. S. Procházky přimluví, aby byl překlad zadán právě Jarkovi Nevole. Tento tehdy třidvacetiletý začínající překladatel měl v r. 1909 teprve jeden knižně vydaný překlad, román Pierra Lotiho *Spabi* (1906), ovšem svou iniciativou u redaktora F. S.

⁴⁰ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Jos. R. Vilímka Jiřímu Guthovi, 4. 12. 1912.

⁴¹ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Jos. R. Vilímka Hanuši Jelínkovi, 6. 5. 1913. *Zrzek* v Jelínkově překladu vyšel u Vilímka r. 1914.

⁴² LA PNP, fond Fr. V. Krejčí, dopis Fr. V. Krejčího firmě Hejda a Tuček, 2. 2. 1901.

⁴³ LA PNP, fond Hugo Kosterka, dopis H. Kosterky Jos. R. Vilímkovi (opis), 11. 6. 1887.

Procházky odstartoval svou vcelku úspěšnou překladatelskou kariéru. Uvedený titul mu byl zadán a následujícího roku vyšel (*Poklad v blubinách*, 1910, J. R. Vilímek).⁴⁴

Nejen o honorářových otázkách v obecné rovině, nýbrž o vztahu honoráře k vydané námaze a pracnosti různých textů se velmi otevřeně rozepisuje překladatel Ignát Hořica ve svém dopise nakladateli Vilímkovi z r. 1893. Uvádí v něm, proč se nemůže cele věnovat pouze překládání, ač jej tato činnost těší. Konkrétně na překladu románu *Doktor Pascal* Émila Zoly, na němž nyní pracuje a který má u Vilímka vycházet sešitově, mu trvá práce vzhledem k náročnosti textu mnohem déle (45 minut namáhavé práce na jednu stranu), než u překladů děl Daudetových a Ohnetových, u nichž pomáhal dříve (pravděpodobně se podílel na jejich redakci). Práce na tomto Zolově díle je také duševně namáhavější, takže na něm Ignát Hořica vydrží v kuse pracovat pouze hodinu a půl a poté potřebuje přestávku, zatímco u svých vlastních originálních děl zvládne psát v kuse tři i čtyři hodiny. Navíc za originální díla má o 70 % vyšší honorář (zřejmě přepočteno na potřebný odpracovaný čas, neboť na překlad sešitu o 32 stranách uvedeného Zolova románu potřeboval 10 dní): „Nemohu se tak zcela oddat překlada, který mně těší, ale velmi namahá, poněvadž musím hledět také něco vydělat.“⁴⁵ O náročnosti Zolových románů na překlad se zmiňuje také jiný překladatel, Jiří Guth, v závěru jednoho ze svých dopisů nakladateli Vilímkovi: „K dalším pracem jsem ochoten – možno-li zas něco lehčího (než přijde další Zola); Zola vyžaduje velké práce a opatrnosti.“⁴⁶

O symbolické pozici překladatele vypovídá dopisnice Jiří Gutha nakladateli Vilímkovi z r. 1893, v níž se překladatel zmiňuje o umístění svého jména v knize: „Mám prosbu: Možno-li, račte dát vytisknouti také na obálce jméno překladatele, třeba písmem drobným, vpravo do rohu dole Z. franc. přel. Dr. Jiří Guth, – prosím, možno-li, to jest, nejsou-li proti tomu překážky typografické nebo jiné.“⁴⁷ Běžné bylo tehdy uvádění jména překladatele na titulní straně pod titulem díla, a to poměrně velkým písmem.⁴⁸

Teprve po vzniku Československa se u autorů originálních děl začíná postupně prosazovat honorování procentuální sazbou z tzv. krámské, tedy maloobchodní ceny knihy. Tato procentuální sazba závisela na renomé autora, nejčastěji se pohybovala mezi 5–10 %, u slavných autorů

⁴⁴ SKC, www.nkp.cz, 13. 8. 2022; LA PNP, fond Fr. S. Procházka, dopis Jarky Nevole F. S. Procházkoví, 1. 4. 1909 a 25. 7. 1909. Více viz případová studie Jarka Nevole.

⁴⁵ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Ignáta Hořici J. R. Vilímkovi, 22. 4. 1893.

⁴⁶ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, dopis Jiří Guth Jos. R. Vilímkovi, 20. 6. 1909.

⁴⁷ LA PNP, fond Jos. R. Vilímek, korespondenční lístek Jiří Guth Jos. R. Vilímkovi, 28. 2. 1893. Dodejme, že jméno překladatele na obálce, ba ani na titulní straně, není ani v současné době u českých nakladatelů, na rozdíl od mnoha zahraničních zemí, zdaleka samozřejmostí, spíše jde o čestné výjimky.

⁴⁸ Překladatelovo jméno tak bylo viditelnější než dnes, kdy se obvykle objevuje pouze na copyrightové straně a v tiráži.

dosahovala až k 15 % (Šimeček–Trávníček, 2014: 264). Dobový odborník na autorské právo Jan Löwenbach (1927: 183) uvádí jako průměrný honorář autorů právě 10 % z krámské ceny knihy. Nová praxe platit autorům procentuálním podílem na zisku z prodeje byla *de facto* zavedena kolektivní smlouvou uzavřenou r. 1921 mezi Spolkem knihkupců a nakladatelů Československé republiky a Syndikátem československých spisovatelů. Tato smlouva rušila fixní honoráře za tiskový arch a zavedením podílu na zisku cílila na zlepšení finančních poměrů československých spisovatelů. Nebyla ovšem všemi nakladateli počátkem dvacátých let přijímána s nadšením. Někteří nakladatelé, jako např. Emil Šolc, dle pamětí Otakara Štorcha-Mariena, nostalgicky vzpomínali na předválečnou dobu, kdy se platil autorům za dodaný tiskový arch fixní honorář (Šimeček–Trávníček, 2014: 264–265). Museli se však situaci přizpůsobit, neboť nová praxe byla následně ukotvena v zákonu o nakladatelské smlouvě č. 106 Sb. z. a nař. z 11. května 1923⁴⁹ (Löwenbach, 1927: 265–268). Platila pro české autory originálních děl.⁵⁰ Reálná praxe se však lišila podle jednotlivých nakladatelů a také podle renomé konkrétního autora. Michal Jareš (2009: 146–149) uvádí na základě údajů z nakladatelství Borový, Melantrich a Aventinum v meziválečném období jako nejčastější honorář pro české spisovatele 10 % z krámské ceny knihy, ovšem mimořádně známí autoři mohli dosáhnout až na 20 %, jako například Karel Toman u nakladatele Fr. Borového ve smlouvě z r. 1926. Naopak začínající autoři měli u téhož nakladatele honorářový paušál za jedno vydání splatný po vydání knihy (Jareš, 2009: 147).

⁴⁹ Zejména § 21, odst. 1 a 2 a § 23, odst. 1. <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgzv6mjggywta>, 30. 7. 2022.

⁵⁰ Na současném českém knižním trhu po roce 2000 taktéž převládá honorování autorů originálních děl (tedy nikoliv překladatelů cizojazyčné literatury) procentuální sazbou z prodejní ceny. Nejčastěji se jedná o 10 % pro autora, protože největší podíl na zisku má distribuce (40 %) a náklady na výrobu knihy – polygrafické služby (35 %), na nakladatele tak zbývá pouhých 15 %, a na rozdíl od západoevropských zemí, kde může nakladatel počítat zhruba s 30 % ziskem (Pistorius, 2005: 126). Další současnější studie uvádí nejčastější honorářovou politiku nakladatelství jako platbu procentuálním podílem na zisku, běžně v rozmezí 6–10 %, u bestsellerů až 14 % z prodejní ceny výtisku (Cesneková – Košínská – Pišna, 2009: 170). Zpráva o českém knižním trhu za rok 2014/2015 (2015: 35) uvádí jako průměrný autorský honorář 7 % z prodejní ceny knihy, jako překladatelský honorář 150 Kč na normostranu, hrubý zisk nakladatele (podíl zisku na tržbách) pak na pouhých 4 % z prodeje, viz <http://www.sckn.cz/content/zpravy/file-1071.pdf>.

2.3.3 Případové studie překladatelů (Jaroslav Vrchlický, Ignát Hořica, Jiří Guth, Pavla Moudrá, Emanuel z Lešehradu, Ema Horká, Jarka Nevole)

Využijeme bourdieuovské strukturování literárního pole a pozici literáta v něm pro ilustraci několika do značné míry podobných, ale v mnohém také protilehlých profesních kariér, pěti mužů a dvou žen. Na prvním místě zmíníme překladatele a spisovatele, který byl v námi sledovaném období již známou a uznávanou osobností, na druhém místě mladého překladatele, pro nějž byl překlad spíše vedlejší profesí. Dále uvedeme biografie dvou mužů a jedné ženy, kteří byli všichni kromě překladatelského řemesla i poměrně známými spisovateli vlastních autorských děl a měli navíc občanské povolání, přesto je spojuje to, že se překladu věnovali dosti soustavně. Dále zmíníme mladou překladatelku, která neměla jiné literární renomé než jako překladatelka z francouzské literatury, a přesto se dovedla prosadit a navázat pravidelnou spolupráci s největším tehdejším nakladatelem českých překladů z francouzštiny, J. R. Vilímkem. Nakonec uvedeme začínajícího překladatele, spojeného příbuzenským svazkem s prvním námi zmiňovaným překladatelem, J. Vrchlickým. Šest z uvedených osobností pracovalo ve sledovaném období pro Josefa R. Vilímka (kromě P. Moudré, která pro něj překládala ovšem později také), z nich tři navíc i pro J. Otty, v oblasti překladů z francouzštiny druhého nejvýznamnějšího českého nakladatele té doby. Mnozí překládali i pro další nakladatele, které jsme ovšem v této práci nesledovali. Překlady většiny vybraných osobností (kromě Emanuela z Lešehradu) vycházejí občasně v reedicích až do dnešní doby.

Jaroslav Vrchlický (1853–1912)

Pro ilustraci centrálního, respektive periferního postavení překladatele v literárním poli / na poli překladové literatury ve vztahu k jeho ekonomické situaci uvedeme příklad Jaroslava Vrchlického, velmi plodného překladatele i básníka, uznávaného jak svými literárními vrstevníky, tak oficiálními literárními strukturami (Českou akademií věd a umění), a vydávajícího svá díla u největšího českého nakladatele své doby, Jana Otty, a tedy disponujícího vysokou měrou kulturního kapitálu. Vrchlický se dotýkal jak pólu autonomie, tak heteronomie literárního pole, zejména se však nacházel blízko pólu vysoké míry profesní konsekrace (Bourdieu, 2010: 167, 169). Přes tuto svou významnou pozici v literárním poli nebyly Vrchlického příjmy tvořeny výlučně literární a překladatelskou tvorbou. Vedle své literární kariéry zastával totiž také pozici vysokoškolského pedagoga na české filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (od roku 1893). Navíc, což souviselo s jeho institucionální pozicí na tehdejší české kulturní scéně, pravidelně získával literární ceny vypisované Českou akademií věd a umění (Hemelíková, 2009: 103–108, 112–118), jejímž byl jedním z

nejvýznačnějších členů. Tyto literární ceny Vrchlickému přinášely nemalé finanční příspěvky. A přesto, navzdory posvěcení oficiálními strukturami i rozhodujícími aktéry literárního pole, navzdory Vrchlického vysoké produktivitě (Janeček, 1937, 64–65)⁵¹ a značnému úspěchu jeho básnických sbírek u čtenářů (o čemž svědčí opakovaná vydání za básníkova života), nám nechává Vrchlického korespondence⁵² zasláná jeho hlavnímu nakladateli Janu Ottovi nahlédnout do překladatelových finančních potíží, respektive do nemožnosti uspořít nějakou významnější finanční sumu pro děti (Švehla, 2002: 135, 138, 140–141). Tento případ ukazuje, že ani centrální pozice určitého překladatele v rámci literárního/překladového pole, ani vysoká míra jeho konsekrace ze strany literárních soupeřníků, kulturních institucí a také měšťanského publika mu ještě nezaručovaly pohodlný život, jenž by byl zcela oproštěn od ekonomických starostí. To samozřejmě vyplývalo ze specifik českého nakladatelského prostředí, zejména z malé až střední velikosti tehdejšího českého knižního trhu a relativně slabou kupní silou čtenářů. Ačkoli finanční úspěch⁵³ Vrchlického byl v porovnání s jeho literárními současníky, méně známými autory a překladateli relativně vysoký, nedařilo se tomuto básníkovi a překladateli zajistit všechny materiální potřeby rodiny výhradně prostřednictvím výkonu povolání literárního překladatele.

Ignát Hořica (1859–1902)

Vychodil reálku v Brně, kde se naučil základy francouzštiny, a kadetní školu v Brně a v Terstu, a do r. 1884 působil jako aktivní důstojník v armádě. Po sňatku s herečkou Marií Laudovou, pozdější členkou Národního divadla, odešel z armády a věnoval se redigování novin a časopisů, nejprve v regionech (Slaném, Plzni, Brně), posléze od r. 1891 v Praze, kde působil v redakci Národních listů. Jako novinář se věnoval hlavně otázkám hospodářským a národnostním, zejména se se

⁵¹ Janeček vzpomíná, že Vrchlický dokázal přeložit až 200 stránek (tiskového formátu, skoro jistě se tedy jednalo o menší rozsah, než je dnešní normostrana) za necelý týden: konkrétně šlo o román *Červená lilie* (fr. 1894, čes. 1900) od Anatola France, pro nakladatele Vilímka.

⁵² LA PNP, fond J. Vrchlický, korespondence J. Vrchlický – J. Otto, 1893–1896.

⁵³ LA PNP, fond J. Vrchlický, korespondence J. Vrchlický – J. Otto, dopis J. Otty J. Vrchlickému z 25. října 1893: honorář za vydání sbírky básní byl 10 zlatých za arch o 16 stranách, knížka o 160 stranách tak přinesla autorovi 100 zlatých, což byl koncem 19. století ekvivalent měsíčního platu středoškolského profesora ke konci kariéry nebo státního úředníka (Lenderová et al., 2001: 46–47). Vrchlického materiální situace tedy nebyla zase tak nepříznivá, zejména díky jeho velké autorské a překladatelské aktivitě, nicméně neumožňovala mu vést tak pohodlný způsob života, jaký by si přál a jaký by si vzhledem ke svému pracovnímu nasazení zasloužil. Viz také LA PNP, fond J. Vrchlický, dopis J. R. Vilímka J. Vrchlickému z 27. března 1891 a z 11. ledna 1892 ohledně *Antologie francouzské poezie* ve Vrchlického překladu, za niž dostal překladatel zapláceno 100 zlatých (za 30 až 35 tiskových archů o 16 stranách, částka byla v tomto případě stanovena paušálně za celou knihu).

věnoval Černé Hoře a angažoval na podporu české menšiny ve Slezsku. Hodně cestoval do zahraničí, věnoval se propagaci mezislovanských styků. Ovládal několik jazyků, kromě francouzštiny také němčinu, ruštinu, srbochorvatštinu, polštinu. V roce 1897 se stal poslancem Říšské rady za mladočeskou stranu a zůstal jím až do své předčasné smrti, jež nastala během ozdravného pobytu v jihofrancouzské Marseille.

Pro Jos. R. Vilímka přeložil z francouzštiny dva tituly, tehdejší bestsellerový román Marcela Prévosta *Polopanny* (1895, reedice 1895) a román *Doktor Pascal* (1893) Émila Zoly. Ačkoli kvantitativně jeho překlady z francouzštiny nejsou nijak početné, šlo o tehdy známá díla velmi populárních a do češtiny hojně překládaných soudobých autorů. Zatímco *Doktor Pascal* se dočkal v Hořicově překladu ještě dalších tří vydání (znovu u Jos. R. Vilímka r. 1924 a 1934 a u Dobrovského r. 2015), v případě románu *Polopanny* existoval téměř paralelní překlad Emanuela z Čenkova, vydaný r. 1894 a 1895 ve Vzdělávací bibliotéce, navíc v r. 1919 došlo i na nový překlad od Jarky Nevole, vydaný v Akademickém knihkupectví, což svědčí o oblibě tohoto titulu u čtenářů. Kromě překladů se Hořica věnoval hojně vlastní prozaické tvorbě (používal pseudonymy Hynek Bučovský, I. H. Bučovský, neboť strávil dětství v Bučovicích u Slavkova), zejména obrazům z cest, cestopisným fejetonům, v nichž se tematicky odrážely jeho profese důstojníka i politika. Vydal ovšem i psychologický román s milostnou zápletkou *Věra Budínská* (1904). Jeho vlastní díla vycházela jako u Vilímka, tak u J. Ottu, E. Beauforta, F. Bačkovského i u regionálních nakladatelů.⁵⁴ Z hlediska pozice překladatelské aktivity z francouzštiny mezi Hořicovými profesními činnostmi šlo o záležitost epizodickou, spadající do období prvních let jeho novinářské profesní éry, kdy také psal vlastní autorská díla. Sám překladatel nehodnotil konkrétně překlad Zolova románu jako dobrý zdroj příjmů vzhledem k vynaložené námaze a času, a to ani v porovnání s autorskými honoráři za česky psaná původní díla (viz kapitola 2.3.2), což lze ovšem přičítat jak objektivní obtížnosti Zoly jako autora, tak zároveň určité nezkušenosti Hořici v oboru, neboť to byl jeho první samostatný knižní překlad z francouzštiny.

Jiří Guth (1861–1943)

Původním jménem Jiří Guth, od r. 1920 Jiří Guth-Jarkovský. Spolupracoval jako překladatel z francouzštiny s J. Ottou i Jos. R. Vilímkem. Pro J. Ottu přeložil ve sledovaném období 7 knižních titulů z francouzštiny (zejména díla Pierra Lotiho, dále také Léona de Tinseau, Paula Bonnetaina a André Theurieta), pro Jos. R. Vilímka dokonce 21 (zejména Balzakovy novely i romány *Bratranec Pons*, *César Birotteau*, Maupassantovy novely, např. *Kulička*, Zolovy romány *Paříž*, *Plodnost*, *Práce*, *Dílo*,

⁵⁴ SKC, www.nkp.cz, 10. 8. 2022; *LČL* 2/I, 1993: 283–284; Národní listy roč. 42, č. 92, 4. 4. 1902, s. 1, Národní listy, roč. 37, č. 79, 20. 3. 1897, s. 2.

Zabiják, dále díla Pierra Lotiho, Pierra de Coulevain, Maurice Laira, Paula Bourgeta, Jules Verna), patřil tak k nejproduktivnějším překladatelům tohoto nakladatele. Jeho překlady z francouzštiny ovšem nevycházely pouze u námi sledovaných dvou nakladatelů, nýbrž rovněž u F. Šimáčka (Pierre Loti, Ludovic Halévy), Hejdy a Tučka (Alphonse Daudet, Camille Flammarion) a F. Topiče (Pierre Loti, *Sapho* od Alphonse Daudeta). Některé z jeho překladů Zoly, Verna a Maupassanta jsou reeditované dodnes. Kromě románových a povídkových titulů překládal před první světovou válkou z francouzštiny také hry pro Vinohradské divadlo.

Jíří Guth si získal všeobecnou proslulost jako autor řady příruček o společenském chování. V roce 1920 byl jmenován lektorem společenské výchovy na Karlově univerzitě. Byl rovněž autorem cestopisů, turistických průvodců, povídek a románů s autobiografickými prvky a také memoárů.

Kromě spisovatelské a překladatelské činnosti měl po celý svůj produktivní věk občanské, konkrétně učitelské povolání. Po dokončení gymnázia v Rychnově nad Kněžnou (1870–1878) a filozofie v Praze (r. 1883) byl několik let soukromým vychovatelem v knížecí rodině Schaumburg-Lippe, nejprve v Náchodě a Ratibořicích (do r. 1885), a posléze dva roky ve Švýcarsku (1885 až 1887). Během tohoto pobytu měl možnost s knížecí rodinou cestovat i do Francie, Německa a severní Afriky. Od r. 1887 se přes třicet let věnoval povolání středoškolského učitele francouzštiny, češtiny a tělesné výchovy, učil krátce na gymnáziu v Klatovech a postupně pak na několika pražských gymnáziích, nejdéle v Truhlářské ulici (1896–1918). I během svého působení jako gymnaziální profesor každé prázdniny hodně cestoval (navštívil Norsko, Švédsko, Finsko, Německo, Švýcarsko, Francii, Itálii, Španělsko, Portugalsko, Anglii, Skotsko, Irsko a další země). Byl aktivní také mimo své povolání, jako člen redakce *Ottova slovníku naučného* (do r. 1909), v Nakladatelském družstvu *Máje* (od r. 1902), jednatelem *Svatoboru* (od r. 1910). Kromě toho byl předsedou Klubu českých turistů, redaktorem *Časopisu turistů* a stal se také zakladatelem a v l. 1896 až 1929 předsedou Českého olympijského výboru.

Ke konci své kariéry se po vzniku první Československé republiky stal odborovým radou v kanceláři prezidenta republiky a v r. 1925 odešel do výslužby. O překlady jako doplňkový zdroj příjmů jevil zájem ještě mnoho let poté, jak vyplývá z poznámky v dopise z r. 1935, adresovanému redaktorovi nakladatelství Čes. grafická Unie F. S. Procházce, s nímž byl v přátelských vztazích: „Nepotřebuje Unie nějakého překladu? Já bych za to byl peněz potřeбен. Mám kdy, pracuji rychle!“⁵⁵ Profesní biografie Gutha-Jarkovského je v něčem velmi podobná dráze Jaroslava Vrchlického, zejména pokud jde o vysokou překladatelskou produktivitu práce, ovšem liší se od něj jednak zaměřením vlastní tvorby a dále tím, že během svého produktivního věku nebyl nikdy

⁵⁵ *LČL* 1, 1985: 833–836; SKC, www.nkp.cz, 10. 8. 2022; LA PNP, fond F. S. Procházka, J. Guth-Jarkovský F. S. Procházce, 14. 10. 1935.

zcela existenčně závislý pouze na překládání a autorském psaní, nýbrž měl pozici středoškolského učitele (Vrchlický získal místo na univerzitě teprve ve svých 40 letech). Navíc se Jiří Guth dožil vysokého stáří a překlady tak pro něj byly stále atraktivním přivýdělkem i vedle penze.

Pavla Moudrá (1861–1940)

Pavla Moudrá se narodila v Praze jako jediné dítě v rodině inženýra Františka Moudrého. Dostalo se jí na tu dobu pro dívku velmi solidního vzdělání, nejprve v soukromé škole slečen Peškových a Macháčkové, poté ve veřejné farní škole. Již od dětství četla českou vlasteneckou literaturu (Tyla, Němcovou, Puchmajera, Erbeny). Od 12 let studovala na české Vyšší dívčí škole (ve Vodičkově ulici), po skončení třetího ročníku navštěvovala v l. 1875–1876 německou klášterní školu voršilek a od r. 1876 soukromý francouzský penzionát B. Tasterho. Také se věnovala hře na klavír, dále studiu operního zpěvu v Pivodově pěvecké škole a herectví u O. Sklenářové-Malé. Na počátku profesní dráhy byla krátce členkou Pivodova operního sboru, po opuštění divadla působila přes léto jako vychovatelka ve šlechtické rodině (vyučovala klavír a angličtinu). Mezi lety 1885 až 1889 byla manželkou spisovatele a novináře Pavla Albieriho, žili v Jaroměři a v Hradci Králové, v r. 1887 jim zemřel ani ne roční syn. Albieri odjel r. 1889 do Ameriky (Chicaga) a manželství bylo rozvedeno. Již během manželství s Pavlem Albierim se Pavla Moudrá věnovala novinářské práci, v Jaroměři pomáhala manželovi redigovat týdeník *Ratiboř*, r. 1888 založila časopis *Lada*. Po rozvodu s prvním manželem strávila několik měsíců v Rusku, kde působila jako vychovatelka dětí volyňských Čechů. Po svém návratu domů se věnovala psaní výchovných článků, přednášení a překladům, zejména z francouzštiny, angličtiny (Waltera Scotta, Rudyarda Kiplinga, Jacka Londona, G. Bernarda Shawa, J. F. Coopera, Louisu May Alcottovou, životopis Mahátmy Gándhího) a z němčiny (Emila Ludwiga). V námi sledovaném období přeložila z francouzštiny 4 tituly (a jeden reeditovaný) pro J. Ottu. Dvě sbírky Mussetových novel (*Dvě milenky*; *Povídka bílého kosa*, 1898, *Novely a povídky*, 1903) přeložila pod pseudonymem Olga Příbylová, pod vlastním jménem pak vydala další dva tituly od téhož autora (*Zpověď dítěte svého věku*, J. Otto, 1900, reedice 1910, 1922; *Novelly a povídky*, sv. 3, J. Otto, 1913). Celkem z francouzštiny ovšem přeložila řadu dalších knih, rovněž pro jiné nakladatele, například díla Julese Micheleta (*Láska*, Jos. R. Vilímek, 1925), Victora Huga (části z *Bídníků* a román *Devadesát tři*, Hennig Franzen, 1928), Henri Rocheforta (*Paměti*, K. St. Sokol, 1900 až 1920), bratří Goncourtových (*Germinie Lacertusová*, Jos. Pelcl, 1898), Julese Vernea (*Hrad v Karpatech*, B. Kočí, 1909; E. Beaufort, 1922). Nejvíce na překladech z francouzštiny spolupracovala s J. Ottou, Jos. Pelclem, K. St. Sokolem, B. Kočím, později i s Jos. R. Vilímkem. Její překlad Verneova románu *Druhá vlast* vyšel v moderních reedicích (1998, 2006, 2018). Knižně také vydala několik vzpomínkových autobiografických próz (*Do rozmaru i do pláče*, *Rok dětství*, *Do dívčích let*, *Z dívčích let*

do plného života, Život jde dál) a výborů z vlastních přednášek a úvah. Od 90. let 19. století byla aktivní ve spolkové a přednáškové činnosti. Byla členkou Spolu čes. spisovatelů beletristů Máj a Svatoboru. V r. 1902 se provdala za obchodníka A. Mrhu, s nímž žila v Neveklově na Benešovsku, pouze v letech 1919–1921 bydleli v Olomouci, kde P. Moudrá přednášela a redigovala *Ženskou hlídku Československého deníku*. Starala se o adoptivního syna. Manželství bylo rozvedeno r. 1928. Překládání pro různá nakladatelství se Pavla Moudrá věnovala až do stáří, jehož poslední léta od r. 1927 prožila v Domově osamělých žen v Praze-Dejvicích. Je příkladem překladatelky, která se překladačtví věnovala profesionálně a aktivně po řadu desetiletí, přičemž pravidelně překládala zejména ze tří jazyků. Překlad tvořil v jejích příjmech, vedle její autorské, převážně memoárové a lidovýchovné tvorby, významnou položku. Většinu života žila Pavla Moudrá právě z honorářů za svou novinářskou, spisovatelskou a překladatelskou činnost a také byla podporována příspěvky různých organizací, především Svatoboru, zatímco jiné povolání (vychovatelka, operní pěvkyně) bylo jen krátkou epizodou v mládí. Její biografie je příkladem toho, že i žena se v této době mohla prosadit jako profesionální překladatelka a žít z velké části právě z překladatelských honorářů, ačkoliv její hmotná situace nebyla nijak snadná a jak dokládají dochované smlouvy, byly její honoráře občas mírně nižší, než dosáhl ve stejné době překladatel muž, nicméně nešlo o nijak zásadní rozdíl (viz kapitola 2.3.2).⁵⁶

Emanuel z Lešehradu (1877–1955)

O existenčních obtížích zejména začínajících překladatelů i spisovatelů svědčí dopis pětadvacetiletého Josefa Marii Emanuela Lešetického, „šlechtice z Lešehradu“, o generaci staršímu Jaroslavu Vrchlickému z r. 1902, v němž jej prosí o pomoc při shánění místa. Již téměř rok se věnuje povolání spisovatele na plný úvazek (opustil kvůli tomu místo v úřadě), ale protože není nikde v redakci, má co dělat, aby každý měsíc sehnal pro sebe nezbytných 35 zlatých „po nejrůznějších journalích“ a mnohdy „je nucen uchýlovati se i k pracím pod úrovní své spisovatelské cti“. Proto prosí Vrchlického o přímluvu mezi svými známými „ve vysokých kruzích společenských“ a doufá, že díky jeho „vlivuplnému slovu“ brzy dosáhne nějakého místa v úřadě (muzeu, knihovně, spolku, záložně apod.), aby byl finančně zajištěn a mohl se mimo úřední hodiny věnovat literární práci.⁵⁷ Nutno dodat, že tou dobu byl Emanuel z Lešehradu začínajícím překladatelem (bez pravidelného přísunu zakázek), měl na kontě tři knižně vydané překlady, dva z francouzštiny, *Výbor z básní Stéphanu Mallarméa a Moderní lyrika francouzská: (1860–1902)* a jeden z angličtiny, *Výbor z básní Walta Whitmana*. Kromě toho mu od r. 1898 vycházela vlastní autorská

⁵⁶ Kovář, 1934: 5, 8, 10–14, 18, 21–24, 26–27, 29–31; *LČL* 3/I, 2000: 335–338; SKC, www.nkp.cz, 12. 8. 2022.

⁵⁷ LA PNP, fond J. Vrchlický, dopis E. Lešetického J. Vrchlickému, 6. 11. 1902.

tvorba básnická, dramatická i prozaická (desítka básnických sbírek, dvě dramata a jedna prozaická kniha), vydávaná buď u E. Weinfurtra, H. Kosterky, vlastním nákladem, případně u regionálních nakladatelů, teprve později také u A. Hynka, J. R. Vilímka a jinde.

Na překladech z francouzštiny spolupracoval Emanuel z Lešehradu ve sledovaném období s J. Ottou (zmíněná sbírka básní *Moderní lyrika francouzská* z r. 1902) i Jos. R. Vilímkem (Maupassantovo *Naše srdce*, 1911 a Balzakův *Otec Goriot*, 1910). *Naše srdce* vycházelo u Vilímka v reedicích opakovaně (1912, 1927 a 1934), *Otec Goriot* v Lešehradově překladu u Vilímka jednou (1925). Z francouzštiny překládal Lešehrad také pro A. Hynka (prózy Guy de Maupassanta, Catulla Mendèse, Anatola France) a v meziválečném období pro nakladatelství A. Srdce a Kvasnička a Hampl. Na počátku své literární dráhy vydával některá svá přeložená díla vlastním nákladem (uvedený *Výbor z básní Stéphanu Mallarméa*, přeložený prózou v r. 1899, a sbírku Walta Whitmana *Básník zítřku*, 1909). Kromě Whitmana překládal z angličtiny také knihy amerického spisovatele Mardena Orison Swetta, jež bychom dnes řadili mezi seberozejovovou literaturu, například *Vůle a úspěch* (1910, reedice 1926), *Důvěřuj v sebe a zvítězíš* (1911, reedice 1919, 1926), *Cokolí podnikáš, konej dokonale* (1912, reedice 1918, 1926), jež vycházela u Vilímka opakovaně.

Kromě překládání se věnoval řadě dalších s literaturou spojených profesí (básník, prozaik, dramatik, novinář, nakladatelský redaktor), ovšem je znám také jako sběratel (vytvořil rozsáhlou sbírku rukopisů, dokumentů, fotografií aj. spjatých s tvorbou spisovatelů, divadelníků, výtvarníků a vědců Lešehradeum). Psal mj. knihy o dějinách svobodného zednářství na českém území, dějinách okultismu a okultních společnostech. Zastával také občanské profese, byl úředníkem ve státním zástavním úřadu, na kteréžto místo ovšem v r. 1900 rezignoval, aby se mohl plně věnovat spisovatelské dráze. Když zjistil, s jakými existenčními obtížemi je spisovatelská kariéra spojena, usiloval opět (jak uvádíme výše) o úřednické místo; nakonec jej získal a od r. 1903 pracoval v archivu Zemské banky jako úředník, poté archivář a posléze přednosta archivu.⁵⁸

Z hlediska překladatelství v rámci Lešehradových profesí se jednalo o činnost poměrně významnou (desítky položek včetně reedic, v naprosté většině pořízené pro nakladatele Vilímka), jíž se věnoval od mládí (od svých dvaadvaceti let) na přelomu století, pak opět po několikaleté pauze v l. 1908 až 1913 a dále ve 20. a 30. letech, kdy zároveň vycházely pravidelně reedice jeho dřívějších předválečných překladů. Přesto nebyl na překládání zcela odkázán ekonomicky, nýbrž zastával také pozice novináře, redaktora, věnoval se vlastní autorské tvorbě, měl určitý pasivní příjem z pronájmu části své vily kolegovi F. Sekaninovi, a zejména zastával většinu produktivního života občanské povolání (úředníka a posléze archiváře).

⁵⁸ LČL 2/II, 1993: 1160–1164; SKC, www.nkp.cz, 10. 8. 2022.

Emma⁵⁹ Horká (1884–1973)

Uvedme nyní příklad z druhého konce spektra, tedy situaci překladatelky, jež nebyla na rozdíl od výše uvedených osobností sama ani autorkou, ani nezastávala žádnou jinou profesi v rámci dobového literárního pole. Emma Horká⁶⁰ (rozená Dürichová) překládala pro nakladatele Jos. R. Vilímka v období před začátkem první světové války a během ní. Během let 1913 až 1915 spolupracovala na překladech z francouzštiny s Vilímkem pravidelně, jak o tom svědčí dochovaná korespondence mezi nimi.⁶¹ Tato spolupráce se projevovala mimo jiné tím, že Jos. R. Vilímkem Emmě Horké poukazoval měsíčně⁶² paušální částku 100 korun, což byl pro ni nikoliv nevýznamný příjem do rodinného rozpočtu. Tato suma pro ni představovala určitou existenční jistotu, za niž se na oplátku zavazovala v domluveném pravidelném měsíčním rozsahu pro nakladatele překládat cokoli potřeboval. Její korespondence s Jos. R. Vilímkem během války svědčí o značném významu, jaký překlad zaujímal mezi jejími profesními aktivitami, jakožto zdroj příjmů nikoliv exkluzivní, avšak velmi vítaný a hlavně pravidelný, z něž navíc podporovala i svou matku. Pro Vilímka také pracoval, ovšem jako spisovatel, nikoli překladatel, manžel Emy Horké Karel Horký (1879–1965).⁶³ Emma Horká pro Vilímka překládala velmi intenzivně právě v letech těsně před první světovou válkou: v té době pořídila překlady dvou románů Émila Zoly (*Břicho Paříže*, 1912, reedice 1923 a 1935, *Dobytí Plassansu*, 1913, reedice 1924 a 1933) a vícedílného románu Alexandra Dumase staršího (*Hraběnka de Charny*, 1913, reedice 1924–1925, 1930 a 1937–1938), k nimž již v meziválečném období přidala překlad *Hraběte de Monte Christo* (1924–1925, reedice 1929). K jejím dalším překladům již pro jiná nakladatelství patřily Voltairův *Filozofický slovník* (ten vyšel dokonce ještě v r.

⁵⁹ Někdy také uváděna jako Emma Horká.

⁶⁰ <http://clo.ucl.cas.cz/>, 15. 8. 2021.

⁶¹ LA PNP, fond Jos. R. Vilímkem, tři dopisy Emy Horké J. R. Vilímkovi (Paříž, 10. a 16. prosince 1913, Valencie, Španělsko, 19. března 1915).

⁶² Jaký to rozdíl oproti dnešním licenčním smlouvám nakladatelů s překladateli, v nichž se překladatel dočká první splátky sjednané odměny teprve několik týdnů po odevzdání celého rukopisu překládaného díla, zatímco zbytek (obvykle 50 %) honoráře mnohdy dostane teprve po vydání díla tiskem, což může být i záležitostí roku či dvou od započetí prací na překladu.

⁶³ LA PNP, fond J. R. Vilímkem, Emma Horká J. R. Vilímkovi, 10. a 16. prosince 1913, 19. března 1915. Před rokem 1914 se platy nižších úředníků pohybovaly mezi 70 a 150 korunami měsíčně (Sejbal, 1997: 315), odměna překladatelky Emy Horké ze strany nakladatele tak byla v okolí spodního průměru tehdejších platů a umožňovala překladatelce skromné živobytí, zejména přičteme-li k tomuto příjmu plat jejího manžela, který byl novinářem, redaktorem a spisovatelem. Rodina se ovšem r. 1912 přestěhovala do Paříže, odsud po vypuknutí války do Španělska, r. 1915 do Lisabonu a r. 1916 do USA, odkud se navrátila do Československa r. 1921 (*LČL 2/I*, 1993: 272–274).

1997 ve Votobii), veselohra *Pinka* Eugèna Labiche ve vlastním nákladu překladatelky (1927) či román Eugèna Sue *Věčný žid* (F. Topič, 1926).⁶⁴

Tato biografie ilustruje případ exkluzivní překladatelky, ve smyslu absence jiné profese jak z oblasti literárního pole, tak mimo něj. Dokládá, podobně jako případ Pavly Moudré, možnost žen mít již v této době příjem z kvalifikované profese, umožňující existenci jí samotné i členům její rodiny.

Jarka Nevole (1886–1926)

V letech 1910–1918 byl prvním manželem Evy Vrchlické (Frídové),⁶⁵ tedy zetěm Jaroslava Vrchlického. Studoval na pražském Akademické gymnáziu (maturoval r. 1904) a poté na Českém vysokém učení technickém, odkud však byl pro neplacení školného r. 1909 vyloučen. Téhož roku se jako triadvacetiletý, do literatury vstupující překladatel obrátil dopisem na redaktora F. S. Procházku, pracujícího pro Vilímkovo nakladatelství, a získal tak možnost přeložit román Jeana de la Hire *Poklad v hlubinách* (fr. 1907, čes. 1910). S nakladatelstvím Jos. R. Vilímka pak spojil svou profesní kariéru na další dvě desetiletí, během nichž přeložil tři romány Émila Zoly (*Peníze, Řím, Lourdy*), dva díly z románového cyklu *Paměti lékařovy* A. Dumase staršího (*Dobytí Bastilly*), několik souborů Maupassantových novel (*Horla, Marná kráska, Otec Milton, Svit luny*) a dva Verneovy romány (*Trosečníci lodí Jonathana, Ledová sfinga*). Pro jiné nakladatele přeložil po jednom titulu od Maeterlincka (drama *Zázrak svatého Antonína*), Victora Margueritte (*Garsonka*⁶⁶), Clauda Farrèra (*Opium*) a také pořídil již třetí český překlad tehdejšího bestselleru Marcela Prévosta *Polopanny*. Kromě francouzštiny překládal také dramata z polštiny, němčiny a norštiny (Ibsena). Jeho překlady Dumase, Maupassanta, Vernea a Zoly vycházely u Vilímka v reedicích i po překladatelově smrti, až do třicátých let, a některé vyšly i v nedávné době (Zola, 2017, Verne, 2020 a 2021). Jarka Nevole byl také autorem vlastní autorské poezie a dramatických adaptací (jednoaktovek či dvouaktovek) dle francouzských nebo amerických námětů.⁶⁷ Je příkladem profesionálního překladatele a autora, jeho biografie zčásti (četností překladů) připomíná J. Vrchlického, J. Gutha a P. Moudrou, ovšem s rozdílem, že Jarka Nevole zemřel mlád a neměl občanské povolání, žil tedy z honorářů získaných profesemi v rámci literárního pole.

⁶⁴ SKC, www.nkp.cz, 10. 8. 2022.

⁶⁵ Archiv hl. m. Prahy, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Jaromír Nevole, <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=162AE50E025E11E281E940618600A675&scan=1#scan1>, 12. 8. 2022.

⁶⁶ Francouzsky *La Garçonne*, dívka s krátkými vlasy a chlapeckou postavou, nikoliv jednopokojový byt.

⁶⁷ SKC, www.nkp.cz, 10. 8. 2022; *LČL* 3/I, 2000: 523–524.

2.4 Autoři originálních děl

Nejpřekládanějšími autory z francouzštiny do češtiny byli v letech 1890–1914 tito:⁶⁸

1) klasikové (autoři zesnulí před rokem 1850): Honoré de Balzac (36), Voltaire (12), Stendhal (8);

2) současní klasikové (zesnulí mezi lety 1851 až 1889): Alexandre Dumas starší (25), Victor Hugo (22), Paul de Kock (19), Auguste Debay (16), Alfred de Musset (13), Gustave Flaubert (13), Eugène Scribe (11), Jules Barbey d'Aurévilly (10);

3) současní autoři (zesnulí po roce 1890): Jules Verne (177), Émile Zola (67), Guy de Maupassant (62), Georges Ohnet (33), Camille Flammarion (31), Anatole France (23), Léon Bloy (18), Marcel Prévost (17), Paul Bourget (16), Alphonse Daudet (16), Alexandre Bisson (16), Maurice Maeterlinck (16), Henry Gréville (14), Hippolyte Taine (11), Paul Margueritte (11), François Coppée (11), Pierre Loti (10), Daniel Lesueur (10), Camille Lemonnier (9), Pierre Louÿs (9), Jean Richepin (9), J.-H. Rosny (9), Maurice Leblanc (8), Ernest Renan (8), Victor Cherbuliez (8).

Mezi nejpřekládanější francouzské autory, jimž ve sledovaném čtvrtstoletí před první světovou válkou vyšlo v češtině alespoň osm knižních titulů, patřili (dle našeho dělení) tři klasikové, osm současných klasiků (neboli klasiků převážně druhé poloviny 19. století, s výjimkou V. Huga, u nějž významná část díla vznikla již v první polovině století) a dvacet pět autorů současných (kteří v průběhu sledovaného období, kdy docházelo k překladům jejich děl do češtiny, buď ještě žili a tvořili, anebo zemřeli právě v této době). Nejvíce byli překládáni z francouzštiny autoři současní, z nichž zejména Verne, Zola a Maupassant patřili k dobovým bestsellerům mezi do češtiny překládanými autory jak z hlediska celkového českého knižního trhu, tak konkrétně v rámci knižní produkce nakladatele Jos. R. Vilímka.

Prvními deseti autory (viz graf 13) dle počtu titulů vydaných v českém překladu v letech 1890–1914 byli Jules Verne (177), Émile Zola (67), Guy de Maupassant (62), H. de Balzac (36), Georges Ohnet (33), Camille Flammarion (31), A. Dumas starší (25), Anatole France (23), V. Hugo (22), Paul de Kock (19).

U Jana Otty je počet titulů přeložených v daném období 1890 až 1914 z francouzštiny v ČNB 192, resp. 179. V SKC je tentýž počet titulů 265.⁶⁹ Celkový počet francouzských autorů vydaných v daném období J. Ottou je 89.⁷⁰ Podle počtu titulů vydaných v českém překladu v daném období u J. Otty patří mezi prvních deset francouzských autorů Anatole France (8), Victor Hugo (8), Guy

⁶⁸ ČNB, www.nkp.cz, 13. 5. 2017: autor: [jméno], kód jazyka originálu: *fre*, kód jazyka dokumentu: *cze*, druh dokumentu: *knihy*, rok vydání: 1890->1914.

⁶⁹ ČNB, www.nkp.cz, 29. 10. 2015, resp. 17. 5. 2021, a SKC, www.nkp.cz, 5. 8. 2021. Databázi SKC jsme využili pro dohledání překladatelů, kteří u některých titulů chyběli v ČNB, a pro doplnění jmen francouzských autorů.

⁷⁰ SKC, www.nkp.cz, 17. 5. 2021.

de Maupassant (8), Alfred de Musset (8), Honoré de Balzac (7), Maurice Maeterlinck (6), Émile Zola (6), Camille Flammarion (5), Pierre Loti (5) a Molière (5).

Další řada (79) významných autorů vychází u Jana Otty v menším počtu titulů (dohromady jde o 107 titulů): Jules Verne (4), Paul Bourget (3), François Coppée (3), Alexandre Dumas starší (3), Gustave Flaubert (3), Voltaire (3), Georges Ohnet (2), Émile Souvestre (2), André Theuriet (2), Paul Verlaine (2), Jean Richepin (2), Édouard Rod (2), Antoine François Prévost (1), Edmond de Rostand (1), Jean Jacques Rousseau (1). Šest titulů přeložených z francouzštiny vyšlo u J. Otty bez uvedení jména autora (čtyři sbírky novel, jedna sbírka básní, jedno další anonymní dílo).

U Josefa Richarda Vilímka je počet titulů přeložených v letech 1890 až 1914 z francouzštiny v ČNB 266, resp. 269.⁷¹ Celkový počet francouzských autorů vydaných v daném období u Vilímka je 60, z čehož byly 4 ženy.⁷² Mezi prvních jedenáct nejvydávanějších francouzských autorů u tohoto pražského nakladatele patří Jules Verne (67 titulů), Guy de Maupassant (28), Émile Zola (26), Honoré de Balzac (10), Alexandre Dumas starší (8), Camille Lemonnier (8), Maurice Leblanc (7), Marcel Prévost (5), André Laurie (4), Alfred Assollant (3), Gabriel Franay (3). Dalších 40 titulů pochází od rozličných autorů, neboť se jedná o svazky zahraničních novel, vydávaných Jos. R. Vilímkem řadu desetiletí. Statistika není samozřejmě vším. O tom svědčí množství významných autorů, kteří u tohoto nakladatele vycházeli relativně sporadicky, nejčastěji po jednom až dvou titulech za celé čtvrtstoletí: Paul Bourget (1), Henri Bernardin de Saint-Pierre (1), François Coppée (1), Pierre de Coulevin (2), Alphonse Daudet (2), Camille Flammarion (1), Anatole France (2), Henry Gréville (2),⁷³ Victor Hugo (1), Pierre-Jules Hetzel (1), Paul d'Ivoi (3), Hélène Lecomte Du Nouy (2), Gaston Leroux (2), Alain-René Lesage (1), Pierre Loti (1), Pierre Louÿs (1), Pierre Maël (2), Hector Malot (2), Jeane Marni (1), Georges Ohnet (1), Jules Renard (1), J.-H. Rosny (1), Louis Rousselet (1), George Sand (1). Ostatních 49 autorů má na kontě celkem 60 titulů, tedy průměrně připadá na každého z těchto autorů jeden, výjimečně dva tituly.

⁷¹ ČNB, www.nkp.cz, 29. 10. 2015, resp. 17. 5. 2021.

⁷² SKC, www.nkp.cz, 17. 5. 2021.

⁷³ Jde o pseudonym Alice-Marie-Céleste Durandové (1842–1902), autorky dramát a desítek románů (Riedlbauchová, 2010: 67).

Závěr

Naším základním cílem bylo zmapovat určitou oblast z dějin překlada z francouzštiny v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století se zaměřením na hlavní aktéry českého knižního trhu v této oblasti, dva významné nakladatele Jana Ottu a Josefa Richarda Vilímka a s nimi spolupracující překladatele. Zajímal nás zejména socio-ekonomický kontext, v němž se tyto profese pohybovaly. Proto jsme se pokusili zachytit materiální, honorářové a další smluvní podmínky překladatelů z francouzštiny (1890–1914) na základě studia dochované korespondence dvou významných českých pražských nakladatelů s překladateli z francouzštiny. Vzhledem k převážné nepřístupnosti těchto dvou nakladatelských fondů jsme pro zjištění honorářových a dalších smluvních podmínek překladatelů využili i hojně fond nakladatelského domu Hejda a Tuček, s nímž ve sledovaném období spolupracovali mnozí z překladatelů pracujících pro J. Ottu i Jos. R. Vilímka, dále fondy překladatelů, spisovatelů, redaktorů J. Vrchlického, A. Procházky, Fr. S. Procházky, Fr. V. Krejčího a nakladatele i překladatele Hugo Kosterky a Emanuela z Lešehradu.

Mezi dílčí výzkumné otázky naší práce patřila zejména ta, zda překladatelská činnost pro nakladatelství byla ve sledované době profesí v socio-ekonomickém smyslu, respektive zda bylo možno se touto profesní činností uživit.

Pro možnost zodpovězení této a dalších otázek jsme provedli kvantitativní i kvalitativní analýzu biografii jednotlivých překladatelů na základě údajů z elektronických databází (Česká národní bibliografie, Souborný katalog ČR, Biografický archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR).

Pro pochopení dobového kontextu jsme vycházeli ze sekundární literatury obecně historické se zřetelem k dějinám každodennosti, k oblasti kulturní, ale zejména k oblasti hospodářské, sociální a právní. Pokud jde o právní rámec, zajímala nás problematika živnostenského a sociálního zákonodárství, která se rozvíjela právě v 19. století, a dále specifické zákonodárství v oblasti nakladatelské, tedy tiskový zákon, ustanovení o svobodě slova a tisku, respektive o existenci následné cenzury, a dále o autorském právu. V centru naší pozornosti byl také vývoj autorskoprávní problematiky spojené s vydáváním překladové literatury v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století a některé další sociálně-ekonomické aspekty překladatelského povolání (finanční ohodnocení práce překladatele, sociální zabezpečení).

Dále jsme prostudovali část v archivech dochované nakladatelské korespondence s některými z těch překladatelů z francouzštiny, jejichž katalog jsme předtím vytvořili rešeršemi ve výše uvedených online databázích. Kromě statistického využití databází jsme použili i kvalitativní metody případových studií, opřené jak o sekundární literaturu, tak o data z našich rešeršů v elektronických databázích i ze studia archivních pramenů (zejména korespondence). Rešerše v těchto archivních materiálech, z nichž některé výsledky byly použity v této diplomové práci,

proběhly díky finanční podpoře grantového fondu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za rok 2018, v rámci projektu MUNI/21/RAK/2018 *České překlady z francouzštiny v období 1890-1914: otázka autorských práv na překlady, sociologie a ekonomie překladatelského povolání*.

Časové vymezení na čtvrtstoletí předcházející první světové válce vycházelo z povahy tématu. Právě na přelomu 19. a 20. století počty překladů z francouzštiny do češtiny rychle narůstaly, francouzská literatura se během této doby dostala mezi ostatními cizojazyčnými literaturami v české knižní produkci na první místo, před literaturu germanofonní, anglofonní i rusofonní, ačkoliv její význam se relativně lišil podle jednotlivých nakladatelů: literatura přeložená z francouzštiny tak ve sledované době zaujímala větší podíl v rámci knižní produkce Jos. R. Vilímka než J. Otty. Výběr nakladatelů Josefa Richarda Vilímka a Jana Otty vycházel z významu obou těchto podniků na českém knižním trhu přelomu 19. a 20. století: oba patřili k největším českým pražským nakladatelům jak z hlediska české knižní produkce, tak z hlediska překladů z francouzštiny.

Odpověď na úvodní otázku, zda překladatelská činnost pro nakladatelství byla ve sledované době profesí v socio-ekonomickém smyslu, respektive zda bylo možno se jí uživit, je převážně kladná, s výhradou, že šlo o možnost získat touto profesí (byla-li vykonávána kvalitně, spolehlivě a pro významné nakladatele) relativně stabilní, avšak skromný příjem srovnatelný s příjmy tehdejších nižších úředníků, ovšem bez sociálního zabezpečení (starobní penze), které tehdy někteří státní zaměstnanci měli.

První hypotéza předpokládající, že profesí překladatele se dalo uživit, se tak potvrdila (o čemž svědčí některé případy překladatelů, kteří neměli jinou profesi), stejně jako druhá hypotéza, že většina překladatelů (76,8 %) byla neexkluzivních, tedy že se vedle překládání věnovala i jiné profesi. Třetí hypotéza předpokládající, že tato jiná profese u překladatelů bude rovněž některou z profesí v rámci literárního pole (včetně novinářského povolání), se potvrdila: 64,5 % překladatelů z našeho souboru mělo právě takovouto profesi. Čtvrtá hypotéza vycházející z toho, že překladatelé budou kromě překládání vyhledávat ještě zajištění v podobě občanského povolání, se rovněž potvrdila: 62 % překladatelů z našeho souboru zastávalo nějaké občanské povolání alespoň po část své profesní dráhy. Pátá hypotéza předpokládající, že mezi překladateli z francouzštiny bylo ve sledovaném období hodně autorů učebnic francouzštiny a slovníků francouzštiny, se naopak nepotvrdila: šlo o pouhé dva autory učebnic a tři autory slovníků. Šestá hypotéza, očekávající mezi občanskými povoláními vysoké zastoupení profese učitele, se ukázala jako pravdivá (přes 41 % sledovaných překladatelů bylo zároveň pedagogy, většinou středoškolskými, pedagogická profese patřila mezi občanskými povoláními k těm nejfrekventovanějším v našem souboru překladatelů). Z hlediska genderového složení převažovali pochopitelně vzhledem k dobové společenské situaci překladatelé muži (téměř 85 %) nad ženami (přes 15 %), z hlediska data narození pak překladatelé

a překladatelky narození v 60. a 70. letech, ačkoli nechyběla ani dorůstající generace překladatelů narozených v průběhu 80. let 19. století.

Pokud jde o honorářové podmínky překladatelů, sazba bývala stanovena fixně za tiskový arch o 16 stranách, v některých případech také paušálně za celé jedno vydání knihy bez ohledu na počet archů. Platba celé částky probíhala většinou v den vydání přeložené knihy. V případě druhého a dalšího vydání honorovali někteří nakladatelé překladatele sazbou zpravidla ve výši 50 až 70 % částky za první vydání překladu. Byly ovšem i případy nakladatelů, jako třeba Jos. R. Vilímek, kteří se s překladatelem vyrovnali finančně již při prvním vydání překladu, respektive s dodatečným honorářem pro překladatele u dalších vydání ve smlouvě vůbec nepočítali. Výše honoráře za jeden tiskový arch se pohybovala počátkem 20. století a v letech před první světovou válkou v rozmezí 14 až 20 korun za tiskový arch, přičemž záleželo na formátu knihy, a tedy tiskové strany. Byl patrný jak určitý růst honorářů v čase, tak jejich rozdílná výše v závislosti na renomé překladatele i autora či díla. Co naopak v překladatelských honorářích zohledňováno nebylo, či alespoň ne dostatečně, byla obtížnost konkrétního překládaného textu.

Překladatel mohl v předválečném desetiletí obdržet za útlejší knížku o 160 tiskových stranách mezi 140 a 200 korunami. Jedna tisková strana tak vynesla odměnu ve výši 88 haléřů až 1 koruny a 25 haléřů. Pokud přeložení jedné strany trvalo překladateli 45 minut (což je údaj u konkrétního Zolova románu, považovaného za překladatelsky obtížný) a pokud měl po každé straně čtvrt hodiny přestávku, mohl si vydělat za 6 hodin až 7 korun 50 haléřů (v případě 20 korun za arch, tedy horní hranice nám známých dobových honorářů). Za měsíc, počítáme-li šest pracovních dní týdně po 6 hodinách denně (26 dní v měsíci), si mohl překladatel vydělat 195 korun. V praxi to jistě bývalo mnohem méně, protože jednak honoráře byly i nižší a jednak se mnoho překladatelů věnovalo překládání vedle jiné profesní činnosti, po večerech a o nedělích, mimo své úřední, učitelské, redaktorské a jiné povinnosti. Navíc mnozí překladatelé nepřekládali pravidelně, nýbrž nárazově, a tak museli věnovat vždy určitý čas korespondenci s nakladateli, než se vůbec k nějakému překladu dostali. Další čas kromě samotného překládání pohltily korektury. I tak byly překladatelské honoráře velmi vítaným, minimálně doplňkovým příjmem, v mnoha případech pak šlo i o hlavní příjem překladatelovy či překladatelčiny domácnosti, zejména v těch případech, kdy se překladateli podařilo navázat pravidelnou spolupráci s některým z významných českých nakladatelů a tím si zajistit stabilní přísun zakázek.

Résumé

Les traductions et les traducteurs du français en tchèque chez J. Otto et J. R. Vilímek (1890-1914)

L'objectif de ce mémoire de Master était de dresser le bilan d'une partie de l'histoire de la traduction du français vers le tchèque au tournant des XIXe et XXe siècles. Nous concentrons notre attention sur les acteurs clés de cette histoire, deux éditeurs tchèques pragois parmi les plus importants, Jan Otto (1841–1916) et Josef Richard Vilímek (1860–1938), et les traducteurs ayant collaboré avec eux. Nous voulions retracer l'évolution des droits d'auteurs en rapport avec l'édition des traductions, ainsi que les aspects socio-économiques du métier du traducteur (les honoraires et les conditions des contrats entre les éditeurs et les traducteurs, la sécurité sociale). Nous voulions savoir si la traduction pour l'édition était à l'époque un métier au sens socio-économique, et ensuite, s'il s'agissait d'un métier exercé à l'exclusion d'un autre métier ou non.

Notre travail s'appuyait sur les recherches dans les archives (Archives du Patrimoine littéraire tchèque, utilisées notamment pour l'étude de la correspondance entre éditeurs et traducteurs), dans les bases de données en ligne (Bibliographie nationale tchèque, Catalogue collectif de la République tchèque et Archives biographiques de l'Institut de la littérature tchèque de l'Académie des Sciences tchèque) et la littérature.

Au tournant des XIXe et XXe siècles, les traductions du français vers le tchèque avaient déjà dépassé par leur nombre les autres littératures (germanophones, anglophones, russophones et d'autres) sur le marché du livre tchèque. La littérature traduite du français représentait entre 1890 et 1914, parmi les titres édités par J. R. Vilímek, une plus grande part (20,8 % des titres) que chez J. Otto (7,2 %). Les deux éditeurs pragois appartenaient aux plus grands éditeurs tchèques, tant du point de vue de leur production globale que du point de vue des traductions du français.

L'activité traductive était déjà à l'époque une profession au sens socio-économique, c.-à-d. qu'il était possible d'en vivre, mais modestement et seulement à condition que la traduction soit exercée pour un éditeur renommé et de manière assidue et fiable. Nous avons trouvé plusieurs cas de traducteurs ayant noué une collaboration plus ou moins stable avec un éditeur. Dans de tels cas, la traduction pouvait devenir une source de revenus relativement réguliers et comparables par leur montant avec ceux des fonctionnaires de classe basse, mais sans l'accès au système public de sécurité sociale qu'avaient certains fonctionnaires d'État. Les professions libérales, dont les traducteurs, en étaient à l'époque exempts. C'est pourquoi la plupart des traducteurs de notre étude (76,8 %) se consacraient, à part la traduction, à un autre métier complémentaire, très souvent (dans 64,5 % des cas) dans le cadre du champ littéraire. De nombreux traducteurs (62 %) exerçaient aussi un métier dans un service de l'État, dont le métier de professeur (plus de 41 %).

Anotace

Autorka práce: Zuzana Raková

Fakulta a katedra: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra bohemistiky

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Název práce: Překlady a překladatelé z francouzštiny u Jana Otty a Josefa Richarda Vilímka (1890–1914)

Název práce v angličtině: Translations from French into Czech published by Jan Otto and Josef Richard Vilímek and their translators (1890–1914)

Počet znaků: 189 986

Počet titulů použité literatury: 48 (dále 10 archivních fondů a 3 elektronické databáze)

Počet příloh: 17 (4 tabulky, 13 grafů)

Anotace: Cílem této diplomové práce je zmapovat část dějin překladu z francouzštiny v českém prostředí na přelomu 19. a 20. století se zaměřením na dva významné nakladatele, Jana Otta a Josefa Richarda Vilímka, a s nimi spolupracující překladatele a rovněž na socio-ekonomický kontext překladatelské profese. Metodologicky text vychází z kvantitativní i kvalitativní analýzy biografii jednotlivých překladatelů na základě dostupných biografických údajů z elektronických databází, sekundární literatury a z nakladatelské korespondence s překladateli. Kromě statistického vytěžení databází využívá práce i kvalitativní metody případové studie.

Anotace v angličtině: The aim of this thesis is to map part of the history of translation from French into Czech at the turn of the 19th and 20th centuries, focusing on two important publishers, Jan Otto and Josef Richard Vilímek, and the translators working with them, as well as on the socio-economic context of the translation profession. Methodologically, the text is based on a quantitative and qualitative analysis of the biographies of individual translators on the basis of available biographical data from electronic databases, secondary literature and from the publisher's correspondence with the translators. In addition to statistical mining of databases, the thesis also uses qualitative case study methods.

Klíčová slova: Překlady z francouzštiny; čeští překladatelé; dějiny překladu; sociologie překladu; nakladatelé J. Otto a Jos. R. Vilímek.

Klíčová slova v angličtině: Translations from French; Czech translators; history of translation; sociology of translation; publishers J. Otto and Jos. R. Vilímek.

Bibliografie:

Archivní fondy:

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP, Praha):

fond Arnošt Procházka, dopis Andrého Gida Arnoštu Procházkovi, 14. 4. 1910.

fond Hejda a Tuček, nakladatelský archiv 1900–1929, dopis Pavly Moudré nakladatelství Hejda a Tuček, 23. 7. 1900, 15. 11. 1907; dopis Duchoslava Panýrka firmě Hejda a Tuček, 1900; dopis Josefa Pachmayera firmě Hejda a Tuček, 20. 3. 1908; dopis Bořivoje Weigerta nakladatelství Hejda a Tuček, 10. 9. 1907; dopis Bořivoje Weigerta a Karla Dyrnka nakladatelství Hejda a Tuček, 27. 3. 1909.

fond Hugo Kosterka, fond Hugo Kosterka, dopis H. Kosterky Jos. R. Vilímkovi (opis), 11. 6. 1887.

fond František Václav Krejčí, dopis Fr. V. Krejčího firmě Hejda a Tuček, 2. 2. 1901.

fond Lešehradeum, uložení Fr. Sekanina, dopisy b. d. I. 1912–1914, Fr. Sekanina Emanuelovi z Lešehradu.

fond František Serafínský Procházka, dopis Jarky Nevole Fr. S. Procházkovi, 1. 4. 1909 a 25. 7. 1909; dopis J. Gutha-Jarkovského F. S. Procházkovi, 14. 10. 1935.

fond Josef R. Vilímk, dopis Émila Zoly Jos. R. Vilímkovi z 6. 1. 1892, 30. 1. 1892, 29. 10. 1900 a 10. 7. 1902; dopis Ignáta Hořici J. R. Vilímkovi, 22. 4. 1893; korespondenční lístek Jiřího Gutha Jos. R. Vilímkovi, 28. 2. 1893; dopis Jiřího Gutha Jos. R. Vilímkovi, 20. 6. 1909; dopis Jos. R. Vilímka Jiřímu Guthovi, 4. 10. 1911, 4. 12. 1912; dopisy Emy Horké J. R. Vilímkovi, 10. 12. 1913, 16. 12. 1913 a 19. 3. 1915; dopis Vilímkova nakladatelství Hanuši Jelínkovi, 6. 5. 1913; dopis J. R. Vilímka Václavu Beneši-Šumavskému, 2. 10. 1917.

fond Jaroslav Vrchlický, korespondence přijatá, J. Vrchlický – J. Otto, 1893–1896: dopis J. Otty J. Vrchlickému, 25. 10. 1893; dopisy J. R. Vilímka J. Vrchlickému, 27. 3. 1891 a 11. 1. 1892; dopis Emanuela Lešetického z Lešehradu Jaroslavu Vrchlickému, 6. 11. 1902.

Archiv Akademie věd ČR (Praha):

fond Ferdinand Špišek (1950–1965), Paměti, inv. č. 1.

Archiv hlavního města Prahy:

Magistrát hl. města Prahy I., Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Pražští příslušníci, Jaromír Nevole.

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=162AE50E025E11E281E940618600A675&scan=1#scan1>, 12. 8. 2022.

Literatura:

BOHATCOVÁ, Mirjam et al., 1990. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama.

BOURDIEU, Pierre, 2010. *Pravidla umění*. Brno: Host. Z francouzštiny přeložili Petr KYLOUŠEK a Petr DYTRT.

CESNEKOVÁ, Andrea, Eva KOŠINSKÁ a Jan PIŠNA, 2009. Rukopisy, honoráře, náklady. Výzkum nakladatelské politiky českých vydavatelství domů. In BREŇ, Tomáš a Pavel JANÁČEK, ed. „O slušnou odměnu bude pečováno ...“. *Ekonomické souvislosti spisovatelství profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 169–179.

Demografická příručka ČSÚ, tab. 1-3 Přirozený pohyb obyvatelstva na historickém území Čech, Moravy a Slezska v letech 1785–1918, 2019. <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2019>, [cit. 30. 07. 2022].

FELLER, Louis, b. d. *La langue française en Bohême*. Vl. nákl. autora, s. 6–7.

FORST, Vladimír et al., 1985. *Lexikon české literatury 1, A–G (LČL 1)*. Praha: Academia, s. 833–836.

FORST, Vladimír et al., 1993. *Lexikon české literatury 2/I, H–J (LČL 2/I)*. Praha: Academia, s. 272–274, 283–284.

FORST, Vladimír et al., 1993. *Lexikon české literatury 2/II, K–L (LČL 2/II)*. Praha: Academia, s. 1160–1164.

HARTON, Marie-Ève, Richard MARCOUX, Alexandre WOLFF, Sarah JACOB-WAGNER, 2014. *Estimation des francophones dans le monde en 2015. Sources et démarches méthodologiques*. Québec, s. 11–12, 75. http://observatoire.francophonie.org/wp-content/uploads/2016/02/odsef_nr_lfdm_2015_finalweb-elp-1.pdf, [cit. 14. 12. 2019].

HEMELÍKOVÁ, Blanka, 2009. Parnas sobě? Ceny, podpory a stipendia literárního odboru ČAVU v letech 1890–1921. In BREŇ, Tomáš a Pavel JANÁČEK, ed. „O slušnou odměnu bude pečováno...“ *Ekonomické souvislosti spisovatelství profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 101–129.

HERRMANN ŠL. OTAVSKÝ, Karel, 1914. *Rakouské právo autorské č. 1*. Praha: Všehrd.

HORÁK, Vadim, 2005. *Jules Verne v nakladatelství Jos. R. Vilímek*, Praha: Thyrsus.

JANÁČEK, Pavel, 2005. Beletrie v periodickém tisku. K specifické situaci zveřejnění. In JANÁČEK, Pavel et al., ed. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 15–24.

JANEČEK, Jaroslav, 1937. Jos. R. Vilímek ml., zvelebiteľ a dovršitel (Ze vzpomínek redaktora závodu). In SEZIMA, Karel, ed. *Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod*. Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky, s. 23–82.

- JAREŠ, Michal, 2009. Autorské honoráře ve světle vzpomínek nakladatelů. In BREŇ, Tomáš a Pavel JANÁČEK, ed. „O slušnou odměnu bude pečováno ...“. *Ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 145–150.
- JELÍNEK, Hanuš, 1947. *Zabučaly lesy*. Praha: Fr. Borový.
- KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří, 1994. *Vzpomínky*. Praha: Thyrus.
- KOVÁŘ, Karel, 1934. *Pavla Moudrá. Život a působení vzácné a ušlechtilé ženy*. Praha: Sdružení Swetta Mardena.
- KREJČÍ, František Václav, 1989. *Konec století. Výbor z pamětí*. Praha: Československý spisovatel.
- KŘIŠŤANOVÁ, Dita, 2009. Plány a touhy. Finanční poměry Julia Zeyera. In BREŇ, Tomáš a Pavel JANÁČEK, ed. „O slušnou odměnu bude pečováno ...“. *Ekonomické souvislosti spisovatelské profese v české kultuře 19. a 20. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 91–100.
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Hana DOUŠOVÁ, 2001. *Dějiny každodennosti „dloubého“ 19. století. 1. díl*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ, 2009. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, s. 17–140, 368–386.
- LÖWENBACH, Jan, ed., 1927. *Právo autorské: Zákon ze dne 24. listopadu 1926, číslo 218. Sb. z. a nař. s výkladem, judikaturou i prováděcím nařízením a hlavní normy mezinárodního a zahraničního práva původského*. Praha: Československý Kompas.
- MALÝ, Karel et al., 1997. *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: Linde.
- MERHAUT, Luboš et al. *Lexikon české literatury 4, S–T (LČL 4)*. Praha: Academia, 2008, s. 73–74.
- NOSOVSKÝ, Karel, 1927. *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha: Nákladem vlastním. <http://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:2d7780d0-8a41-11e2-8593-005056827e52?page=uuid:1a5f9770-a24d-11e2-a4fe-001018b5eb5c> [cit. 26. 09. 2019]
- OPELÍK, Jiří et al., 2000. *Lexikon české literatury 3/I, M–O (LČL 3/I)*. Praha: Academia, s. 335–338, 523–524.
- PETRÁŇ, Josef, 1983. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze do roku 1948*. Praha: Univerzita Karlova, s. 122, 132, 149, 152, 179.
- PISTORIUS, Vladimír, 2005. *Jak se dělá kniha*. Praha–Litomyšl: Paseka.
- POTUČEK, Martin, 1995. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- POŘÍZKOVÁ, Lenka, 2019. *Cenzura a sociální regulace literatury*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- RAKOVÁ, Zuzana, 2011. *Francophonie de la population tchèque 1848-2008*. Brno: Masarykova univerzita.
- REZNIKOW, Stéphane, 2002. *Francophilie et identité tchèque (1848-1914)*. Paris: Honoré Champion.

- RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza, 2010. *Julius Zeyer a jeho vztah k francouzské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 15–81.
- SEJBAL, Jiří, 1997. *Základy peněžního vývoje*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 314–317, 321–326, 341–342.
- SEZIMA, Karel, 1937. *Jos. R. Vilímek. Osobnost i závod*. Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky.
- ŠAFRÁNEK, Jan, 1918. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. II. sv. R. 1848–1913*. Praha: Matice česká, s. 356–357, 363–364, 368, 378–381.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK, 2014. *Knihy kupovati ...: Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia.
- ŠVEHLA, Jaroslav, 2002. *Jan Otto. Kus historie české knihy*. Jinočany: H & H.
- TRÖSTER, Petr, 2010. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, s. 28–29.
- TOMEŠ, Igor, 1998. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha: Všehrad, s. 17–22.
- VIMR, Ondřej, 2014. *Historie překladatele. Cesty skandinávských literatur do češtiny (1890–1950)*. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. 2 sv. Sv. I. 1749–1938. Sv. II. 1939–2014*. Praha: Academia / Ústav pro českou literaturu AV ČR.
- ZACH, Aleš, 1976. *Ediční dílo Kamilly Neumannové*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví.
- ZACH, Aleš, 1996. *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha: Thyrsus.
- Zákon o nakladatelské smlouvě č. 106 Sb. z. a nař. z 11. května 1923*. <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6mjggywta> [cit. 30. 07. 2022]
- Zpráva o českém knižním trhu za rok 2014/2015*. Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 2015. <http://www.sckn.cz/content/zpravy/file-1071.pdf> [cit. 17. 11. 2019]
- Zpráva o českém knižním trhu za rok 2018/2019*. Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 2019. https://ipk.nkp.cz/docs/Zprava_o_ceskem_kniznim_trhu_2018_19.pdf/ [cit. 28. 07. 2022]

Přílohy: tabulky a grafy

Tabulka 1: Podíl překladů dle zdrojového jazyka na celkové překladové produkci, souhrn 1890–1914

Překlady dle zdrojového jazyka	8. 11. 2015 (ČNB)	13. 5. 2017 (ČNB)
Překlady z francouzštiny	1898 (27,8 % ze 6834)	1866 (27,6 % z 6752)
Překlady z angličtiny	1101 (16,1 %)	1091 (16,1 %)
Překlady z němčiny	1119 (16,4 %)	1115 (16,5 %)
Překlady z ruštiny	919 (13,4 %)	897 (13,3 %)
Překlady z polštiny	444 (6,5 %)	434 (6,4 %)
Překlady z italštiny	320 (4,7 %)	316 (4,7 %)
Překlady z latiny	194 (2,8 %)	190 (2,8 %)
Překlady ze španělštiny	113 (1,7 %)	109 (1,6 %)
Překlady ze švédštiny	105 (1,5 %)	104 (1,5 %)
Překlady ze staré řečtiny	104 (1,5 %)	104 (1,5 %)
Překlady z dánštiny	97 (1,4 %)	95 (1,4 %)
Překlady z norštiny	97 (1,4 %)	96 (1,4 %)
Překlady z maďarštiny	82 (1,2 %)	82 (1,2 %)
Součet z prvních 13 jazyků	6593 (96,5 %)	6499 (96,3 %)
Překlady ze slovinštiny	37 (0,5 %)	38 (0,6 %)
Překlady z chorvatštiny	31 (0,5 %)	31 (0,5 %)
Překlady z ukrajinštiny	24 (0,4 %)	24 (0,4 %)
Překlady z finštiny	22 (0,3 %)	20 (0,3 %)
Překlady z nizozemštiny	22 (0,3 %)	22 (0,3 %)
Překlady ze slovenštiny	19 (0,3 %)	19 (0,3 %)
Překlady z bulharštiny	18 (0,3 %)	18 (0,3 %)
Překlady z novořečtiny	14 (0,2 %)	16 (0,2 %)
Překlady z hebrejštiny	12 (0,2 %)	13 (0,2 %)
Překlady z katalánštiny	9 (0,1 %)	10 (0,1 %)
Překlady ze srbštiny	8 (0,1 %)	13 (0,2 %)
Překlady z rumunštiny	5 (0,1 %)	5 (0,1 %)
Překlady z portugalsštiny	4 (0,06 %)	4 (0,06 %)
Překlady ze sanskrtu	4 (0,06 %)	4 (0,06 %)
Překlady z čínštiny	3 (0,04 %)	3 (0,04 %)
Překlady z japonštiny	3 (0,04 %)	3 (0,04 %)
Překlady z turečtiny	3 (0,04 %)	3 (0,04 %)
Překlady z litevštiny	2 (0,03 %)	2 (0,03 %)
Překlady z lotyštiny	2 (0,03 %)	2 (0,03 %)
Překlady z provensálštiny	1 (0,02 %)	1 (0,02 %)
Překlady z ostatních slovanských jazyků	1 (0,02 %)	2 (0,03 %)
Součet z dalších 21 jazyků	241 (3,5 %)	253 (3,7 %)
Součet ze všech 34 jazyků	6834 (100 %)	6752 (100 %)

Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, stav k 8. 11. 2015 (rešerše byly prováděny ve dnech 29. 10. 2015 až 8. 11. 2015) a k 13. 5. 2017 (rešerše z 10. 5. 2017 až 13. 5. 2017)

Tabulka 2: Překladatelé z francouzštiny u Jos. R. Vilímka a J. Otty (1890–1914)

www.nkp.cz, SKC, rešerše z 16. 5. 2018, vyhledávací dotaz: *nakladatel: J. Otto, rok: 1890-1914, kód jazyka originálu: fre, kód jazyka dokumentu: cze*. Výsledek dotazu: 237 položek/titulů (počet titulů je ve skutečnosti o něco nižší, protože katalog počítá jako zvláštní položku u vícesvazkových titulů každý díl). U dvanácti položek, odpovídajících deseti různým titulům, nebyl překladatel uveden.

www.nkp.cz, SKC, rešerše z 16. 5. 2018, vyhledávací dotaz: *nakladatel: Jos. R. Vilímek, rok: 1890-1914, kód jazyka originálu: fre, kód jazyka dokumentu: cze*. Výsledek dotazu: 311 položek/titulů.

Překladatele bylo nutno ručně vytrdit. Jméno překladatele se nacházelo v textovém poli výsledku zpravidla v rámci titulu.

Podtrženo je dvacet tři překladatelů (dvacet dva mužů a jedna žena) pracujících pro oba nakladatele. Celkem bylo u těchto dvou nakladatelů ve sledovaném období nalezeno 155 různých překladatelů z francouzštiny, z toho 131 mužů a 24 žen.

Jan Otto (101 překladatelů, 85 mužů, 16 žen)	Josef Richard Vilímek (77 překladatelů, 68 mužů, 9 žen)
A	
Arbes, Jakub (1840–1914)	Adam, Karel (1890–1971)
B	
Bareš, M. (?–?)	
Bartoš, Josef (1887–1952)	
Bauše, Bohumil (1845–1924)	
Beck, Jul. (?–?)	
<u>Beneš[-Šumavský], Václav</u> = Březina, Vratislav (1850–1934)	<u>Beneš-Šumavský, Václav</u> (1850–1934)
<u>Benešovský-Veselý, J. J.</u> (1854–1905)	<u>Benešovský-Veselý, J. J.</u> (1854–1905)
Beran, Štěpán (?–?)	Bíbl, František = Jan Hart (1880–1932)
<u>Borecký, Jaromír</u> (1869–1951)	<u>Borecký, Jaromír</u> (1869–1951)
Brábek, František (1848–1926)	
Bulír, Karel (1840–1917)	
C	
	Cerman, Alois (?–?)
Č	
Čenkova, Emanuel rytíř z (1868–1940)	Čermák, Bohumil (1860–1926)
	Čermák, Jaroslav (?–?)
D	
Durych, Václav (1885–1912)	Dyk, Viktor (1877–1931)
Dvořáček, Jaroslav (1883–1933)	
F	
Fischer, Otokar (1883–1938)	Fastrová, Olga (1876–1965)
Fischerová, O. (?–?)	<u>Flos, Fr.</u> (1864–1961)
<u>Flos, Fr.</u> (1864–1961)	Franta, Vojtěch (?–?)
<u>Frída, Bedřich</u> (1855–1918)	Fricke, Bedřich (1864–1905)
Fučík, Milan (1876–1934)	<u>Frída, Bedřich</u> (1855–1918)
G	
Goll, Jaroslav (1846–1929)	
<u>Gottwald, Adolf</u> (1870 nebo 1878–1920)	<u>Gottwald, Adolf</u> (1870 nebo 1878–1920)
	Grepl, František (1884–1962)
<u>Guth, Jiří</u> (1861–1943)	<u>Guth, Jiří</u> (1861–1943)
H	
Hájek, Jan (1883–1969)	Haasen, Otto (?–?)
	Herzer, Jan (1850–1903)
Hladík, Jaroslav (?–1896)	Hladík, Václav (1868–1913)

Holk, Adolf (1873–1943)	Honzík, Josef (?–?)
	Horáková, Anna (?1896–?1987)
	Horká, Ema (1884–1973)
	Hořica, Ignát (1859–1902)
CH	
Chudoba, Karel (1848–1917)	
Chalupa, Karel (1864–1904)	
I	
<u>Ibl, Čeněk</u> (1851–1902)	<u>Ibl, Čeněk</u> (1851–1902)
J	
Jelínek, František (1883–1940)	Janeček, Jaroslav (1870–1953)
<u>Jelínek, Hanuš</u> (1878–1944)	Jaroš, František S. (1877–1963)
Jiránek, Miloš (1875–1911)	<u>Jelínek, Hanuš</u> (1878–1944)
<u>Jirsík, Boh.</u> (1873–1921)	<u>Jirsík, Boh.</u> (1873–1921)
Jirřina, Václav (1886–1946)	
K	
Kaminský, Bohdan (1859–1929)	Karásek ze Lvovic, Jiří (1871–1951)
Kalašová, Marie (1854–1937)	
Klenč, E. Jar. (?–?)	
Klička, J. (?–?)	Klika, Bohumil (1868–1942)
Kolman, Karel (1878–1948)	
Kotnovská, Olga (?–?)	Kosina, Jan (1842–1912)
Kottnerová, Ludmila (1872–1939)	Kosterka, Hugo (1867–1956)
Kraemerová, Ilka (?–?)	
Krejčí, František Václav (1867–1941)	<u>Kubín, Josef</u> (1864–1965)
<u>Kubín, Josef</u> (1864–1965)	Kubišta, Jan (1882–1953)
<u>Kunstovný, Otakar</u> (1884–1945)	<u>Kunstovný, Otakar</u> (1884–1945)
Kursa, V. (?–?)	
L	
Langnerová, Klára (?–?)	
<u>Lešehradu, Emanuel z</u> (= Kopecký, J.), Helm, J. (1877–1955)	<u>Lešehradu, Emanuel z</u> = Kopecký, J., (Helm, J.) (1877–1955)
Linhart, František (1882–1959)	
M	
Majerová, Marie (1882–1967)	Machek, Em. (?–?)
Marten, Miloš (1883–1917)	Marek, Josef (1883–1951)
Mašek, Stanislav (?–?)	Marešová, M. (?–?)
Moudrá, Pavla = Příbylová, Olga (1861–1940)	Maternová, Pavla (1858–1923)
Mrazík, Jan (1848–1923)	Mílot, Jan (1861–1929)
Muťovský, Adolf = Rovinský, Vlad. (1864–1944)	Musil-Daňkovský, Emil (1857–1941)
N	
	Nevole, Jaromír = Nevole, Jarka (1886–1926)
	Novotný, Milan (1894–1966)
P	
<u>Pachmayer, Josef</u> (1864–1928)	<u>Pachmayer, Josef</u> (1864–1928)
	Patejdl, Václav (1859–1940)
	Petr, Lubomír (1867–1949)
	Petrová, Otylie (?–?)
	Petřík, J. (1875–1947)

Princ, Petr (1877–1952)	Procházka, Arnošt (1869–1925)
Procházka, Vladimír Josef (1895–1968)	Procházka, František Serafinský = Faustin, František (1861–1939)
<u>Projsa, Pavel</u> (1860–1922)	<u>Projsa, Pavel</u> (1860–1922)
(Prusík, Bořivoj =) Ščerbinský, Jiří (1872–1928)	Prusík, Bořivoj (= Ščerbinský, Jiří) (1872–1928)
<u>Pšenička, Jaroslav</u> (1864–1954)	<u>Pšenička, Jaroslav</u> = Pšenička, Josef (1864–1954)
R	
Rain, Jan (?–?)	Rowalski, Jean = Bačkovský, Alexandr (1880–1925)
Roubalová, M. (?–?)	Rus, Vratislav (?–?)
Ř	
Řeháková, Anna (1850–1937)	
<u>Řeháková, Eliška</u> (1846–1916)	<u>Řeháková, Eliška</u> (1846–1916)
S	
Savaron, Albert (pseudonym) (?–?)	
Sedláčková, Marie (?–?)	
<u>Sekanina, František</u> (1875–1958)	<u>Sekanina, František</u> (1875–1958)
Schmidt, Louis (1848–1912)	Sellner, Ant. (1858–1927)
Schulz, Eug. Jar. (?–?)	
Schulzová, Anežka (1868–1905)	
Skoch, Josef (?–?)	
Slovan, Vladimír (?–?)	
Stankov, Fraňa (?–?)	Spáčil, Augustin (1871–1929)
<u>Sterzinger, Josef</u> (1866–1939)	<u>Sterzinger, Josef Vítězslav</u> (1866–1939)
Světlý, Josef (?–?)	
Sychravová, Anna (1873–1925)	Suchý, Lothar (1873–1959)
Syrový, Čeněk (1878–1948)	Svátek, Josef Jan (1870–1948)
Svoboda, Karel = Bohuslav Rovenský (1891–1965)	Svoboda, Milan (1883–1948)
Š	
Šelepa, František (1887–1945)	
Šimek, František (?–?)	Šafář, Karel (1889–1970)
<u>Šimek, Otakar</u> = Šimek, Otakar (1878–1950)	<u>Šimek, Otakar</u> = Šimek, Otakar (1878–1950)
Škarda, Aug. (?–?)	Šuranová, Kl. (?–?)
Štěpánek, Bedřich (1884–?)	
Štěpánek, František = Jílovská, Oliva (1891–?)	
T	
Theer, Otakar (1880–1917)	Toman, Karel (1877–1946)
Titz, Karel (1880–1940)	
Traub, Rudolf (1881–1937)	
U	
	Unzeitig, Jan (1853–1907)
V	
Vaněčková, Vojtěška (1876–1951)	
Váňa, Antonín (1868–1898)	
Velhartický, Adolf (1882–1932)	
Veselá, Božena (1853–1938)	Veselý, Antonín (1888–1945)
Vetti, O. S. (1861–1942)	Vetter, Karel (1886–1956)

Vodák, Jindřich (1867–1940)	Vobrubová, Jaroslava (1891–1969)
Vodák, Julius (?–?)	Vojtíšek, František (1863–1917)
Vrchlický, Jaroslav (1853–1912)	Vrchlický, Jaroslav (1853–1912)
W	
Wagner, Vladimír (?–?)	Wagner, Jan = Koudelka, Antonín; Straka, Albín (1856–1905)
Z	
Zahrádka, Kamil (?–?)	
Zachar = Mužík, Aug. Eug. (1859–1925) n. Mužík, Fr. (1881–1966) n. Macek, Ant. (1872–1923)?	
Zajíček-Horský, Jaroslav (?–?)	Zajíček-Horský, Jaroslav (?–?)
Zeyer, Julius (1841–1901)	
Ž	
Žeranovský, Jan (1857–1905)	

Zdroj: www.nkp.cz, SKC, 16. 5. 2018

Tabulka 3: Biografie překladatelů z francouzštiny u Jos. R. Vilímka a J. Ottý (1890–1914)

A (ano) nebo N (ne) značí přítomnost (A) či absenci (N) jména překladatele v Databáze českých literárních osobností (CLO). V případě přítomnosti jména doplněna u jména výše biografická data. Číslo v závorce za jménem značí počet titulů přeložených z FJ pro daného nakladatele, u překladatelů pracujících pro oba nakladatele je nejprve uveden počet titulů přeložených pro J. Ottu a poté pro Jos. R. Vilímka.

Překladatelé u Jos. R. Vilímka:
Karel Adam (1) A (1890–1971), překladatel, básník, prozaik, autor knih pro děti, jazykovědec, pedagog.
František Bíbl (4) A (1880–1932), básník, novinář, překladatel, pedagog, úředník; pseudonymy Jan Hart, B. J. Hart atd.
Alois Cerman (2), N, překladatel.
Bohumil Čermák (4) A (1860–1926), básník, prozaik, překladatel, advokát.
Jaroslav Čermák (3) N, překladatel.
Viktor Dyk (1) A (1877–1931), básník, prozaik, překladatel, redaktor, novinář, literární a divadelní kritik, politik; pseudonymy R. Vilde, Viktor Souček, Peterka.
František Faustín (2) A (1861–1939), vl. jm Fr. S. Procházka, viz níže.
Vojtěch Franta (1), N, překladatel.
Bedřich Fricke (6), A (1864–1905), překladatel, nakladatelský redaktor.
František Grepl (1), A (1884–1962), hudební spisovatel, jazykovědec, překladatel, knihovník, hudebník, sborníkem, středoškolský pedagog.
Otto Haasen (1), N, překladatel.
Jan Herzer (1) A (1850–1903), autor učebnic francouzštiny a slovníků, lexikograf, literární historik, jazykovědec, romanista, překladatel, tlumočník, pedagog.
Václav Hladík (3) A (1868–1913), prozaik, dramatik, redaktor, novinář, překladatel.
Josef Honzík (1) N, překladatel.
Ignát Hořica (3) A (1859–1902), prozaik, překladatel, novinář, redaktor, politik, důstojník; pseudonymy Hynek Bučovský, I. H. Bučovský.
Jaroslav Janeček (3) A (1870–1953), varianty jména Jaroslav Immanuel Janeček, Jaroslav Emanuel Janeček; básník, prozaik, redaktor, editor, překladatel, pedagog; pseudonymy B. Čech, A. M. Barbour, Emil Wiesner.
František S. Jaroš (1) A (1877–1963), prozaik, dramatik, překladatel, úředník; pseudonym Jaroslav Franta, Frant. Štírek.

Jiří Karásek ze Lvovic (1) A (1871–1951), básník, prozaik, autor pamětí, dramatik, literární a výtvarný kritik, redaktor, překladatel, editor, knihovník, sběratel, úředník.
B. Klika (4) A (1868–1942), Bohumil Klika; prozaik, autor pohádek, překladatel, zoolog, paleontolog.
Jan Kosina (1) A (1842–1912), překladatel, jazykovědec, středoškolský pedagog.
Hugo Kosterka (2) A (1867–1956), překladatel, redaktor, editor, právník, poštovní úředník.
Jan Kubišta (1) A (1882–1953), překladatel, středoškolský pedagog.
Em. Machek (2) N, překladatel.
Josef Marek (7) A (1883–1951), vl. jm. Jos. Richard Marek; překladatel, výtvarný kritik, knižní grafik, pedagog.
J. Milota (1) A (1861–1929), vl. jm. Jan Milota; básník a prozaik (pro mládež), překladatel, pedagog; pseudonymy J. M. Dědinský, Milota Orebský.
J. E. Musil-Daňkovský (2) A vl. jm. Emil Musil (1857–1941); básník et prozaik (pro mládež), autor článků cestopisných, historických i přírodopisných, překladatel, pedagog; pseudonymy Emil Musil Daňkovský atd.
Jarka Nevole (13) A vl. jm. Jaromír Nevole (1886–1926), básník, překladatel, manžel Evy Vrchlické (1888- ?).
Milan Novotný (2) N, ale Miloslav Novotný (1894–1966), prozaik, literární historik, literární a divadelní kritik, kulturní publicista, překladatel, redaktor, editor, pseudonymy Jean de la Mornay, Cauchemare atd.
Václav Patejdl (5) A (1859–1940), prozaik, překladatel, úředník.
Lubomír Petr (7), A (1867–1949), překladatel, katolický kněz, autor duchovní literatury pro mládež, středoškolský pedagog.
J. Petřík (1) A? (1875–1947) vl. jm. Jaroslav Zyka; prozaik, dramatik, dramaturg, překladatel, ochotník, novinář, redaktor, pseudonymy Jan Vávra, Jaroslav Borotínský atd.
Arnošt Procházka (2) A (1869–1925), básník, překladatel, redaktor, editor, literární, divadelní a výtvarný kritik, sběratel, bibliofil, úředník; 63 pseudonymů, např. František Jelínek, Karel Pudlač, Leopold Pudlač, Lamber Lakosil, P. Marek, Helena Vracelová atd.
František Serafínský Procházka (9+2 jako Fr. Faustin) A (1861–1939), básník, prozaik, překladatel, redaktor, autor literatury pro děti, knihovník, dramatik, pedagog; pseudonymy Jan Roch, Jaroslav Houdek, Prokop Hanák, Petr Pavel, V. Lipín, Václav Budovec.
Jean Rowalski (1), A (1880–1925), vl. jm. Alexandr Bačkovský; literární kritik, novinář, překladatel, úředník, architekt; pseudonymy Jean Otakar, A. B. atd.
Vratislav Rus (1), N, překladatel.
Ant. Sellner (1) A (1858–1927), překladatel.
Augustín Spáčil (1) A (1871–1929) básník, prozaik, dramatik, divadelní režisér, překladatel, lékárník; pseudonymy Gustav Spáčil, Karel Lekeš atd.
Albín Straka (1) A viz níže Jan Wagner.
Lothar Suchý (1) A (1873–1959) básník, prozaik, dramatik, novinář, dopisovatel, redaktor, divadelní kritik, překladatel.
Josef Jan Svátek (1) A (1870–1948) básník, prozaik, autor cestopisů, autor prací z mezinárodního a volebního práva, novinář, redaktor, překladatel.
Milan Svoboda (2) A (1883–1948), dramatik, překladatel, divadelní režisér, středoškolský pedagog.
Karel Šafář (1) A (1889–1970) novinář, editor, překladatel, romanista, středoškolský pedagog. Pseudonym <i>Jihočeská Theléma</i> (a P. M. Haškovcem a Josefem Rejlkem).
Karel Toman (1) A (1877–1946), básník, novinář, překladatel, archivář.
Jan Unzeitig (1) A (1853–1907) = Jan Alois U., otec spisovatelů Vítězslava Unzeitiga a Stanislava Unzeitiga; novinář, překladatel, pedagog.
Antonín Veselý (3) A (1888–1945) básník, prozaik, dramatik, překladatel, redaktor, editor, literární a divadelní kritik a historik; nebo (1879–?), překladatel.
Karel Vetter (1) A (1886–1956) básník, překladatel, divadelní režisér, středoškolský pedagog.
František Vojtíšek (1) A (1863–1917), překladatel, romanista, autor učebnic francouzštiny, středoškolský pedagog.
Jan Wagner (6 + 3 jako Ant. Koudelka) A (1856–1905), prozaik, novinář, redaktor, jazykovědec, překladatel, autor cestopisů, středoškolský pedagog; vl. jm. Johan Nepom. Wagner, pseudonymy Albín Straka, Alb. Straka, A. Straka, Antonín Koudelka, A. Koudelka, Josef Sluka, Josef Rychnovský, Václav Kudrna.

Překladaelé u J. Otty:
Jakub Arbes (1) A (1840–1914), básník, prozaik, dramatik, redaktor, překladatel, novinář; četné pseudonymy, např. Kašpar Kursa.
M. Bareš (1) N, překladatel.
Josef Bartoš (1) A (1887–1952), hudební publicista a vědec, literární kritik, překladatel, středoškolský pedagog; pseudonym Daland.
Bohumil Bauše (1) A (1845–1924), novinář, překladatel, přírodopisec, středoškolský pedagog.
Jul. Beck (1) N, překladatel.
Štěpán Beran (1) N, překladatel.
František Brábek (2) A (1848–1926), novinář, překladatel, jazykovědec, pedagog, autor cestopisné studie; pseudonym Feri Branovický.
Vratislav Březina (1) A (1850–1934), pseudonym Václava Beneše-Šumavského, viz výše u Vilímka.
Karel Bulír (1) A (1840–1917), novinář, redaktor, dramatik, editor, překladatel, autor pedagogické literatury, pedagog.
Emanuel rytíř z Čenkova (1) A (1868–1940) básník, prozaik, překladatel, úředník pražské radnice; pseudonymy Emanuel Stehlík, František Bílek, Emanuel Stehlík-Čenkov, Em. Č. atd.
Václav Durych (4) A (1885–1912), básník, překladatel, pedagog; bratr Jaroslava Durycha.
Jaroslav Dvořáček (1) A (1883–1933), novinář, jazykovědec, překladatel, středoškolský pedagog.
Otokar Fischer (1) A (1883–1938), básník, dramatik, dramaturg, divadelní kritik, překladatel, literární historik, vysokoškolský pedagog; otec Jana O. Fischera.
Milan Ot. Fučík (2) A (1876–1934) básník, prozaik, novinář, dramatik, divadelní kritik, redaktor, překladatel, ministerský úředník, politik, sokolský pracovník.
Jaroslav Goll (1) A (1846–1929), básník, historik, vysokoškolský pedagog, překladatel.
Jan Hájek (1) A (1883–1969), novinář, překladatel, úředník.
Jaroslav Hladík (1) A (?–1896 Haag), překladatel.
Adolf Holk (2) A (1873–1943), překladatel, středoškolský pedagog.
Karel Chudoba (1) A (1848–1917) novinář, překladatel, nakladatelský redaktor, lékař.
Karel Chalupa (1) A (1864–1904), prozaik, autor literatury pro mládež, dramatik, překladatel, úředník.
František Jelínek (2) A (1883–1940), překladatel, operní pěvec, pedagog; bratr Hanuše Jelínka.
Miloš Jiránek (3) A (1875–1911) prozaik, redaktor, editor, překladatel, výtvarný kritik, výtvarník.
Václav Jirina (1) A (1886–1946), redaktor, překladatel, právník, propagátor italské literatury.
Bohdan Kaminský (3) A (1859–1929), básník, prozaik, překladatel, řezbář; pseudonymy, např. Jan Linhart.
E. Jar. Klenč (2) N, překladatel.
J. Klička (1) N, překladatel.
Karel Kolman (2) A (1878–1948), prozaik, dramatik, novinář, divadelní a literární kritik, překladatel, advokát.
F. V. Krejčí (1) A (1867–1941), prozaik, dramatik, literární kritik, překladatel, novinář, redaktor, politik, pedagog.
František Linhart (1) A (1882–1959) básník, překladatel, historik, vysokoškolský pedagog, evangelický filozof a teolog.
Miloš Marten (1) A (1883–1917) básník, prozaik, překladatel, literární a výtvarný kritik.
Stanislav Mašek (1) N, překladatel.
Jan Mrazík (1) A (1848–1923), překladatel, pedagog; pseudonymy Jar. Spáčil, Žlebský.
Adolf Muťovský (3) A (1864–1944), překladatel, novinář, technik, úředník, ředitel cukrovaru; četné pseudonymy, např. Ant. Muťovský, B. Muťovský, Rovinský, Řepka, Žbán, Žbánský atd.
Petr Princ (1) A (1877–1952), editor, překladatel, středoškolský pedagog.
Vladimír (Josef) Procházka (1) A (1895–1968), novinář, překladatel, diplomat, poslanec, vysokoškolský pedagog.
Jan Rain (3) N, překladatel.
Albert Savaron (1) N, překladatel, pseudonym vycházející z románů H. Balzaca.
Louis Schmidt (1) A (1848–1912), česko-francouzský prozaik a dramatik, novinář, redaktor, překladatel, autor jazykových učebnic, pedagog; pseudonym Louis Schmidt-Beauchez atd.
Eug. Jar. Schulz (1) N, překladatel.

Josef Skoch (2) N, překladatel.
Vladimír Slovan (1) N, překladatel.
Fráňa Stankov (1) N, překladatel.
Josef Světlý (1) N, překladatel.
K. Svoboda (1) A (1891–1965), vl. jm. Bohuslav Rovenský = Bohdan Rovenský, překladatel, středoškolský pedagog; pseudonymy Valča Neumannová, K. Svoboda, Karel Svoboda nebo Karel Svoboda (1888-1960), literární kritik a historik, klasický filolog, překladatel, pedagog, bibliograf.
Čeněk Surový (2) A (1878–1948), autor učebnic, editor, překladatel, středoškolský pedagog, úředník.
František Šešepa (1) A (1887–1945), básník, novinář, redaktor, editor, překladatel, archivář.
František Šimek (1) N, překladatel.
Aug. Škarda (1) N, překladatel.
Bedřich Štěpánek (1) A (1884–?), překladatel, diplomat.
František Štěpánek (1+1 jako Oliva Jílovská), A (1891–?), prozaik, překladatel, redaktor, novinář, autor učebnic chemie, chemik.
Otakar Theer (1) A (1880–1917), básník, prozaik, dramatik, literární, divadelní a výtvarný kritik, literární publicista, překladatel, knihovník.
Karel Titz (1) A (1880–1940), jazykovědec, romanista, vysokoškolský pedagog, překladatel.
Rudolf Traub (1) A (1881–1937), překladatel, bohemista, advokát.
Antonín Váňa (3) A (1868–1898), básník, prozaik, novinář, literární kritik, překladatel, úředník.
Adolf Velhartický (1) A (1882–1932), básník, prozaik, dramatik, překladatel, poštovní úředník; pseudonym (pův. jm.) Adolf Thomas Waldmann, Boleslav Petřínský, Rudolf Dvorský.
O. S. Vetti (2) A (1861–1942) = vl. jm. Alois Koudelka; novinář, literární historik a kritik, redaktor, překladatel, pedagog, katolický kněz; četné pseudonymy.
Jindřich Vodák (3) A (1867–1940), divadelní a literární kritik, novinář, redaktor, překladatel, pedagog.
Julius Vodák (1) A, bez uvedení dat; překladatel.
Vladimír Wagner (1) N, překladatel.
Kamil Zahradka (2) N, překladatel.
Zachar (1) pseudonym, tři možné osoby: Augustin Eugen Mužík (1859–1925), nebo František Mužík (1881–1966) nebo Antonín Macek (1872–1923), pseudonymy V. Žbánský, Jirí Čermák, J. Červený atd., překladatel.
Jan Zeman (1) A (1862–1938), jazykovědec, autor cestopisu, středoškolský pedagog, překladatel.
Julius Zeyer (2) A (1841–1901), básník, prozaik, dramatik, literární kritik, vychovatel, překladatel.
Jan Žeranovský (2) A (1857–1905), vl. jm. Jan Spáčil; básník, prozaik, dramatik, novinář, redaktor, překladatel.
Překladatelé u J. Otty i Jos. R. Vilímka:
<u>Jan J. Benešovský-Veselý</u> (7+6) A (1854–1905), prozaik, novinář, překladatel.
<u>Václav Beneš-Šumavský</u> , vl. jm. Václav Beneš (1+7) A (1850–1934), prozaik, novinář, překladatel, redaktor, dramatik; pseudonym K. Sobička, Vratislav Březina, Václav Čech.
<u>Jaromír Borecký</u> (1+3) A (1869–1951) básník, prozaik, literární a hudební kritik, překladatel, literární historik, libretista.
<u>Fr. Flos</u> (1+1) A (1864–1961), prozaik, dramatik, novinář, překladatel, autor literatury pro děti, pedagog; pseudonymy Adolf/Filip Brabec, F. Vrabec, F. Strnad, F. Konopka, Pěnkava, Filip Kos, Rorejs.
<u>Bedřich Frída</u> (1+2) A (1855–1918), prozaik, překladatel, pedagog, divadelní kritik, editor, dramaturg, autor pamětí, pseudonymy Jan Klíma, Jaroslav Kliment (oba společně s Jar. Vrchlickým).
<u>Adolf Gottwald</u> (2+2) A (1870 nebo 1878–1920), překladatel, filozof.
<u>Jiří Guth</u> (7+21) A (1861–1943), vl. jm. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský; překladatel, prozaik, pedagog (soukromý vychovatel), autor příruček o společenském chování a cestopisů; pseudonymy Ant. Záruba, Dr. Jan Čížek, Dr. Jan Marek, Dr. Jaroslav Černý, Dr. Jos. Novotný, Dr. Jos. Votava, J. Marek atd.
<u>Čeněk Ibl</u> (2+1) A (1851–1902), pův. jm. Vincenc Ibl; básník, prozaik, literární historik, překladatel, jazykovědec, středoškolský pedagog; pseudonymy Č. Bíl, Č. Lipina.
<u>Hanuš Jelínek</u> (4+2) A (1878–1944), vl. jm. Jan Křtítel Jelínek; básník, literární historik, divadelní, literární a výtvarný kritik, překladatel, redaktor, středoškolský pedagog; pseudonymy Otakar Popelka, Jan O. Jelínek, Jean Otakar, H. J.; bratr Františka Jelínka.
<u>Boh. Jirsík</u> (1+4) A (1873–1921), překladatel, středoškolský pedagog.

<u>Josef Kubín</u> (1+1) A (1864–1965), básník, prozaik, autor literatury pro děti, novinář, literární historik, jazykovědec, sběratel, etnograf, středoškolský pedagog, překladatel.
<u>Otakar Kunstovný</u> (1+2) A (1884–1945), jazykovědec, překladatel, filozof, středoškolský pedagog.
<u>Emanuel z Lešehradu</u> (2+3) A (1877–1955) (Josef Maria Emanuel Lešetický z Lešehradu); básník, prozaik, dramatik, překladatel, novinář, nakladatelský redaktor, sběratel, archivář; pseudonymy J. Lešetický, Jindřich Stríbrný, A. J. Brand, Ferdinand Helm, F. Helm, J. Přílba, J. O. Hart, J. Helm, Jar. Kopecký, J. Kopecký, Quido Jarník atd.
<u>Josef Pachmayer</u> (2+3) A (1864–1928), básník, prozaik, literární kritik, překladatel, novinář, redaktor, editor; pseudonymy, např. Mařenka Pachmayerová.
<u>Pavel Projsa</u> (9+3) A (1860–1922), vl. jm. Pavel Josef Projsa; pseudonym Václav Čech, překladatel.
<u>Bořivoj Prusík</u> (1+1) A (1872–1928), prozaik, překladatel, knihovník, diplomat; pseudonymy Jiří Hoorn, Jiří Ščerbinský atd.
<u>Jaroslav Pšenička</u> (5+6) = Josef Pšenička A (1864–1954), překladatel, novinář, autor učebnic a příruček pro poštovní zaměstnance, poštovní úředník.
<u>František Sekanina</u> (3+3) A (1875–1958), básník, překladatel, redaktor, editor, literární a divadelní kritik, literární historik, středoškolský pedagog; pseudonymy František Žárovský, Dr. Vilém Krejza atd.
<u>Josef V. Sterzinger</u> (2+8) A (1866–1939), Josef Václav Sterzinger, básník, filolog, překladatel, středoškolský pedagog, lexikograf; pseudonymy Jan Rýva, Ivan Rýva atd.
<u>Otakar Šimek</u> (3+1) A (1878–1950) = Otakar Šimek; novinář, redaktor, literární historik a kritik (francouzská literatura), překladatel, středoškolský pedagog.
<u>Jaroslav Vrchlický</u> (9+7) A (1853–1912), vl. jm. Emil Frída; básník, prozaik, dramatik, překladatel, redaktor, divadelní a literární kritik, pedagog. Četné pseudonymy.
<u>Jaroslav Zajíček-Horský</u> (1) N, překladatel.
Překladatelky u Jos. R. Vilímka:
Olga Fastrová (7) A (1876–1965, roz. Cihartová, manžel Otto Faste); prozaička, redaktorka, novinářka, překladatelka, pedagožka. Pseudonymy Josef Novák, František Šimák.
Anna Horáková (1) A (1896–1987, roz. Gašparíková), novinářka, historička, literární historička, editorka, překladatelka, tlumočnice, archivářka T. G. M., pedagožka.
Ema Horká (4), A (1884–1973, roz. Dürichová), překladatelka.
M. Marešová (2) N, překladatelka.
Pavla Maternová (3) A (1858–1923, roz. Škampová), básnířka, prozaička, autorka knih pro děti, novinářka, redaktorka, literární kritička, překladatelka, editorka, pracovnice ženského hnutí, středoškolská pedagožka; pseudonymy P. Š., P. Šk., P. M.
<u>Otylie Petrová</u> (6), N, překladatelka.
Kl. Šuranová, N, překladatelka.
<u>Jaroslava Vobrubová</u> (1) A (1891–1969, provdaná 1 Veselá, provdaná 2 Koutecká), prozaička, překladatelka.
Překladatelky u J. Otty:
O. Fischerová (1), N, překladatelka.
Marie Kalašová (7) A (1854–1937), literární historička, překladatelka.
Olga Kotnovská, N, překladatelka.
Ludmila Kottnerová (1) A (1872–1939), autorka pamětí a děl z literární teorie, překladatelka, pedagožka.
Ilka Kraemerová (1) N, překladatelka.
Klára Langnerová (2) N, překladatelka.
Marie Majerová (2) A (1882–1967), básnířka, prozaička, novinářka, redaktorka, literární kritička, překladatelka; pseudonym Karel Zeman, Rudolf Novotný atd.
Pavla Moudrá (2 + 3 jako Olga Příbylová) A (1861–1940), prozaička, překladatelka, autorka pamětí, cestopisů a knih pro děti, novinářka, redaktorka, editorka, dramatická, divadelní a literární kritička, operní pěvkyně, vychovatelka, pracovnice ženského hnutí; pseudonym Olga Příbylová.
M. Roubalová (1) N, překladatelka.
Anna Řeháková (1) A (1850–1937), prozaička, překladatelka, autorka pamětí, cestopisů a knih pro děti, novinářka, redaktorka, pedagožka; sestra Elišky Řehákové (*1846).
Anežka Schulzová (2) A (1868–1905), básnířka, novinářka, libretistka, divadelní kritička, literární historička, překladatelka; dcera Ferdinanda Schulze.
Marie Sedláčková (1) N, překladatelka.

Anna Sychravová (1) A (1873–1925), překladatelka, pedagožka, politička.
Vojtěška Vaněčková (1) A (1876–1951), spisovatelka, překladatelka, pedagožka, autorka pamětí.
Božena Veselá (1) A (1853–1938, provdaná Frídová), prozaička, dramatička, překladatelka; manželka Bedřicha Frídy.
Překladatelky u J. Otty i Jos. R. Vilímka:
Eliška Řeháková (3+1) A (1846–1916) prozaička, novinářka, překladatelka, pedagožka, autorka cestopisů a školních učebnic, pracovnice ženského hnutí.

Zdroj: Databáze českých literárních osobností (CLO), <http://clo.ucl.cas.cz/>, 16.–28. srpna 2021.

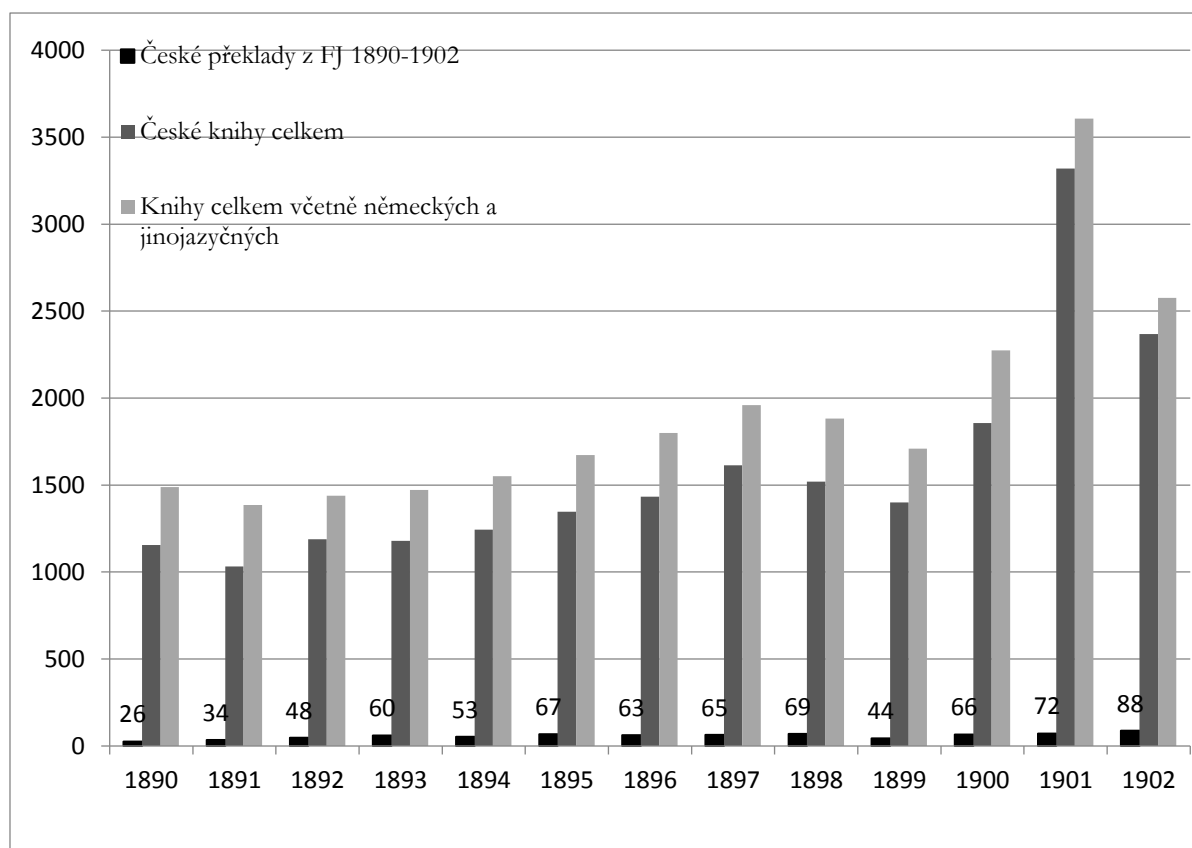
Tabulka 4: Překladatelé z francouzštiny u Jos. R. Vilímka a J. Otty (1890–1914) dle profesí

Překladatelé u Otty (101 osob)	85 M, 16 Ž	Překladatelé u Vilímka (76 osob)	67 M, 9 Ž
překladatel (výlučně)	17 M, 5 Ž	překladatel (výlučně)	10 M, 4 Ž
překladatel + další profese	68 M, 11 Ž	překladatel + další profese	57 M, 5 Ž
prozaik (spisovatel, autor)	17 M, 5 Ž	prozaik (spisovatel, autor)	32 M, 4 Ž
básník	16 M, 2 Ž	básník	26 M, 1 Ž
novinář (publicista)	22 M, 5 Ž	novinář (publicista)	21 M, 4 Ž
redaktor	14 M, 3 Ž	redaktor	20 M, 2 Ž
nakladatelský redaktor	1 M, 0 Ž	nakladatelský redaktor	2 M, 0 Ž
editor	6 M, 1 Ž	editor	10 M, 2 Ž
literární, výtvarný, divadelní kritik	13 M, 3 Ž	literární, výtvarný, divadelní kritik	15 M, 1 Ž
dramatik	12 M, 2 Ž	dramatik	13 M, 0 Ž
dramaturg	1 M, 0 Ž	dramaturg	2 M, 0 Ž
režisér	0 M, 0 M	režisér	3 M, 0 M
(operní) pěvec	1 M, 1 Ž	(operní) pěvec	0 M, 0 Ž
středoškolský pedagog	8 M, 1 Ž	středoškolský pedagog	17 M, 1 Ž
vysokoškolský pedagog	5 M, 0 Ž	vysokoškolský pedagog	0 M, 0 Ž
pedagog (vychovatel)	12 M, 4 Ž	pedagog (vychovatel)	13 M, 3 Ž
jazykovědec	4 M, 0 Ž	jazykovědec	8 M, 0 Ž
autor učebnic	3 M, 0 Ž	autor učebnic	3 M, 1 Ž
autor učebnic francouzštiny	0 M, 0 Ž	autor učebnic francouzštiny	2 M, 0 Ž
literární historik	3 M, 2 Ž	literární historik	8 M, 1 Ž
romanista	1 M, 0 Ž	romanista	3 M, 0 Ž
lexikograf	0 M, 0 Ž	lexikograf	2 M, 0 Ž
úředník	8 M, 0 Ž	úředník	8 M, 0 Ž
technik, chemik atd.	2 M, 0 Ž	technik, chemik atd.	0 M, 0 Ž
advokát (právník)	3 M, 0 Ž	advokát (právník)	2 M, 0 Ž
lékař	1 M, 0 Ž	lékař	0 M, 0 Ž
katolický kněz	1 M, 0 Ž	katolický kněz	1 M, 0 Ž
průmyslník (ředitel podniku)	1 M, 0 Ž	průmyslník (majitel podniku)	0 M, 0 Ž
politik	2 M, 1 Ž	politik	2 M, 0 Ž
důstojník	0 M, 0 Ž	důstojník	1 M, 0 Ž

Redaktor byl většinou nakladatelský redaktor, ale uvádíme jen u případů, kde je to takto explicitně uvedeno. Analogicky pedagog, resp. středoškolský či vysokoškolský pedagog. Do kategorie „výluční překladatelé“ pařili mnohdy ti, u nichž jsme postrádali další údaje o jejich případných jiných profesích, ve skutečnosti je tak možné, že kategorie „překlad + další profese“ je ještě početnější než dle této tabulky.

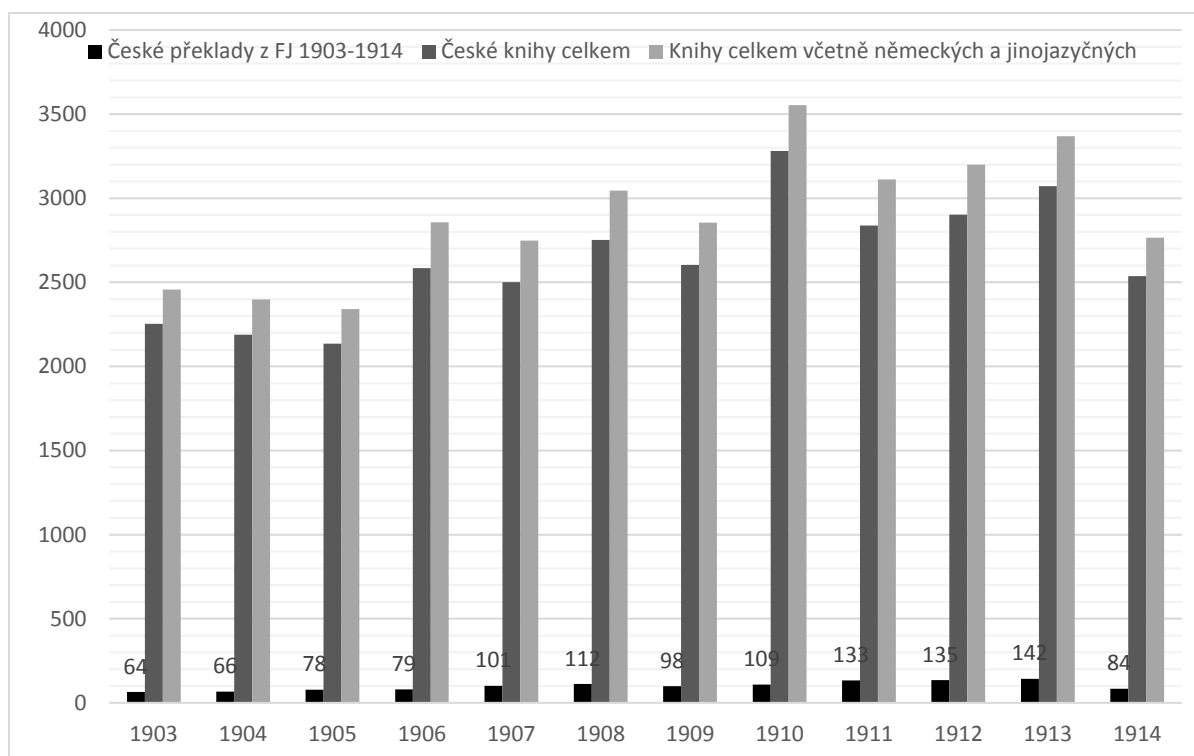
Zdroj: <http://clo.ucl.cas.cz/>, CLO, 16.–28. srpna 2021; M = muž, Ž = žena.

Graf 1: České překlady z francouzštiny 1890–1902 v rámci knižního trhu v českých zemích

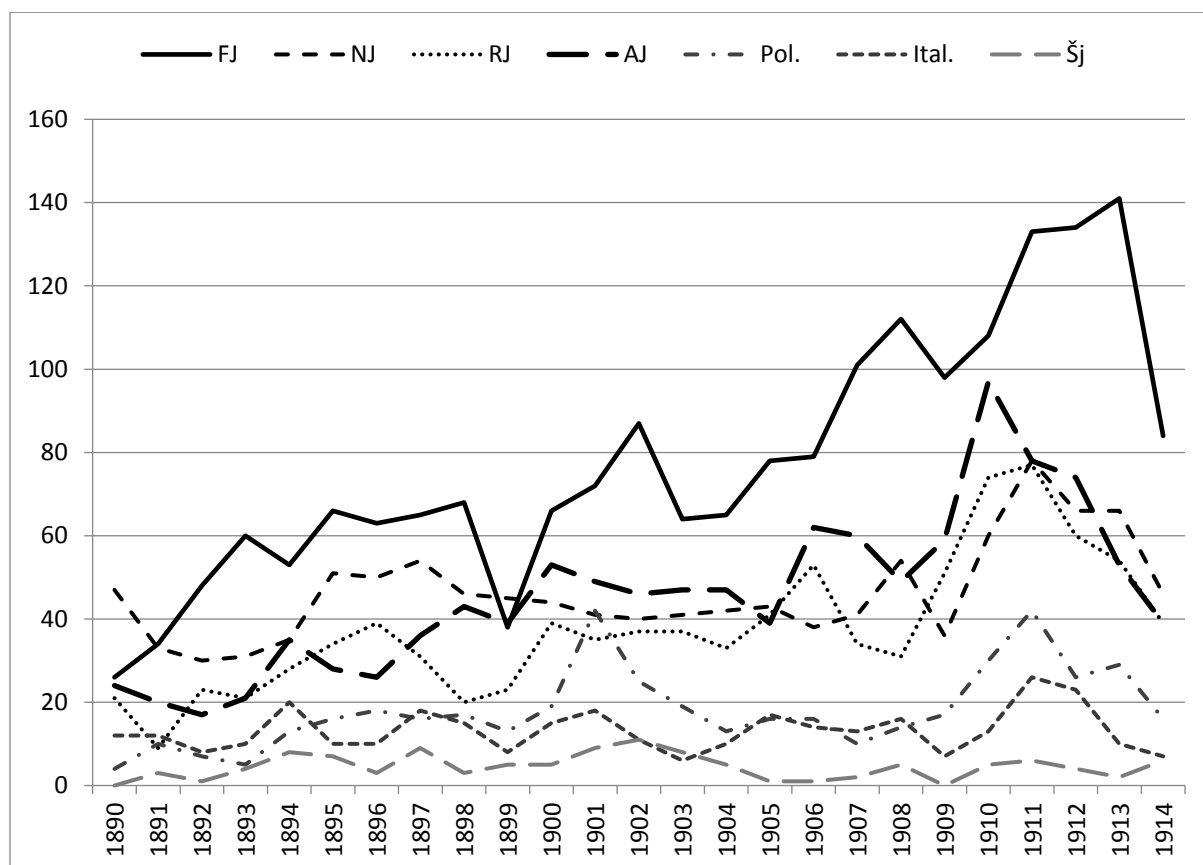
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 31. 8. 2015

Graf 2: České překlady z francouzštiny 1903–1914 v rámci knižního trhu v českých zemích

Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 31. 8. 2015

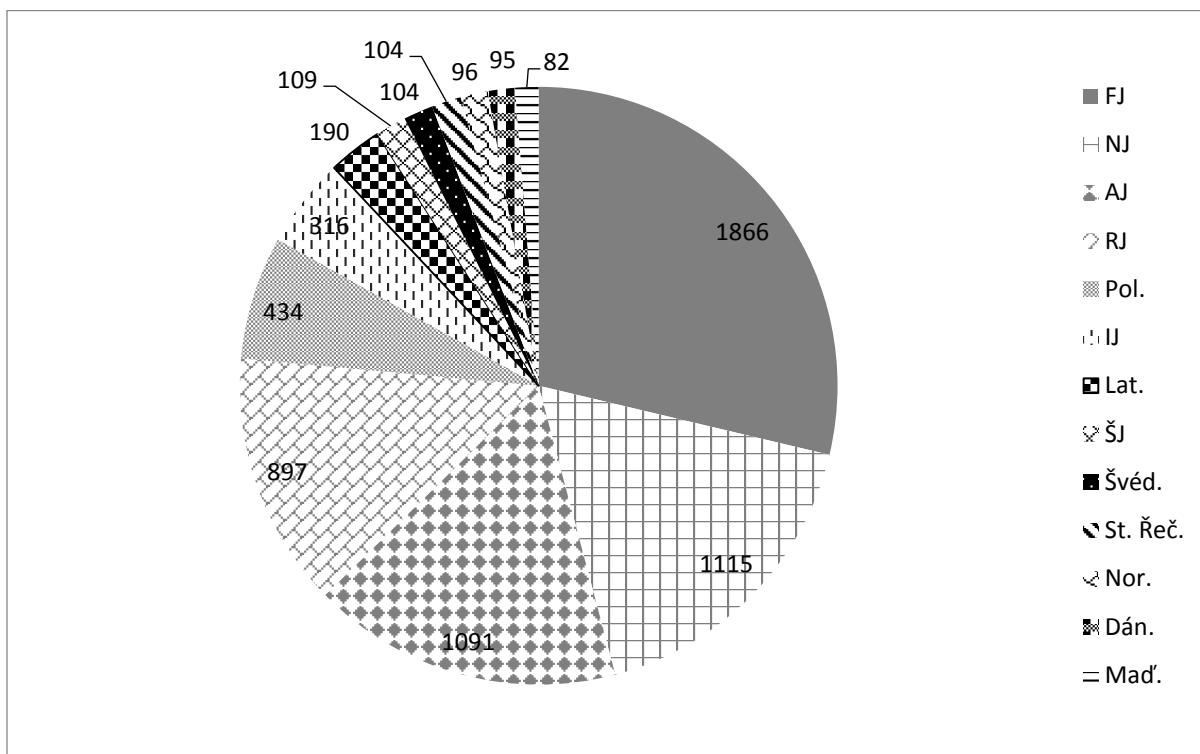
Graf 3: České překlady dle zdrojového jazyka 1890–1914, celkem 1898 titulů z Fj

Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 8. 11. 2015

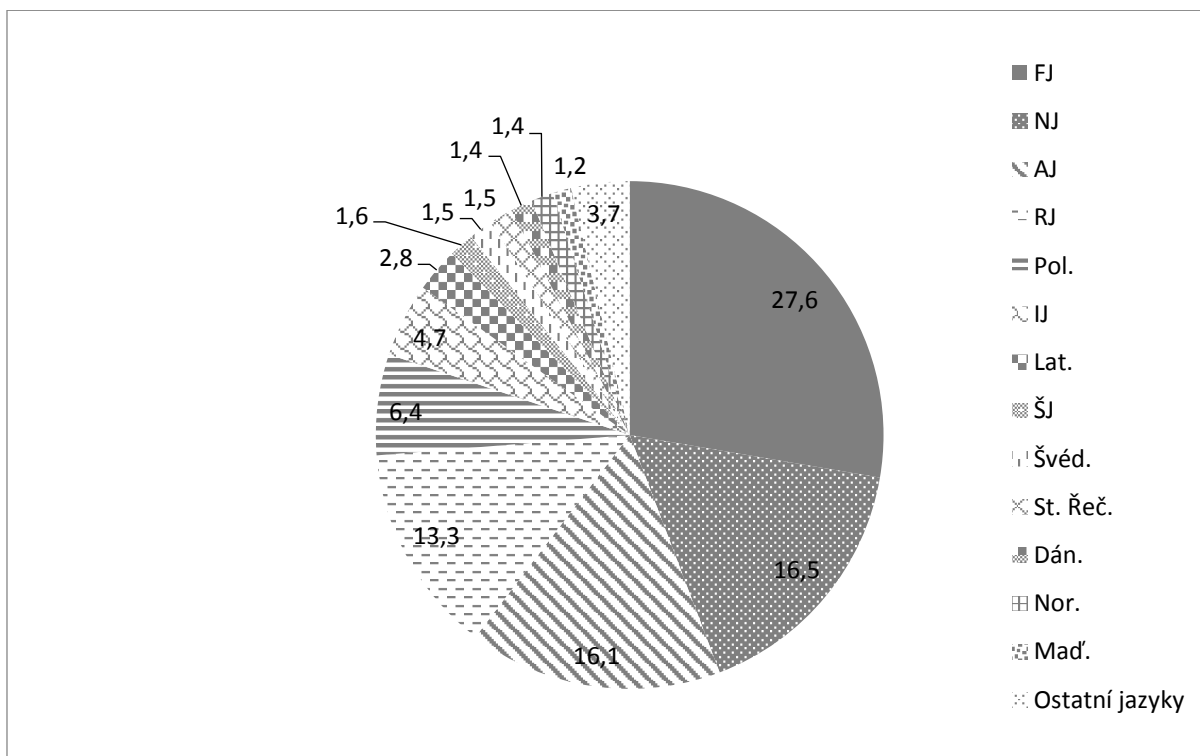
* Počty překladů z angličtiny byly v databázi ČNB (i v SKC) pro roky 1906 a 1910 nadhodnocené tím, že nakladatel R. Storch vydával v letech 1906–1910 formou sešitového vydání (160 položek) paměti „amerického detektiva“ Léona Clifftona (pseudonym českého autora), které ačkoliv vycházely průběžně po celých pět let, jsou v databázi zachyceny k letům 1906 a 1910 a navíc dubletně. Ručně jsme údaje opravili, čímž jsme dospěli k následujícím počtům překladů z angličtiny: 62 titulů v roce 1906 a 97 titulů v roce 1910. Překladů z angličtiny v období 1890 až 1914 tak není 1264, nýbrž 1104.

Graf 4: České překlady dle zdrojového jazyka 1890–1914, celkem 6752 titulů

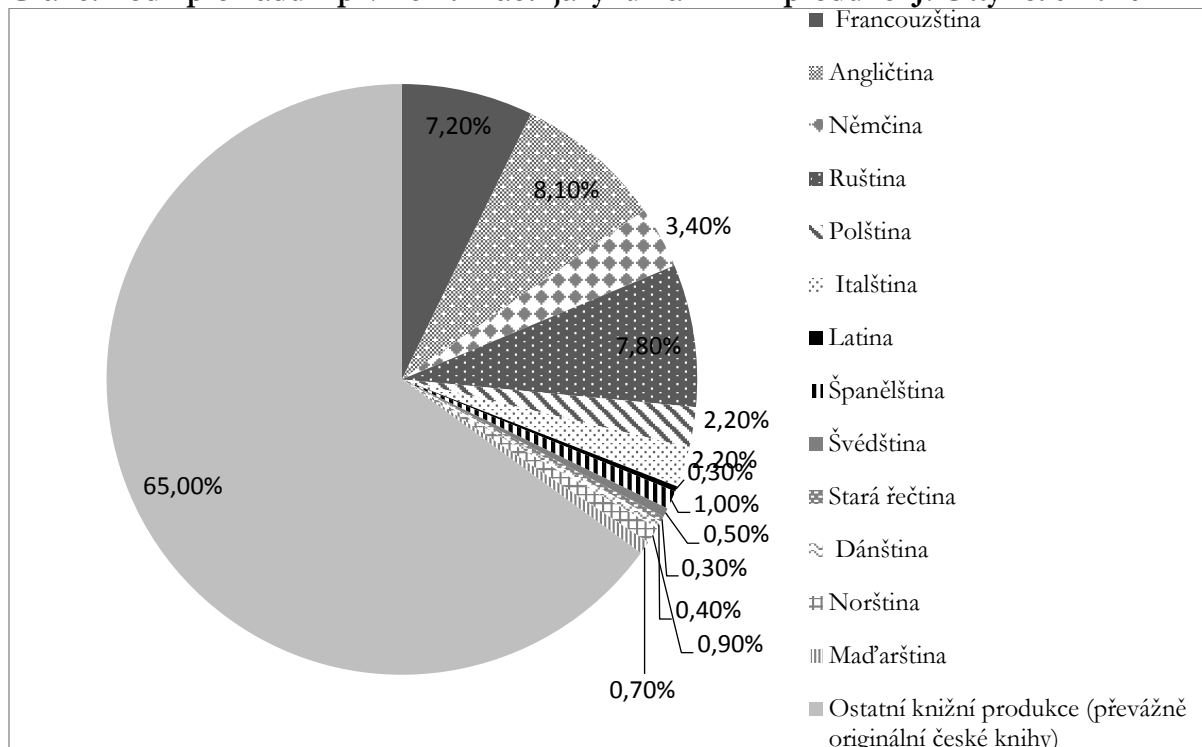
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 5: Podíl zdrojových jazyků na českých překladech 1890–1914, celkem 6752 titulů

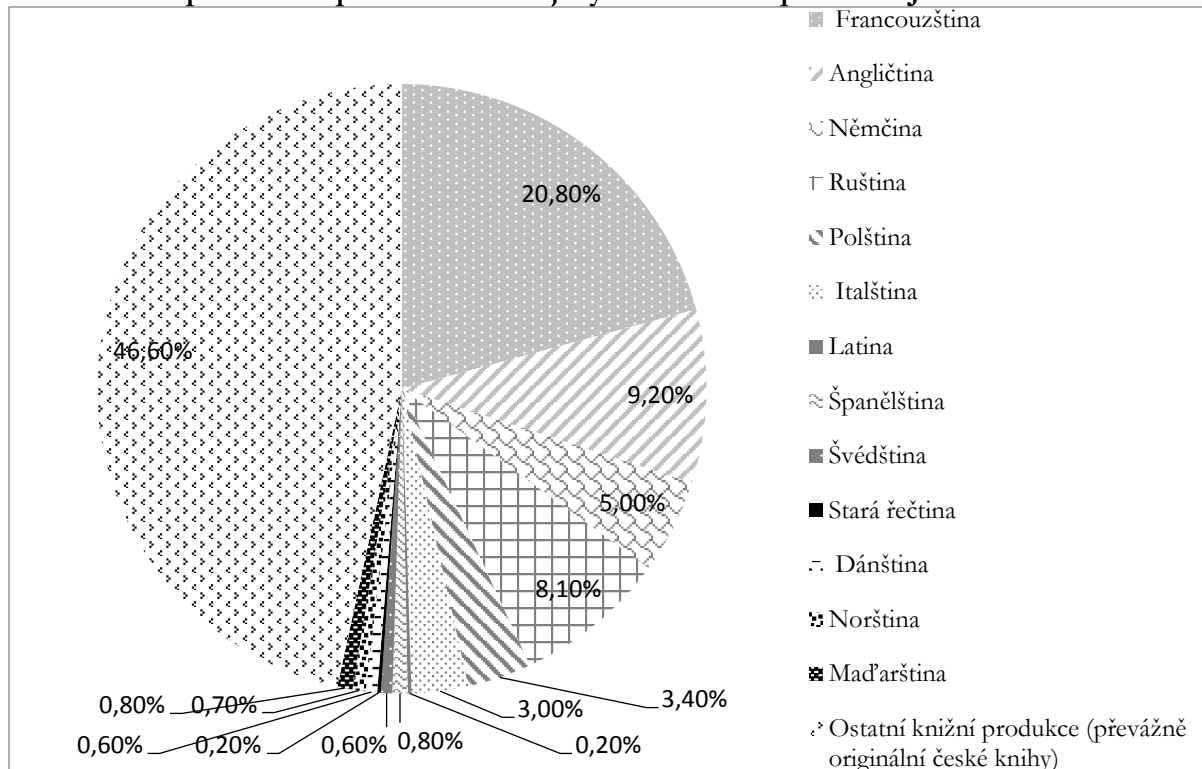
Zdroj: ČNB, www.nkp.cz, 13. 5. 2017

Graf 6: Podíl překladů z prvních třinácti jazyků na knižní produkci J. Otty 1890–1914

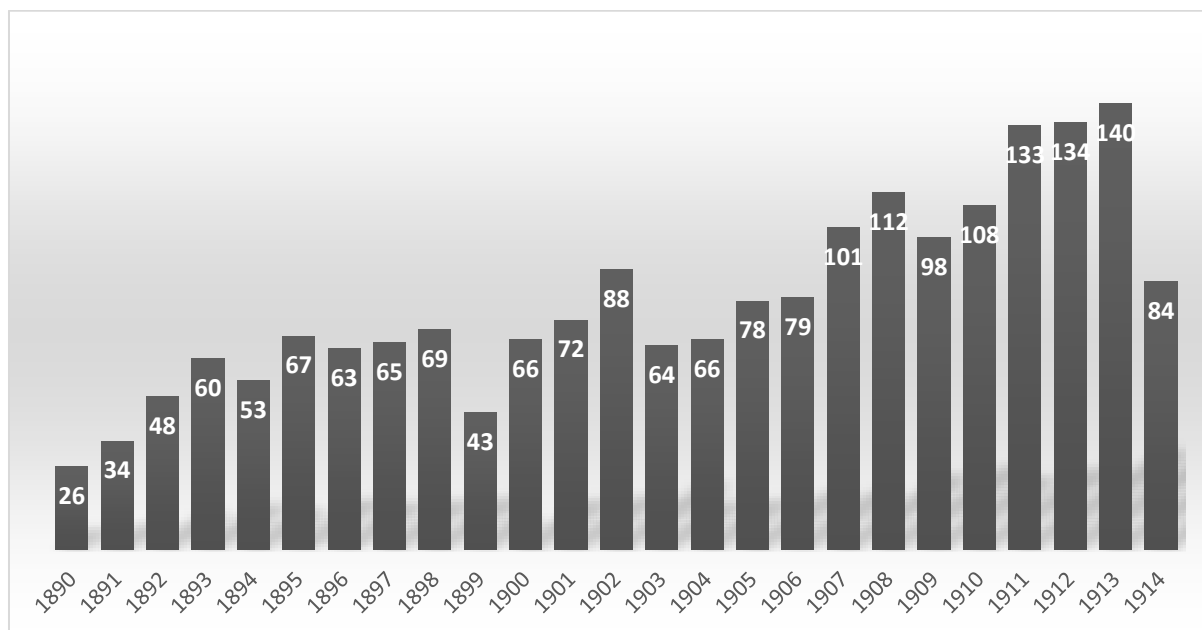
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 7: Podíl překladů z prvních třinácti jazyků na knižní produkci J. R. Vilímka 1890–1914

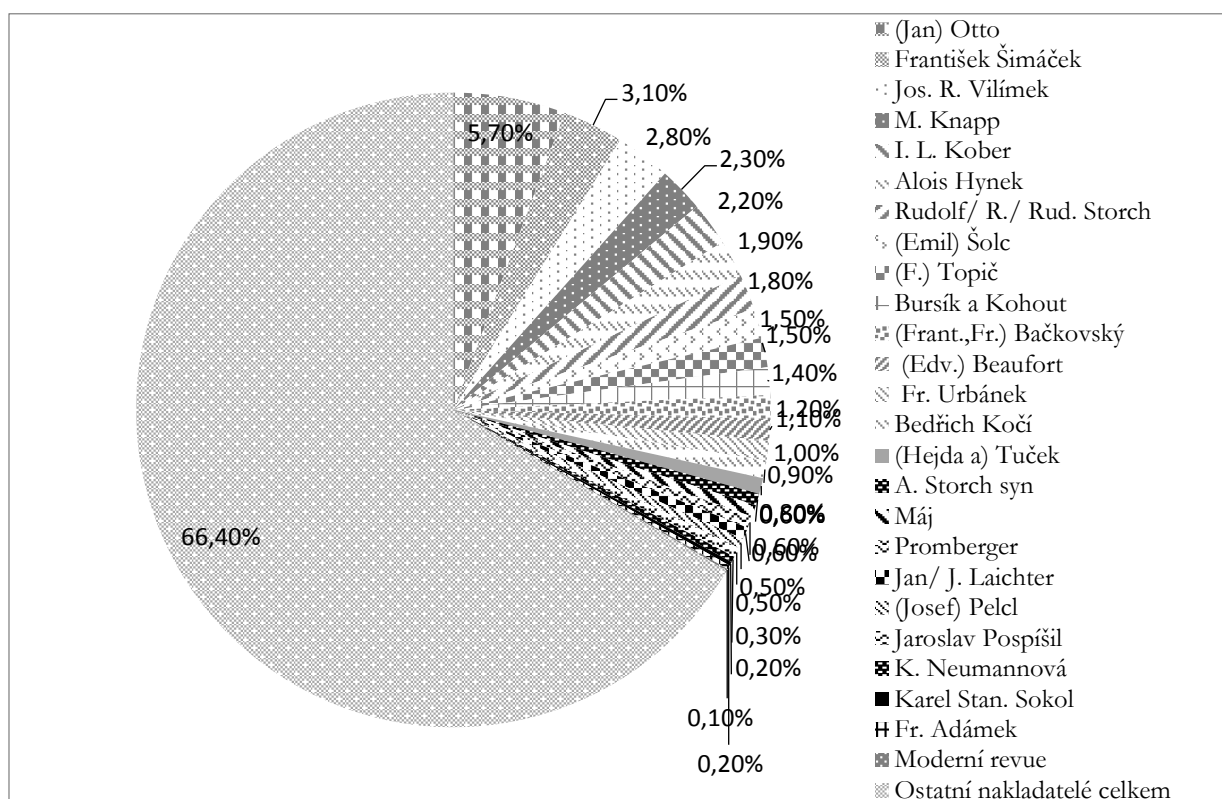
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 8: České překlady z francouzštiny 1890–1914 (knižní tituly)

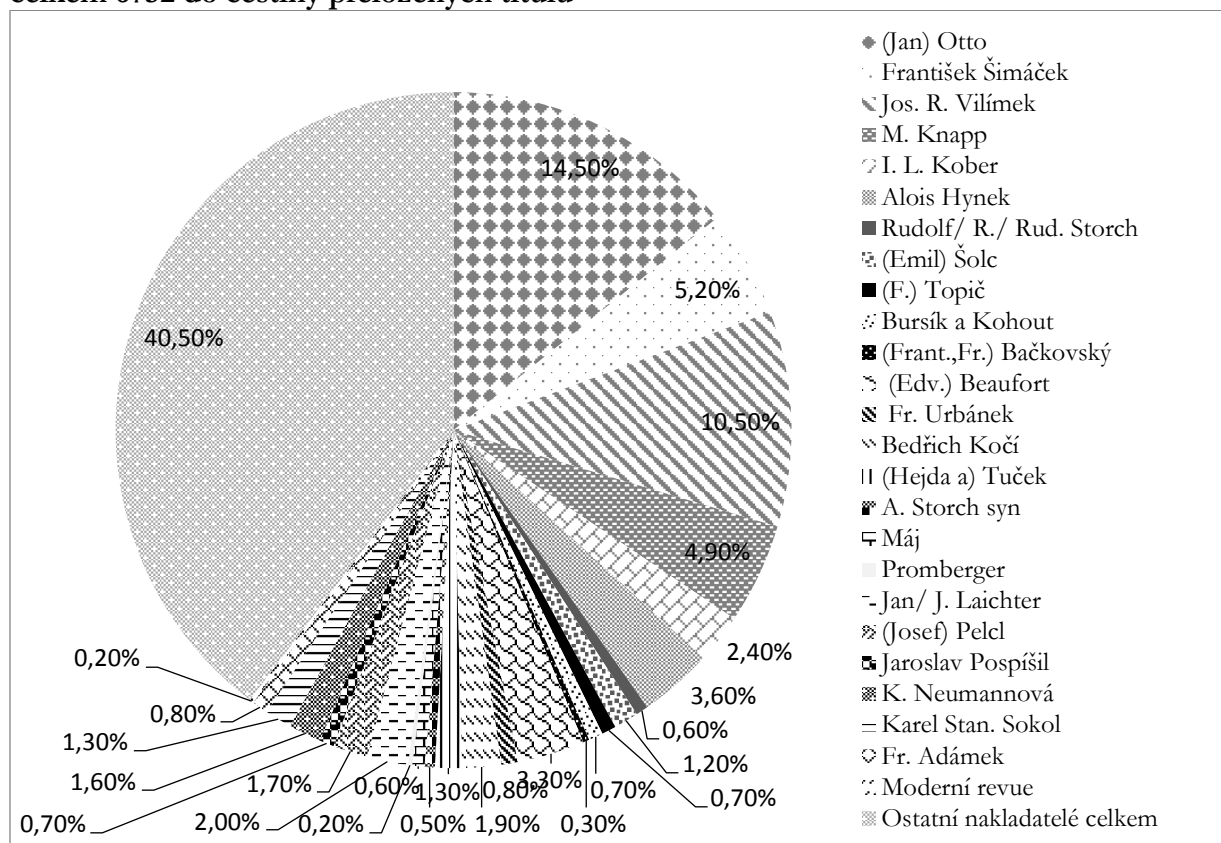
Zdroj: ČNB, www.nkp.cz, 8. 11. 2015

Graf 9: Podíl pětadvaceti největších vydavatelů z Fj na české knižní produkci 1890–1914, celkem 45596 titulů

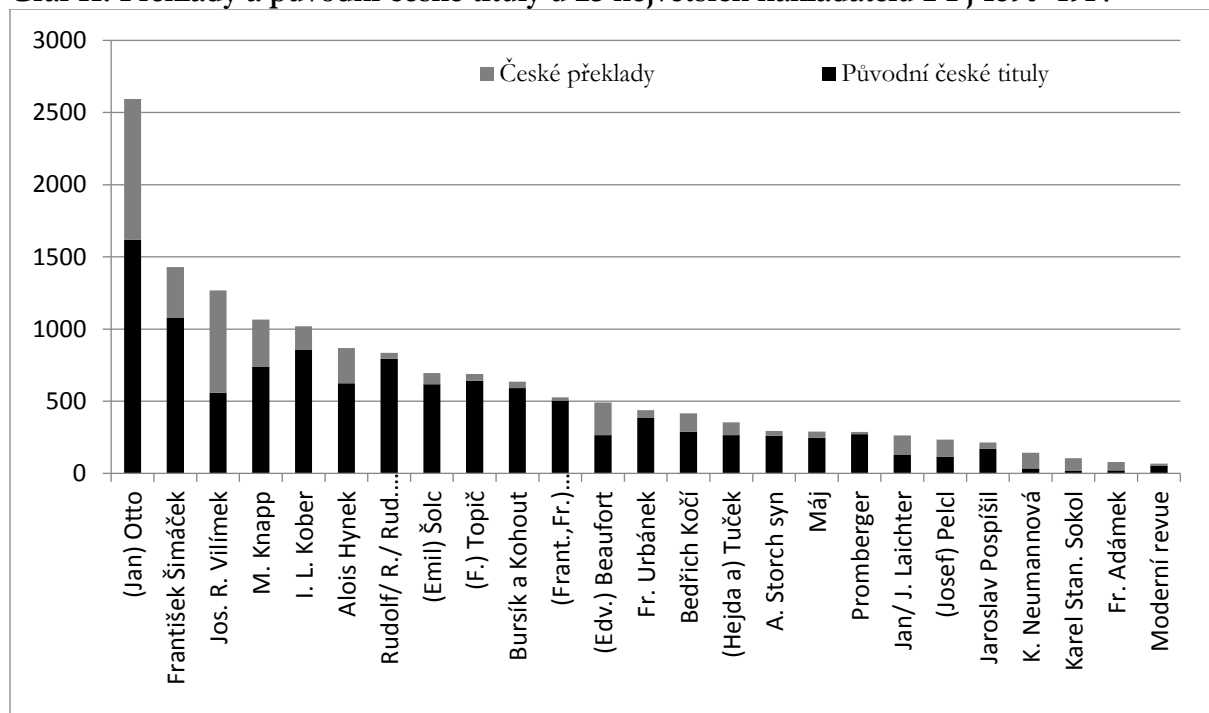
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 10: Podíl pětadvaceti největších vydavatelů z Fj na českých překladech 1890–1914, celkem 6752 do češtiny přeložených titulů

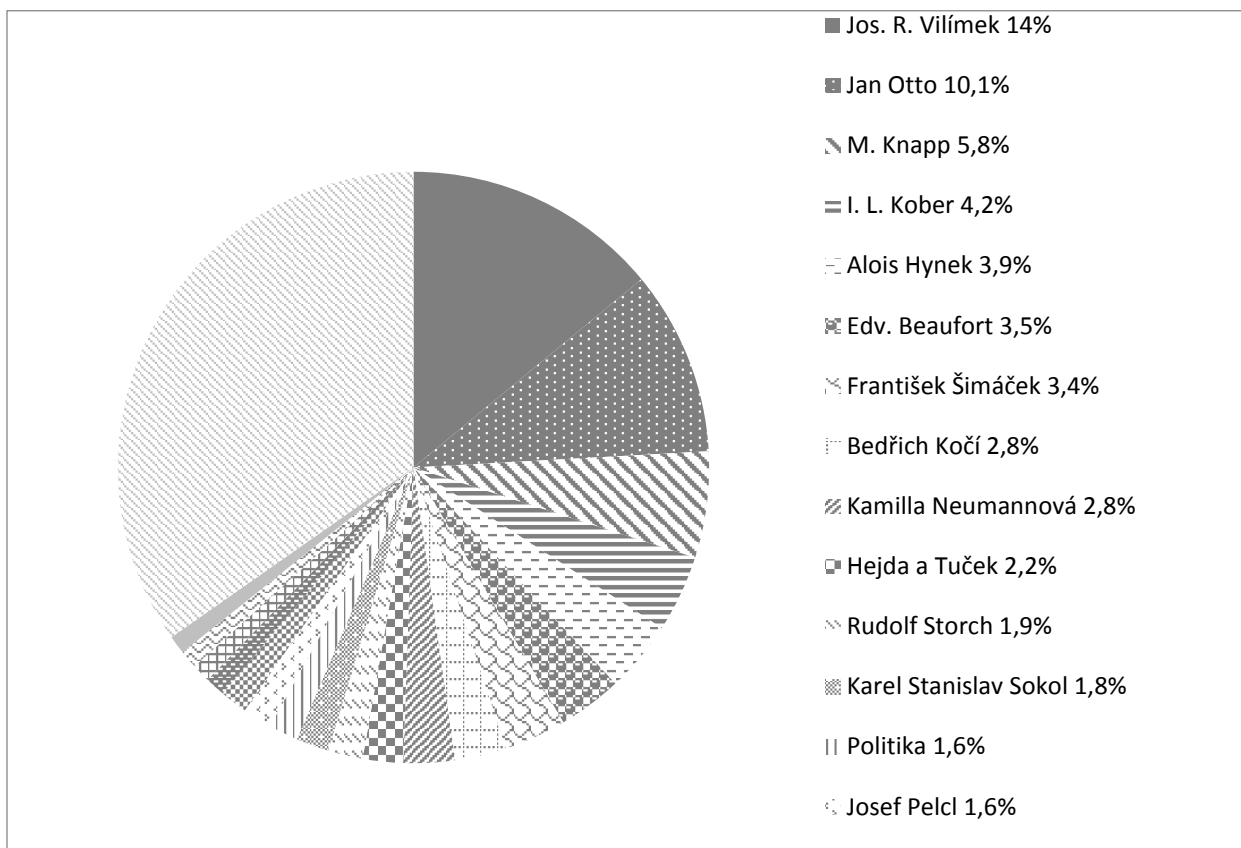
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 11: Překlady a původní české tituly u 25 největších nakladatelů z Fj 1890–1914

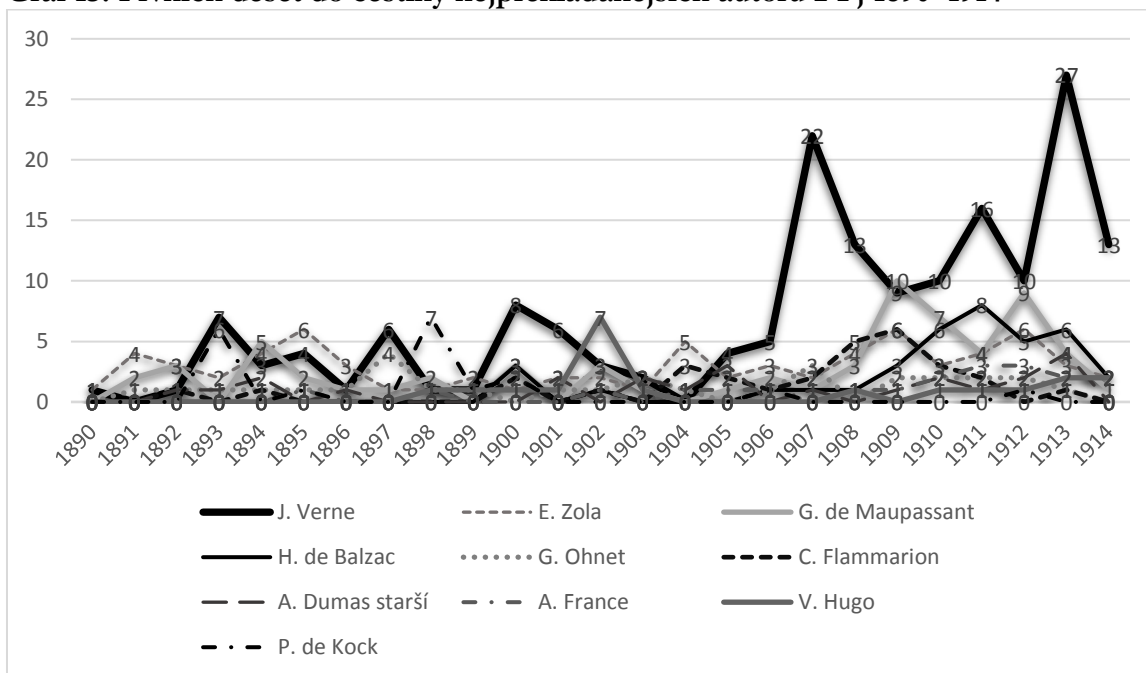
Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 13. 5. 2017

Graf 12: Podíl na překladech z francouzštiny u 19 největších nakladatelů z Fj 1890–1914

Zdroj: ČNB, www.nkp.cz, 29. 10. 2015

Graf 13: Prvních deset do češtiny nejprekládanějších autorů z Fj 1890–1914

Zdroj: www.nkp.cz, ČNB, 17. 8. 2021